

Той е там
И
Той не мълчи

от

Франсис Шейфър

Съдържание

	стр.
Предисловие	2
Въведение	4
Предговор	9
Глава 1 Метафизична нужда	10
Глава 2 Нуждата от морал	18
Глава 3 Епистемологичната нужда - <i>Проблемът</i>	26
Глава 4 Епистемологичната нужда - <i>Отговорът</i>	35
Приложение 1 - Дали Божието откровение е глупост?	47
Приложение 2 - „Вяра“ срещу вяра	49
Списък на преведените книги от Д. Працинков	50

Предисловие

“Казано е, че библейски пророк не е този, който вижда в бъдещето, каквито твърдят че са астролозите и гадателите, използващи кристално кълбо. Библейският пророк е човек, който вижда онези сега случващи се неща, за които другите хора са слепи и не могат да ги видят. Библейският пророк е човек, който ни предупреждава какво ще се случи в бъдещето, ако ние не променим начина си на живот.

Според това определение, Франсис Шейфър е великият пророк от втората половина на 20-я век. Той беше най-мощният глас на Бога както за църквата, така и за светската култура. През 60-те и 70-те години на 20-я век той видя неща, които другите не видяха или не искаха да видят. И той ни предупреди, че най-големият проблем беше истината - „истинската истина“ или „пламтящата истина“, както обичаше да казва той със своя хриплив и силен глас. Шейфър видя, че релативизма и екзистенциализма, разпространявани от европейските интелектуалци, бяха проникнали и в основното течение на американското мислене. Той спореше убедително, че християнството е мироглед и правеше това във времето, когато Християнското движение беше най-силно. Тогава много хора си мислеха, че Исус беше началото и края на Библията. Шейфър говореше за верността и авторитета на Библията тогава, когато навсякъде около нас се рушеха институциите и авторитетите. Накратко казано, той вървеше срещу света заради спасението на самият свят.

Хората идваха на тълпи да го слушат, защото той беше необикновен човек. Със сигурност беше колоритна гледка, когато се изправяше на сцената, облечен в своите къси панталони с крачоли малко под коленете и дълги туристически чорапи и специално оформена брадичка и говореше увлекателно, общувайки с публиката. Той беше интелектуалец, но проповядваше като проповедник от времето на съживлението. Мислещите християни слушаха лекциите му и четяха книгите му. През 60-те години хипита се стичаха в къщата му Л'Абри, разположена високо в Швейцарските Алпи. Един негов провокативен сериен филм се прожектираше в евангелските църкви. Но висшето ръководство на евангелистите никога не разбра дълбокия смисъл на това, което проповядваше той.

Днес обаче всички ние разбираме онова, което Шейфър и неговите последователи видяха преди 40 години. Днес светът е наводнен от релативизма. (**Коментар:** Според тълковния речник релативизмът е субективно-идеалистическо философско учение, според което всяко познание е относително, обективна истина не съществува и обективно познание е невъзможно.) 72% от

американците твърдят, че няма такова нещо като абсолютна истина. Още по-шокиращо е, че 67 % от евангелистите казват същото, въпреки че твърдят, че са последователи на Исус, който казва, че Той е истината! Въпреки най-добрите усилия на някои от нас, които говорим за ученията и за темите на Шейфър, разбирането на неговия мироглед е много ограничено до рамките на най-ревностните евангелски среди. Около 25 % от християните възприемат идеите на „Новото време,“ като например прераждането.

Независимо от това че признавам, че тогава не разбирах казаното от Шейфър така добре, както го разбирам днес, аз приех посланието на Шейфър. Книгите и лекциите му помогнаха в мен да се зароди едно интелектуално и духовно търсене. От средата на 80-те години на 20 век аз проповядвам мирогледа и за нуждата да гледаме на християнството като на една интегрирана система на живеене и като на едно разясняване на цялата заобикаляща ни реалност.

Всъщност аз бях толкова силно повлиян от Шейфър, че му посветих последната си книга, която написах в съавторство с Нанси Пиърси. (Нанси се е обучавала при него в къщата му Л'абри, в Швейцария, където под негово влияние тя станала християнка.)

Шейфър беше не само велик пророк и интелектуалец, но и благ и любящ учител. За пръв път го срещнах, когато посетих Л'абри в края на 70-те години на 20 век, а през годините след това прекарах още много часове с него. И винаги научавах неща от него и се вдъхновявах. В някои от най-напрегнатите моменти от работата ми аз съм търсил съвети от Шейфър. Той ми казваше: „Не се опитвай да направиш всичко. Не всяка нужда е призив.“ Този съвет ми даде свобода.

Самият Шейфър живееше по този начин. Той избягваше много от нещата, които го разсейваха, като внимателно заобикаляше политическите противоречия, които може да не са от полза за християнския свят. Той се фокусираше в защитата на правата вяра и на истината, окуражаваше търсенето на истинската духовност и подкрепяше гледната точка на християнството навсякъде в живота ни. Посланието на Шейфър беше трайно, учението му беше важно за нашето и за следващите поколения и за евангелската църква през 70-те години на 20-я век.

Книгата „Той е там и Той не мълчи“ е класическа. Тя ни представя основите на учението на Шейфър за истината на библейското откровение и за разбирането на живота от гледната точка на Библията. Той е изкусен защитник и демонстрира голямо разбиране на християнството, като се противопоставя на големите философски тенденции и на атаките на съвременната епоха.

Тази книга е една от най-важните от многото книги, които той е писал на тази тема. Тя ще привлече мощно вниманието на разума ви не само при първото, а и при последващите й прочитания, както открих самият аз. Препоръчвам ви я, защото тя ще ви даде духовната и интелектуална основа за да започнете да мислите и да живеете като християнин в нашия свят. Това е провокативна и укрепваща книга и непременно ще ви превърне в поклонник на Шейфър. А това е добре, защото след като не го слушахме добре през 70-те години, ние трябва да го чуем сега. Пророкът говори. Все още има време!

Чарлз Колсън
Вашингтон, 2001

Коментар: Информация за Чарлз Колсън

Чарлз Уендъл Колсън (1931-2012) беше евангелски християнски лидер и основател на фондация за работа със затворници. Преди да стане християнин, като юрист през периода 1969-1973 той работеше като специален съветник на президента Ричард Никсън за връзките с обществеността и с медиите, и беше известен като „човекът за мръсни поръчки на президента.“ Той се прочу по време на скандала „Уотъргейт,“ който доведе до оставката на Президента Никсън през 1974. Колсън беше обвинен, признат от съда за виновен и прекара 7 месеца в затвор в Алабама.

Колсън станал християнин през 1973, като се покаял, направил пълен обрат в живота си и основал фондация за работа със затворници. Посветил живота си на разпространяване на християнското учение и на християнското разбиране за света. Произнасял е много лекции, включително и по радиото, и е написал повече от 30 книги. Той беше един от основните водачи, които през 1994 подписаха документ за екоменическо сътрудничество между Евангелските протестанти и католиците в САЩ.

Бил е „почетен доктор“ в повече от 15 университети в САЩ и е

насител на наградата Темплетън за 1993, която се дава на жив човек, който според преценката на журито „има изключителен принос за утвърждаването на духовните измерения на живота чрез своите мисли, открития или практическата си работа.“ Паричното изражение на тази награда е над 1 мил. долара, които Колсън дарил на фондацията си за разширяване на работа със затворниците. Той дарил и хонорарите, които получавал за лекциите си и за книгите, които е написал. През 2008 беше награден с медал от Президента Джордж Буш.

Въведение

Чест е един автор да бъде помолен да напише въведение за 13-тото юбилейно издание на книгата „Той е там и Той не мълчи.“ Тази книга беше публикувана след книгите „Богът, който е там“ и „Бягство от здравия разум“ и заедно с тях съставлява онази най-важна част, която Франсис Шейфър обичаше да нарича моята „трилогия.“ Заедно тези три книги очертават контурите на позицията на Шейфър, на начинът, чрез който той защитаваше и препоръчваше истината на християнството.

В известен смисъл „Той е там и Той не мълчи“ е по-фундаментална отколкото другите две книги, защото те са преди всичко един анализ и отговор на господстващите идеи в Западното мислене и култура. Разбира се, „Той е там и Той не мълчи“ се занимава и с много други идеи, предлагани като алтернатива на историческото библейско християнство, но тя представя фундаменталния християнски мироглед по един по-систематизиран начин отколкото това е направено в другите две книги.

За да помогнем на читателя да разбере подхода, който Франсис Шейфър използва в тази книга, добре е да знаем, че книгата е написана въз основа на една серия от лекции, озаглавена „Възможни отговори на фундаментални философски въпроси.“ Тези лекции са произнасяни няколко пъти в Л'абри, Швейцария през 60-те години на 20-я век и там аз ги чух за пръв път. Той ги е чел и като серия от специални лекции, когато дойде като гостуващ лектор в Covenant Theological Seminary, където аз бях студент в периода от 1968-1971. Спомням си много добре тези лекции, които чух в семинарията и по време на които си направих записки, които все още пазя. Всъщност тези записки са пред мен сега, когато пиша този текст.

Основната причина да си спомням толкова добре лекциите беше това, че те бяха отворени за публиката (въпреки че не бяха широко рекламирани) и през цялата седмица една шепа посетители се присъединяваше към нас в миниатюрната зала на параклиса на семинарията. (От онова време до сега семинарията се е разраснала значително и сега притежава един много по-просторен параклис.) Спомням си по-специално един мъж, който неотлъчно идваше на всички лекции през тази седмица. В тях Шейфър говореше за съществуването, за морала и за познанието и показва как във всяка от тези области „съвременният човек“ е оставен сам с ада на отчуждението. А християнството дава интелектуално задоволителни отговори във всяка от тези области. В края на седмицата той завърши, като каза, че с християнският отговор във всяка от тези области може да има истинска красота. Младият мъж, който присъства толкова предано, стана християнин, когато свърши тази серия от лекции. Споменавам тази история тук не само заради собствената ѝ красота, но и защото тя разкрива нещо за начинът, по който Шейфър подхождаше към лекциите и книгите си. Заглавието на тази книга „Той е там и Той не мълчи“ може да звучи малко абстрактно за някои читатели. Заглавието на цикъла от лекции, върху които е съставена книгата е „Възможни отговори на фундаментални философски въпроси“ и то вероятно звучи още по-абстрактно! Но Шейфър не се интересува от абстрактната или от чисто академичната защита на християнството. Той беше евангелист и това е начинът, по който той виждаше себе си и начинът, по който говореше за служението си.

Лекциите, върху които е написана книгата имаха за цел да дадат отговори на въпросите на нехристияните, които отиваха при Шейфър и разговаряха с него в хижата му в Швейцария, където живееше и работеше двамата с жена му Едит. Познавам и други хора, които станаха християни благодарение на слушането на тези лекции, независимо дали са го слушали на живо, или са слушали аудиозаписи. Той често използваше аргументите, изложени в тези лекции, когато обсъждаше истината на християнството с невярващи по време на хранене, (когато Едит сервираше вкусна храна, за да задоволи другите им нужди!) Или ако времето беше хубаво, той сядаше на една пейка пред хижата и разговаряше с посетителите в Л'абри, като използваше аргументите от тази книга, за да ги прикани да обмислят истините, написани в евангелието. Или, докато вървеше в гората, по ливадите и планините в тази прекрасна част от Швейцария, той окуражаваше спътниците си да споделят с него своите въпроси и съмнения относно християнската вяра.

Самият Франсис Шейфър беше убеден, че християнството е истината за вселената, в която живеем ние. Бог е там и не мълчи. Бог не е някаква идея, прожектирана от мозъците ни или от

копнежите ни върху гигантския екран на небесата, той не е някакъв супермен, който е създаден за да задоволи нуждите ни. Бог не е мисъл в системата на някакъв философ, който не може да понесе да няма отговор на дилемите на нашето съществуване. Не, Бог наистина съществува и ни е говорил в Библията, за да ни разкаже за себе си, за нас самите и за нашия свят. Той е направил известно за нас това, което ние сами никога не михме могли да открием чрез въпросите и търсенията си.

Бог е разкрил за нас истината за света в който живеем, истината за нашето човешко съществуване и истината за себе си. Той е говорил вярно пред нас в Словото си и поради това посланието на Библията съвпада с природата на реалността, в която живеем ние. Образно казано, библейският разказ за човешкия живот е като гълъб в ръката на реалността. Християнството е истина относно нещата, такива каквито са. Шейфър беше дълбоко убеден в това и наистина всеки вярващ човек трябва да е убеден в това.

Когато по време на богослужението в църквата се изправяме и изричаме думите на Кредото, ние описваме това, в което вярваме, че е истина. *„Вярвам в Бога, Всевишният Отец, Създателят на небето и земята; и в Исус Христос, Неговият единствен Син, нашият Господ, заченат от Светия Дух, роден от Дева Мария, пострадал от Пилат Понтийски, разпнат, умрял и погребан; възкръснал на третия ден от мъртвите; възнесен на небето...“*

Тези твърдения не са като балони, които хвърчат свободно във въздуха. Не, това са изявления за начина, по който нещата наистина са. Християнинът казва: „Това е истината за света, за Бога и за историята.“ Шейфър обичаше да казва: „Аз съм по-убеден в съществуването на Бога, отколкото в собственото си съществуване!“ Това твърдение може да изглежда странно или преувеличено, но то е просто признание, че ако Бог не съществува, тогава и ние нямаме да съществуваме. Той ни е предшествовал не само защото е съществувал преди нас, но и защото Той е нашият Създател. Човешкият живот е възможен за нас, само защото Бог живее.

По същият начин, моралната безгрешност на Бога предшества нашето разбиране за морала. Характерът на Бога винаги се е отличавал със святост, доброта и справедливост. И понеже Бог е добър, ние можем да твърдим, че има разлика между доброто и злото. И защото Бог е добър, ние можем да си поставим за цел да се стремим към моралната красота. Моралът е възможен за нас, защото Бог е морален. По същият начин Божията любов предшества нашата любов. Членовете на Троицата се обичат помежду си през цялата вечност, даже „още от преди началото,“ както обичаше да казва Шейфър. И понеже ние сме създадени по образа на нашия Създател, ние сме проектирани да обичаме, ние сме проектирани да имаме взаимоотношения – да имаме отношение на любов с нашия Създател и помежду си. Любовта е възможна за нас, защото Бог е любов.

По същият начин, Божието познание предшества нашето познание. Бог знае истината за всички неща и то „изчерпателно,“ както обичаше да казва Шейфър. Ние хората, сме създадени от Бога да имаме познание: знание за него, знание за себе си и знание за нашия свят. Ние никога няма да знам нещо изчерпателно и до края, защото сме ограничени, но можем да имаме част от истинското познание, иначе не бихме били способни въобще да живеем в този свят.

Въпреки греховното ни състояние, ние все пак можем да имаме вярно познание, заради Божията решимост да се грижи за нас и за цялото си създание и поради Неговата милост да предоставя мъдростта Си на цялата човешка раса. Познанието е възможно за нас, защото Бог знае всичко за всичко и Той поддържа всичко. Понеже християнството е истината за света в който живеем и за живота ни, правилно е вярващият християнин да окуражава невярващите да му задават своите въпроси, да споделят своите съмнения и да изразяват възраженията си против християнството.

Не трябва да казваме на невярващият „Не задавай въпроси – просто вярвай!“ Когато някой християнин има проблеми и съмнения в живота си, ние не трябва да му казваме „Просто се моли упорито!“ Франсис Шейфър казваше: „Ако се опитате да натоварите всяко съмнение, възражение и въпрос върху магарето на верността, накрая магарето ще легне на земята и ще умре, защото е било принудено да носи товар, който Бог никога не е планирал то да носи.“

Бог е изявил себе си в своето Слово по такъв начин, че ние да обмисляме внимателно това, което той ни казва. Бог е изявил себе си в създаденият ред във вселената и в човешката природа и то по такъв начин, че ние да мислим внимателно за онова, което той е разкрил. Всичко, което казва Бог е „истина и здрав разум,“ както казал Павел в Деян.26:25, когато защитава посланието на евангелието.

По същият начин апостол Петър окуражава християните винаги да са подготвени да защитят с разумни аргументи надеждата си в Христос (1Пет.3:15). Шейфър гледаше на този призив да бъдем способни да защитаваме разумно християнската си вяра като на част от унаследеното право на всеки вярващ човек. Той ужасно се измъчваше, когато в дома му идваха хора, които са престанали да вярват в Господа, защото никой в църквата им не гледал сериозно на въпросите им.

Спомням си една млада жена, която дойде изпълнена с болка в Л'абри, поради отговорът на родителите ѝ, когато тя си задавала въпроси за смисъла на християнството. Баща ѝ бил пастор, но като девойка тя започнала да има съмнения и записвала някои от съмненията и въпросите си в личния си дневник. Един ден майка ѝ започнала да чете дневника ѝ (въпреки че той бил личен) и се ужасила, когато прочела за съмненията, която имала дъщеря ѝ. Майка ѝ разказала на баща ѝ за това, което е прочела в дневника и двамата я изгонили от дома им, казвайки, че тя трябва да бъде „порицана“ заради съмненията, които имала. А тя била само на 16 години!

Това е един краен пример, но всички, които са работили в Л'абри с Франсис Шейфър биха могли да разкажат много подобни ужасни истории. Този вид ситуации разбиваха сърцето му и той отделяше време с часове да изслушва съмненията и въпросите, които имаха посетителите на дома му. Той казваше: „Ако мога да отделя само един час за да разговарям с някой човек, аз ще изразходвам 55 минути за да му задавам въпроси и да разбера какво тревожи сърцето и разума му, а след това ще отделя последните 5 минути, за да споделя с него нещо от истината.“ Често пъти са ми задавали въпроса: „Какво в Шейфър ви направи най-голямо впечатление?“ Мисля си, че всеки от нас, които сме имали привилегиата да работим с Шейфър, би отговорил по един и същ начин: „Неговото състрадание към хората.“ Някои от хората, които идваха в дома на семейство Шейфър бяха вярващи, които се бореха със съмнения и с дълбоки наранявания, като момичето, за което разказах по-горе. Други бяха изгубени хора, които се лутаха в пустоша на Западното интелектуално мислене на 20-я век. Някои от посетителите бяха вземали наркотици или бяха експериментирали с религиозни идеи и практики, които бяха увредили живота им. Други бяха наранени и огорчени от отношението от страна на църквите или от мъката в живота им, поради което въпросите им бяха нападателни и те идваха при Шейфър с намерението да нападнат и да разрушават доверието в християнството.

Но независимо от това, кои бяха те или как говореха, Шейфър се изпълваше със състрадание към тях. Отнасяше се уважително към тях, възприемаше сериозно въпросите им (даже когато беше чувал един и същи въпрос хиляда пъти преди това от други хора) и им отговаряше любезно. Винаги се молеше за тях и се стараеше да ги предизвика с истината. Но това предизвикателство никога не беше отправяно агресивно към тях. Той ни казваше (а той беше модел за подражание за нас): „Винаги оставайте на човека ъгълче, в което той милостиво да се оттегли. Не трябва да се стремите да спечелите в спора или да „нокаутирате“ събеседника си. Трябва да се стремите да спечелите човека, защото човека е направен по образа на Бога. Целта ви никога не трябва да бъде вие да спечелите и да задоволите егото си. Ако целта ви е такава, тогава единственото нещо, което ще направите е, че ще възбудите гордостта на събеседника си и това ще му попречи да чуе това, което трябва да му кажете.“

Шейфър вярваше и прилагаше на практика убедеността, че Бог е този, който спасява хората. Ние не трябва да се опитваме да ги бутаме или да ги притискаме, за да влязат в Божието царство. Той обичаше думите на апостол Павел: „*Ние отрекохме тайните и срамни начини; ние не използваме измама, нито изопачаваме Божието слово. Точно обратното, като представяме ясно истината, ние препоръчваме себе си на съвестта на всеки човек пред Бога*“ (2Кор.4:2 – мой превод). Понеже християнството е истина и понеже Бог е този, който изпитва наслада да привлича хората към вярата в Христос, не е нужно ние да се опитваме да оказваме емоционален натиск върху невярващите или да се опитваме да ги манипулираме, за да отговорят положително на нашето послание. Точно обратното, ние препоръчваме истината на тях, когато се стремим да им покажем, че това наистина е истина и се молим Светият Дух да отвори сърцата им за тази истина.

Освен дълбокото му състрадание към хората в техните борби и в тяхната изгубеност, Шейфър притежаваше силно чувство за достойнството на всички хора. Убеждението, че всички хора са създадени по образа на Бога за него не беше само теологично и теоретично твърдение, нито пък беше просто една чудесна истина, която може да бъде използвана в разговорите. Това беше страстен вик в сърцето му, една песен на наслаждаваща възхвала от устните му, така както го е казал Давид в Пс.8: „*Какво е човека, че ти го помниш, синът човешки, че ти се грижиш за него? Ти си го направил малко по-нископоставен от ангелите и си го короновал със слава и чест*“ (ст. 4-5 – мой превод).

Истината, че ние сме образа на Бога, това е истината, която се намира в сърцевината на книгата „Той е там и Той не мълчи“, и тя беше основание за Шейфър да се покланяме пред Бога. Убеждението му във вроденото достойнство на всички хора имаше и друга последица за Шейфър. Тази истина го водеше да избягва агресивното противопоставяне с невярващите хора. Неговият отказ да „спори“ с който и да е, включително и такъв краен либерал като епископ Пайк беше един пример за това поведение. Шейфър настояваше тяхната среща да бъде наричана „разговор.“ Вследствие на това те станаха приятели и си пишеха до смъртта на Пайк, докато той търсеше ръкописи в пустинята.

Шейфър притежаваше чувството за дадената от Бога уникалност на всички хора, което го беше научило, че няма „малки хора.“ (Вижте проповедта му, озаглавена „Няма малки хора, няма малки места“, поместена в неговата книга с проповеди „Няма малки хора, Събрани съчинения на Франсис Шейфър, том 3, „Християнска гледна точка за духовността.“) Той изпитваше задоволство от търсенето да сподели евангелието както с един-двама човека, така и да проповядва пред стотици и хиляди хора. С едно и също желание Шейфър разговаряше с домашната прислужница или с пиколото в хотела, както и да разговаря с президента или с някой човек, който е считан за „важен“ в очите на хората или на църквата. Той се отнасяше с хората, каквито и да бяха те, с почит и със състрадание.

Това негово отношение му помагаше в работата му за разясняване на евангелието на децата. За него децата бяха точно толкова важни, колкото и възрастните хора и бяха точно толкова ценни и достойни да получават нашето време и усилия. В статията си „Тайната на силата и на насладата в Господа,“ публикувана в „Неделно училище“ през 1951 той пише: „Има една несъмнена нежност в наистина великите християни. Тя може да бъде забелязана по много начини, но един от най-добрите от тях е да се наблюдава чувствителността към децата демонстрирана от някои от най-великите войници от миналото.“ Докато бил пастор в Сент Луис в средата на 40-те на 20-я век, той и жена му Едит започнали едно служение за деца, наречено „Деца за Христос.“

Накрая тази дейност станала международна и била използвана доста от Бога, за да достигне с евангелието до много деца. Шейфър и Едит писали материалите за детските събирания, които после били преведени на много езици и двамата пътували много, за да обучават други хора как да ръководят детските събирания. Те служели за пример за това, като водели курс с възрастните, все едно че те са група деца. Когато човек чете тези материали (каквито например представляват изучаването на Битие и евангелието на Лека), много бързо му става ясно, че Шейфър използва същият фундаментален метод за разказване на библейската истина на децата, който използва и когато говори пред възрастни хора.

Аз имах привилегията да водя курс за евангелско изучаване с градски деца, когато бях студент в семинарията в Сент Луис и успях да намеря едно копие от материалите на Шейфър, посветено на изучаването на Битие и го използвах в работата си. В същината си тези материали представляваха версия за начинаещ на „Възможни отговори на фундаментални философски въпроси“ и аз установих, че са много полезни за предаване на Божията истина на малките деца. Очевидно е, че в този случай самото предаване на истината ставаше по много по-опростен начин. Но Шейфър се занимаваше със същите фундаментални въпроси за природата на човешкото съществуване и със същите чудесни отговори, които Библията дава на тези въпроси – същите въпроси и отговори, с които се занимава и в книгата „Той е там и Той не мълчи.“ Важно е да отбележим това поради няколко причини.

Понякога Франсис Шейфър е критикуван, че е твърде интелектуален. Някои хора казват, че той се занимава с проблеми, с които „обикновените хора“ не се срещат в живота си. Фактът, че едни и същи въпроси и истини могат да бъдат използвани (и то много мощно и по начин, който е изобилно благословен от Господа) за да се предаде на децата добрата новина, показва неуместността на критиката към работата на Шейфър.

По подобен начин той беше обвиняван, че прави евангелието твърде сложно. Защо просто не каже „а,б,в“-то на евангелието: „Ти си грешен човек; Господ умря за теб. Покай се и вярвай в него“? Шейфър отговаряше, че всички хора (включително и малките деца) трябва да разбират и да отговарят на истините от гледната точка на Библията и да странят от всички фалшиви идеи, с които хората се опитват да заменят Божията истина. Децата трябва да вярват, „*че има Бог*“ (Евр.11:6) и да приемат истината за това, кой е Бог и кои са те като хора, преди да могат да разберат, че те са грешници и че Христос е умрял заради тях.

Ако хората вече споделят гледната точка на Христос, защото са израсли в църковна среда и имат познание за Библията, тогава разбира се, ние можем да започнем с „а,б,в“-то, защото тогава „а,б,в“-то ще има смисъл за тях. Но ако те са като жителите на Атина, пред които Павел е говорил в Деян.17:16-34, тогава ние ще трябва да започнем с истинската природа на Бога и с фалшивите представи и идолопоклонството на езическите мислители, ако искаме слушателите ни да опознаят Христос.

Шейфър е разпознал, че има все по-малко и по-малко хора, които се придържат към Библейската гледна точка за света. Вследствие на това той осъзнал, че е абсолютно важно мнозинството от хората с които се срещаме да започнат от самото начало. Началото на съвременните хора е съществуването на Бога и съществуването на истината. Въпреки че тези две неща могат да изглеждат като абстрактни теми, всъщност те съвсем не са абстрактни. Обратното, те са много практични. Няма нищо по-практично и по-фундаментално от убедеността, че има истина, която може да бъде опозната. Без тази

убеденост живота става все повече и повече непоносим и колкото повече и повече се изпълваме с отчуждение, толкова по-неотклонно ние живеем с липсата на истина.

Шейфър е критикуван, че се занимава с теми, които са твърде далечни от живота на обикновените хора. Но той е изработил отговорите, които дава в книгата „Той е там и Той не мълчи“ в горещината на сражението, образно казано. Това е така, защото домът му е бил пълен с хора, които са търсели отговори на въпроси за съществуването, за морала и за познанието, които той е разработил в лекциите си, озаглавени „Възможни отговори на фундаментални философски въпроси.“

Аз работих почти 20 години в Л'абри и през по-голямата част от този период Шейфър и жена му все още бяха живи. Нашият обичай беше да казваме на посетителите на домовете ни, че „няма ограничения за каквито и да са въпроси.“ Защото ако вярваме, че наистина християнството е истина, ние не трябва да се страхуваме от каквито и да са въпроси или възражения.

Поради това почти всички лекции, които произнасяхме в различните клонове на Л'абри, бяха посветени като отговори на въпросите, съмненията и борбите на хората, които се обучаваха при нас. Темите, за които се говори в книгата „Той е там и Той не мълчи“ са отговори на въпроси, задавани от реални хора.

Личното ми убеждение се основа на това. Като невярващ аз се борех с някои от проблемите, за които се говори в тази книга. Чудех се колко много смисъл и ценност може да има в човешкия живот. „Кой съм аз и има ли някакво върховно значение за моя живот?“ бяха въпроси, които измъчваха душата ми. Не виждах никаква основа, на която са стъпя, за да мога да направя разлика между доброто и злото. Чувствах, че има разлика и копнеех да има такава разлика, но не можех да намеря критерия за правенето на тази разлика. Не стигат ли до същото заключение и хората, които изглеждат неморални, както и хората, които са порочни, зли и лъжливи? Дали всъщност е важно да си добър, морален и почтен или е просто илюзия да считаме, че моралната почтеност е важно нещо? Бях преследван от реалността на страданието. Имаше ли някаква причина за страданието, имаше ли някакво основателно обяснение за него или в края на краищата се оказва, че страданието е лишено от всякакъв смисъл или цел? Вярно ли е, че ние просто живеем и умираме, печелим едни неща и губим други неща, имаме краткотрайни моменти на радост и дълги периоди на мъка и тъга, но в нито в едно от тези неща няма никакъв смисъл? Има ли някакво обяснение за страданието или ние просто трябва да го изтърпим, независимо дали с пасивно примирение или с горчива ярост.

Когато бях юноша, много от приятелите ми търсеха отговори на такива въпроси, но най-често се опитаха да потопят тревожните си мисли в алкохола, в наркотиците или в безразборните сексуални контакти, или да се откажат от опитите си да открият такъв вид живот, който според израза на Шейфър би им дал „мир в сърцето и богатство.“ Аз установих, че не искам да тръгна по нито един от тези пътища, защото това означаваше да се откажа от всичко, което ценях (най-вече благодарение на родителите ми, които наистина бяха добри хора и прекрасни родители, които имаха наистина щастлив брак.) За мен липсата на отговори на тези и подобни въпроси почти ме доведе до ръба на самоубийството. В един януарски ден славната красота на творението, която се виждаше даже през зимата, ми попречи да се хвърля долу в морето от една крайбрежна скала (Благодаря ти Боже!). Почувствах се стимулиран да продължа да търся отговорите още малко, преди да направя такава фатална крачка. Около 2 седмици след това срещнах един канадец, Майк Тимчак, който следваше докторантура в Манчестерския университет, където и аз бях студент. Той беше се обучавал при Франсис Шейфър в Л'абри в Швейцария. Всяка седмица в апартамента му ние разговаряхме, изучавахме Библията и слушахме магнетофонни записи с лекции на Шейфър. Първата вечер той прочете първите две глави от Еклесиаст и после размишлявахме върху тези текстове. Това прониза сърцето ми, защото пред мен беше един мъж, Майк и имаше една книга, Библията, които възприеха сериозно моите въпроси и започнаха да им отговарят. През следващите месеци с Майк слушахме аудиозаписи с лекции на Франсис Шейфър, които обхващаха някои от темите, за които се говори в книгата „Той е там и Той не мълчи.“ Начинът, по който Майк се отнасяше към въпросите ми наподобяваше на начина, който Шейфър използва в тази книга. След като мина около година и половина, една вечер през ноември 1966 Майк и аз се молахме и коленичихме един до друг на пода на неговата кухня. Тогава Бог доведе още един неохотен грешник при себе си!

Трети вид критика към методите на Шейфър беше, че той вярвал, че може чрез спорене и привеждане на доводи да отведе хората в Божието царство. Това съвсем не е вярно. Категорично той многократно е казвал, че спорът сам по себе си никога няма да спаси хората. Шейфър не е твърдял че основанията, защитаващи християнската истина са неадекватни. Те не са неадекватни – обратното, те са напълно достатъчни за да убедят непредубедените хора, които искат да научат истината. Но хората

не искат да научат истината. Всички ние сме непокорници към Бога и волята ни не иска да приеме Божията истина.

Както казва Шейфър в тази книга, за да отидат при истината, мъжете и жените трябва 3 пъти да се поклонят пред Бога.

Ние трябва да се поклоним пред Бога като създания, които признават, че Бог е Бог и че ние не сме източникът на собствения ни живот. Да признаем, че сме зависими. Сърцата ни се съпротивляват да направим това признание.

Ние трябва да се поклоним морално, като признаем, че сме грешници, които не са се подчинявали на Божиите заповеди и заслужават да бъдат осъдени от Него. Ние сме зависими от неговата милост в Исус Христос.

Ние трябва да се поклоним и в областта на познанието. Бог е източникът на истината, а ние не сме. Ние зависим от него в областта на разбирането на света и даже в областта на разбирането на собственото си съществуване.

В допълнение на това разпознаване на проблема на коравото сърце Шейфър разбираше, че има три елемента, които са еднакво важни, за да демонстрираме пред невярващите истината на християнството: способност да убеждаваме, личния ни живот и молитвата. Това разбиране не беше само теоретично. Работата на живота му беше изградена върху практикуването на тези три елемента.

1. Ние сме призвани от Бога да разгласяваме истината Му и да демонстрираме тази истина пред невярващите, като им даваме неустойими основания да вярват. Тези основания се намират в собственото разкриване на Бога в Библията и в неговото създание. Те не са никакви умни изобретения на нашия разум. Шейфър вярваше, че неговия метод за разгласяване на Божията истина беше верен на Библията и че в работата си той прилага казаното в Библията.

2. Ние сме призвани от Бога да живеем според истината и да демонстрираме истината на евангелието чрез живота си. Шейфър казваше, че начинът ни на живот е „най-висшата форма за евангелизиране“ и се стремеше да демонстрира това чрез собствения си начин на живот. Той вярваше, че Новия Завет ни учи, че невярващият трябва да е способен да види разликата между собствения си начин на живот и нашия начин на живот и оттам да стигне до заключението за истината на посланието на Христос, което ние разпространяваме.

3. Ние сме призвани от Бога да се молим той да демонстрира своето съществуване в реалността на неговите отговори на нашите молитви. Шейфър се молеше Бог да доведе в Л'абри тези хора, в чиито сърца работи той. Шейфър знаеше и постоянно казваше на хората, които работеха заедно с него, че ние не можем да спасяваме хората, но Бог може да ги спасява. Той беше молец се човек, който смирено вярваше, че без работата на Бога в сърцата и умовете на хората, цялата наша работа е безплодна.

Тази малка книжка и лекциите въз основа на които тя е написана, вече бяха използвани от Господа като благословия за много хора, като подпомогна тяхното пътуване към вярата и укрепил други в службата им на Бога и в желанието им да споделят истината.

Молитвата ми е Бог да благоволи да използва съдържанието на тази книга, за да помогне на много хора от нашето и от следващите поколения да стигнат до вярата в Исус Христос. Дано Бог да я използва да помага на вярващите да израстват по-уверени в истината на евангелието. Дано Бог да я използва да помогне на вас, за да „*бъдете винаги готови да отговаряте (но с кротост и страхопочитание) на всеки, който ви пита за вашата надежда*“ (1Пет. 3:15)

Джером Барс

Джером Барс е англичанин и е професор по изучаване на християнството и съвременната култура в Covenant Theological Seminary, Англия. Прекарал е 18 години в Л'абри, Швейцария, където е работил заедно с Шейфър. Бил е пастор в международна презвитерианска църква в Англия.

Предговор

В известен смисъл това е книгата, която трябваше да бъде написана веднага след книгата „Богът, който е там.“ През последните няколко години с жена ми Едит изпълнявахме една всеобхватна програма за писане на книги. Тази книга е една от най-добрите и без нея всичко написано от нас до сега щеше неизбежно да е недовършено и непълно. Нека да ви обясня защо.

Първите ми две книги бяха „Богът, който е там“ и „Бягство от разума.“ Много хора предполагаха, че понеже беше по-кратка, „Бягство от разума“ е „въведението,“ а „Богът, който е там“ е написана първа и полага основите, въвежда и обяснява терминологията и очертава основните теми, които ще разглеждаме. В Л'абри ние полагахме големи усилия да се придържаме към християнство, което е балансирано, не само по отношение на обясняването и на интелектуалното му схващане, а и по отношение на реалността и красотата; да настояваме, че започвайки с християнската система, такава каквато Бог я е дал на хората в текстовете на Библията, човек може да продължи и да открие, че във всяка област на живота е докосван от истината и от една песен.

„Бягство от разума“ са занимава с този принцип и по-конкретно във философската област на „природата“ и „милостта“ и показва как съвременната култура е израсла от замърсените корени в далечното минало на Средновековието. След издаването на първите две книги трябваше да бъде отпечатана и тази. Това е нейното логично място. Трите книги създават обща основа и без тях различните приложения в следващите книги наистина щяха да са намират на 1 метър от земята. Тази книга се занимава с един от най-фундаменталните въпроси: как ние знаем и как знаем, че знаем.

Ако познанието ни не е вярно, всичко което правим ще бъде погрешно. Поради това казвам, че тази книга върви заедно с книгата „Богът, който е там“ и тази връзка помежду им е подчертана и чрез заглавието им. Неограничената личност на Бога е там, но освен това той не мълчи, а това променя целия свят. В книгата си „Трактати“ Витгенщайн можа да намери единствено тишина в областта на ценностите и на смисъла. Кинорежисьорът Ингемар Бергман казал същото във филма си „Тишината.“ Тази книга се противопоставя на техния песимизъм. Той е там. Той не мълчи. Върху основата на тези три книги, които съставляват едно обмислено цяло, което вярвам, че се основава на единството на самата Библия, ще зависят всички други книги, които съм написал или ще напиша. Те прилагат тази обединена християнска система към различните области. Трябва да бъде отбелязано, че „Богът, който е там“ има две притурки, които се занимават с два специфични проблеми: „Църквата на средната класа в 20-я век“ и „Практикуване на истината в християнската работа и в евангелизацията.“

Глава 1

Метафизична нужда

Тази книга ще се занимава с философската нужда от това Бог да е там и да не мълчи в областите на метафизиката, на морала и на познанието. Преди всичко ние ще трябва да разберем, че тези три основни области на философското мислене са това, което те винаги са били.

Първата от тях е областта на метафизиката, на съществуването. Тук се включва съществуването на човека, но трябва да разберем, че съществуването на човека не е по-голям проблем от факта, че всяко нещо въобще съществува. Никой не е казал по-добре това от Жан Пол Сартър, който е казал, че основният философски въпрос е, че там има нещо, а не това, че там няма нищо. Всяко нещо, което си заслужава да бъде наречено философия не може да заобиколи въпроса, свързан с факта, че нещата съществуват и че те съществуват в своята сегашна форма и сложност. Ето това нещо ние дефинираме като проблем на съществуването.

Втората област от философското мислене е човекът и дилемата на човека. Човекът е личност, но въпреки това той е ограничен, поради което не е достатъчна интеграционна точка сам за себе си. Можем да си припомним едно друго проникателно твърдение на Сартър, който казва, че никоя ограничена точка няма никакъв смисъл, ако не притежава някаква неограничена точка за сравнение. Християнинът ще се съгласи, че той е прав в това свое твърдение. Човекът е ограничен, поради което той не е достатъчна интеграционна точка сам за себе си, но въпреки това човекът се различава от не-човека. Човекът е личност, за разлика от другите неща, които не са личности или ако използваме изразът, който аз използвам в книгите си, човекът притежава своята „човечност“ (това са тези характерни качества, които го отличават от другите същества.) Бихейвиоризмът (философско учение, според което човешката или животинската психология може да бъде изучавана единствено чрез изследване и анализи на наблюдавани и измерими прояви на поведението, а не чрез субективни умствени твърдения) и всички форми на детерминизма (философско учение, според което за всяко събитие, включително за човешките постъпки съществуват условия, които не могат позволят да има друг вид събития или постъпки) ще кажат, че човекът не е личност и че по присъщите си качества той не се различава от другите същества. Но трудността с това твърдение е, че то отрича наблюдението,

което човекът е правил сам на себе си в продължение на 40 000 години, ако приемем съвременната система за датиране. И второ, няма детерминист или бихейвиорист, който наистина да живее постоянно съобразно своята детерминистична или бихейвиористична психология – което означава да се държи като машина. Така например Франсис Крик принижавя човека до нивото на химичните или физически характеристики на неговата ДНК молекула. Интересното е, че самият Крик ясно показва, че не може да живее според своята детерминистична философия. В една от книгите си, „Молекулите и хората,“ той скоро започва да нарича природата с притежателното местоимение „нейно,“ а в друга, по-малка и по-проницателна книжка, „Произхода на генетичния код,“ той започва на пише името на природата с главно „П.“ Друг детерминист – Б. Ф. Скинър, авторът на книгата „Отвъд свободата и достойнството,“ демонстрира същото поведение. И така, налице са тези две затруднения с приемането на съвременният детерминизъм и бихейвиоризъм, които твърдят, че няма съществена разлика между човека и не-човека: първото затруднение е, че човека трябва да се отрече от собствените наблюдения за самия себе си през всичките години, като се започне от древните рисунките в пещерите и даже преди тях; второто затруднение е, че нито химическия, нито психологическият детерминист някога е бил способен да живее така, все едно, че е не-човек.

Друг въпрос в дилемата на човека е благородството на човека. Може би вие не харесвате думата „благородство,“ но каквато и дума да изберете да използвате, в човека има заложено нещо велико. Тук искам да добавя, че евангелистите правят ужасна грешка, когато често пъти казват, че човекът е изгубен и подлежи на осъждане от Бога и така внушават представата, че човекът е нищо и е просто една „нула.“ Но Библията не подкрепя тази представа. В човека е заложено нещо велико и ние може би пропускаме най-големия шанс за евангелизиране в нашето поколение, като не посочваме, че Библията обяснява защо човекът е велик. Обаче човекът не само е благороден, но е и жесток. Поради това ние имаме дилема. Първата дилема е, че човекът е ограничен, но въпреки това е личност. Втората дилема е контрастът между човешкото благородство и човешката жестокост. Или можем да обясним това по един съвременен начин: отчуждението на човека от самия себе си и от другите хора в областта на морала.

И така, до тук разгледахме две области на философското мислене: първата е метафизиката или съществуването; и втората е областта на морала.

Третата област на това изследване познанието, проблемът на знанието. Нека да кажа две най-обща наблюдения.

Първо, философията и религията боравят с едни и същи основни въпроси. Християните и особено – евангелските християни имат склонността да забравят това. Философията и религията не търсят отговорите на различни въпроси, въпреки че дават различни отговори и използват различна терминология. Основните въпроси както на философията, така и на религията (тук под религия имам предвид всички религии, включително и християнството) са въпросите на съществуването: това, което съществува; човекът и неговата дилема, т.е. морала; и как човека знае. Философията се занимава с тези теми, както и религията, включително и православното евангелско християнство.

Второто най-общо наблюдение обхваща двете значения на думата „философия,“ които в никакъв случай не трябва да се смесват, ако искаме да избегнем объркването. Първото значение на думата „философия“ е учебна дисциплина, област на академично изучаване. Обикновено това е представата ни за философията: висше техническо изучаване, към което се стремят много малко хора. В този смисъл малко на брой хора са философи. Но има и второ значение на думата „философия,“ което не трябва да пропускаме, ако искаме да разберем проблема на проповядването на евангелието в света на 20-я век. Защото с думата философия обозначаваме и гледната точка на човека за света. В този смисъл всички хора са философи, защото всички хора имат своя гледна точка за света. Така както е вярно, че човека копае яма, така е вярно, че философът се занимава с изучаването на вселената. Една от слабостите на евангелизма и на православното християнство е, че ние се гордеехме, че презираме философията и бяхме изключително горди в презирането на интелектуалците. В нашите теологични семинарии едва ли някога свързват тяхната теология с философията и по-специално със съвременната философия. Поради това завършилите семинариите не знаят как да направят връзката между религията и философията. Това не означава, че те не знаят отговорите, но според моето наблюдение мнозинството от завършилите семинариите не знаят въпросите. Но истината е, че философията има универсален обхват. Нито един човек не може да живее, без да има гледна точка за света; което означава, че всеки човек е философ.

Няма много възможности за отговори в тези три основни области на философското мислене, но има огромен брой възможни подробности, свързани с отговорите на основните въпроси. Много ще ни помогне – независимо дали изучаваме философия в университета и се чувстваме блъскани до смърт

или се опитваме да бъдем служители на евангелието и говорим на хора за своя гледна точка за света – ако осъзнаем, че независимо, че има много възможни подробности, възможните отговори – разгледани най-общо – са само няколко.

Има две вида отговори, давани на тези въпроси.

1. Първия вид отговор е, че няма логичен и смислен отговор. Това е феномен на нашето собствено поколение. Въпросът е пропаднал „под линията на отчаянието.“ Не казвам, че никой в миналото не е имал същата гледна точка, но тогава тя не е била преобладаваща. Днес тази гледна точка е много по-преобладаваща от всякога. И това е вярно не само за философите в техните обсъждания, защото същото се случва и по време на обсъжданията на ъгъла на улицата, в кафенето, в столовата в университета или на бензиностанцията. Обичайно е хората да казват, че няма логичен и разумен отговор – в края на краищата всичко е хаотично, лишено от всякаква логика и абсурдно. Тази гледна точка се изрича с голяма умелост както във философските кръгове, така и в зрителната зала на театъра на абсурда. Това е философията, това е гледната точка за света на голяма част от съвременниците ни. В основата и във вътъка на мисленето на днешния ден е мнението, че няма отговори, че всичко е ирационално и абсурдно.

Ако човек твърди, че всичко е безсмислено, че няма отговор на нито един от въпросите, че няма връзка между причината и следствието и ако той наистина се придържа към тази позиция с някаква последователност, такъв човек много трудно може да бъде опроверган. Но истината е, че никой не може постоянно да твърди, че всичко е хаос и липса на логика, и че няма отговори на основните въпроси. Теоретично това може да се твърди, но на практика не може да се твърди, че всичко е в абсолютен хаос.

Първата причина, поради която позицията за липсата на логика не може на практика да бъде задържана постоянно е фактът, че светът около нас съществува и той има форма и порядък. Светът около нас не е хаотичен. Ако беше вярно, че всичко е хаос, че липсва всякаква обвързаност между нещата и е абсурд, тогава науката и животът въобще щяха да свършат. Не е възможно въобще да живеем, ако не разбираме, че вселената около нас има някаква форма, има някакъв ред и че човек се приспособява към този ред и така може да живее вътре в този ред. Може би си спомняте един от филмите на Годар, *Pierrot le Fou*, в който той беше накарал хората да излизат навън през прозорците, а не през вратите. Но интересното беше, че те не преминаваха през плътните стени. Всъщност Годар казваше, че въпреки че няма отговора, той не може да накара хората да излязат навън през плътната стена. Това просто беше неговия начин да изрази трудността да се поддържа твърдението, че във вселената има пълен хаос, когато заобикалящия ни свят има форма и ред. Понякога хората се опитват да внесат малко ред, но когато внесете малко ред, отговорът от първия вид – че всичко е безсмислено и ирационално – губи своята монолитност и пада на земята.

Мнението, че всичко е хаотично и че няма висши отговори се поддържа днес от много мислещи хора, но от личен опит съм се убедил, че те поддържат това мнение много избирателно. Почти без изключение (всъщност, никога не съм срещал изключение) те обсъждат рационално, докато изпуснат темата на дискусията и тогава започват да се опитват да се плъзнат към въпроса на липсата на логика. Но веднага щом човекът, с когото разговаряме направи това, ние трябва да му кажем, че когато започне да се отклонява от темата и започне да избира, говорейки за ирационалността, той превръща в съмнителен целия спор. Теоретично може да се поддържа позицията на ирационализма (т.е. за липсата на всякаква логика), но никой не живее с ирационализма по отношение на заобикалящия ни свят или на своя мисловен свят. Всъщност, ако се спори правилно на тази тема, цялото обсъждане би трябвало да стигне до край. Разговорът ще приключи. Ние ще имаме само серия от безсмислени звуци – бла, бла, бла. Театърът на абсурда казва това, но се проваля, защото ако четете или слушате внимателно театъра на абсурда, той винаги се опитва да съобщи гледната си точка, която човек не може да съобщи. Винаги има съобщение за твърдението, че няма съобщение. Така ние виждаме, че тази група отговори – че всички неща са ирационални – не е отговор.

2. Вторият вид отговор е, че има отговор, който може да бъде разглеждан рационално и логично, както в собствените ни мисли, така и да бъде споделян с другите хора около нас. В тази глава ние ще се занимаваме със съществуването в областта на отговорите, които могат да бъдат обсъждани; след това ще се занимаем с човека и неговата дилема (т.е. с областта на морала) свързана с въпросите, които могат да бъдат обсъждани. И така, сега ще разгледаме такива отговори в областта на съществуването. Вече казах, че няма много основни отговори, въпреки че има варианти на подробности вътре в отговорите. Любопитно е, че има само три възможни основни отговори на този въпрос, който е поставен на логично разглеждане и обсъждане. Основните отговори наистина са много малко на брой. Сега ние обсъждаме съществуването, т.е. фактът, че нещо е там. Нали си

спомняте твърдението на Жан Пол Сартър, който е казал, че основният философски въпрос е, че там има нещо, а не това, че там няма нищо. Първият основен отговор е, че всичко, което съществува е произлязло от абсолютното нищо. Казано с други думи, вие започвате с нищо. Сега, за да схванем тази гледна точка, това нищо трябва задължително да е нищо. То трябва да е, както аз го наричам, „нищо-нищо.“ То не може да е „нищо-нещо“ или „нещо-нищо.“ Ако някой ще се съгласи, че всичко, което съществува е произлязло от нищо, това нищо трябва да е „нищо-нищо,“ което означава, че в него няма енергия, няма маса, няма движение и няма личност.

Моето описание на „нищо-нищо“ е следното: Да предположим, че имахме много черна черна дъска, която никога не е била използвана. На тази черна дъска начертаваме един кръг и вътре в този кръг беше всичко, което беше – т.е. в кръга няма нищо. След това изтриваме кръга. Ето това е „нищо-нищо.“ Не трябва да позволявате на никой да казва, че дава отговор, започвайки с нищо и след това всъщност започва с нещо: енергия, маса, движение или личност. Това би било нещо, а нещо не е нищо.

Истината е, че никога не съм чувал на практика някой да поддържа това твърдение, защото е немислимо, че всичко, което сега съществува да е произлязло от абсолютното нищо. Но теоретично това е първият възможен отговор.

Вторият възможен отговор относно съществуването е, че всичко, което сега съществува, не е създадено от някаква личност, т.е. всичко съществуващо води началото си от някаква маса, енергия или движение, но тези неща еднакво не са личности. Поради това от философска гледна точка няма никакво значение с кое от тези три неща ще започнем разсъжденията си. Много съвременни хора твърдят, че понеже започват с енергийните частици, а не със старомодната маса, те имат по-добър отговор. Салвадор Дали направил това, когато преминал от своя сюрреалистичен период към новия си мистичен стил на рисуване. Но той и хората като него нямат по-добър отговор. Всеки техен отговор продължава да е не е свързан с някаква личност. Енергията е точно толкова лишена от самоличност, както и масата, и движението. Веднага щом приемете, че началото на всички неща не е дело на някаква личност, вие се изправяте срещу някаква форма на редуционализма. Редуционализмът твърди, че всичко, което съществува сега, като се започне от звездите и се стигне до самия човек, трябва да бъде разбрано чрез смалването му до неговата първоначална, неличностна причина или причини.

Огромният проблем свързан с теорията за неличностното начало е да се намери някакъв смисъл на подробностите, за отделните съставни части на цялото. Капката вода е отделна част, както е и човека. Ако произходът на нещата не е дело на някаква личност, тогава как която и да е от сега съществуващите отделни части – включително човека – имат някакъв смисъл или значение? Никой не ни е дал отговор на този въпрос. В цялата история на философското мислене, както от Изток, така и от Запад, никой не ни е дал отговор. Когато твърдим, че началото на света не е дело на личност, всичко, включително и човека задължително трябва да бъде обяснен с оглед на тази липса на личност, плюс времето и плюс случайността. Не позволявайте на никой да ни отклонява от от това уравнение. Няма други дадени величини във формулата, защото няма други величини, които съществуват. Ако започнем с липсата на личност в създаването на света, ние не можем да говорим за целта, с която са създадени нещата. До сега никой не е показал как времето плюс случайността, ако сътворението не е дело на личност, може да произведе не само нужната сложна структура на вселената, а даже само личността на човека. Никой не е могъл да ни обясни как е станало това.

Често пъти този отговор, обясняващ сътворението на света без намесата на личност, се нарича пантеизъм. Новата мистична мисъл в жълтата преса почти винаги е някаква форма на пантеизъм и почти всички модерни либерални теории също са пантеизъм. Често пъти обяснението на създаването на света от нещо друго, но не и от личност, е наричано пантеизъм, но всъщност това е смислов трик, защото използваният корен на думата „теизъм“ придава значението на намесата на личност, въпреки че по определение се говори за липсата на личност в сътворението на света.

В разговорите си аз никога не позволявам на който и да е да говори за пантеизма, без да разбира за какво говори. В процеса на разговора аз се опитвам да кажа, че това всъщност не е пантеизъм, а е смислова илюзия за наличието на личност. Древната религия на хиндуизма и на будизма, както и съвременните мистици, съвременната пантеистична теология, всъщност не е истински пантеизъм. Това просто е смислово решение, което ни се предлага. Теизмът е бил използван като допълнителна дума. В книгата си „Богът, който е там“ аз подчертавам факта, че съвременните решения обикновено са смислови мистификации и този е един от тях.

Но каквато и форма да приеме пантеизма, включително съвременната научна форма, която смаява всичко до енергийни частици, винаги ще съществува същия проблем – във всеки от тях краят е липсата на личност при сътворението на света.

Има два винаги съществуващи проблеми – нуждата от единство и нуждата от разнообразие. Пантеизмът ни дава отговор за нуждата от единство, но не дава никакъв отговор за нуждата от разнообразие. Ако приеме, че сътворението не е дело на личност, тогава липсва основание за разнообразието. Можем да се замислим за древния хиндуиски пантеизъм, според който всичко започва с „ом.“ В природата всичко трябва да свърши с „ом,“ без никакво изключение, защото няма основание за значимостта на разнообразието. И даже ако пантеизмът ни дава отговор за формата, той не ни обяснява причината и смисъла за свободата. Обикновено пантеизмът говори за цикличност така, както вълните се надигат в морето, но това не дава решение за нито един от проблемите. Във всяка от формите на пантеизма моралът няма смисъл като морал, защото в пантеизма накрая всичко е еднакво. Съвременната теология трябва да се занимае с ситуационната етика, защото в този цикъл не съществува такова нещо като морал. Думата морал е използвана, но тя всъщност е само дума. Това е дилемата на втория отговор, който сега е най-често срещан. Природно историческата наука се придържа към този отговор, като твърди, че всичко започва от енергийните частици. Много студенти в университетите вярват в някаква форма на пантеизма. Съвременните либералните теологични книги почти винаги са пантеистични. Но когато твърди, че сътворението не е дело на личност, както пантеизмът твърди, тогава няма верни отговори по отношение на съществуването на нещата в заобикалящия ни свят с цялата му сложност, няма и верни отговори за личността – за човечността на човека.

Третият възможен отговор относно съществуването е да се приеме, че сътворението е направено от личност. С това ние ще разгледаме възможните отговори по отношение сътворението на света. Това разглеждане може да изглежда опростено, но е вярно. Това не означава, че няма детайли, които могат да бъдат обсъждани, че няма в разногласия и че няма подзаглавия, но има само тези три възможни отговори на въпроса за начина на сътворението на света. Веднъж някой брилянтно казал, че когато свършите с отговорите на основните въпроси се оказва, че броят на слушателите ви е много намалял. С това той искал да каже, че колкото по-надълбоко търсите отговора на основните въпроси, толкова по-малко варианти за отговор остават и те са прости и ясни. Не съществуват много отговори на големите въпроси на живота.

А сега нека да помислим какво означава да кажем, че сътворението е дело на личност. Това е точно противоположното на твърдението, че сътворението е извършено без намесата на личност. В този случай, когато сътворението е дело на личност, понеже и човекът е личност, неговото съществуване наистина има смисъл. Това не са абстрактни разсъждения. Много от хората, които идваха при мен в Л'абри нямаше да станат християни, ако не бяхме обсъждали с тях тази тема. Стотици от тях щяха да си заминат, казвайки ми: „Ти не знаеш отговорите.“ Тези неща не са абстрактни, а са свързани с разпространяването на християнското евангелие в условията на 20-я век. Уморих се да бъда питан защо не проповядвам „просто евангелието.“ Вие трябва да проповядвате простото евангелие, така че то да е просто за човека, на когото говорите, иначе евангелието вече не е просто. Дилемата на съвременният човек е проста: той не знае защо човека има някакво значение. Съвременният човек е изгубен. За него значението на човека е нула. Това е проклятието на нашето поколение и това е сърцевината на проблема на днешния човек.

Но ако приемем, че сътворението на света е дело на една личност и това се отнася за всичко на света, тогава личността има значение и човекът, и неговите претенции, че е личност не са лишени от смисъл и значение. Стременията на човека относно реалността на личността са в хармония с личността, която е извършила сътворението. Християнинът е този, който има отговор за сътворението и съществуването – титаничен отговор!

Тогава защо продължаваме да казваме тези велики истини по всякакви начини, които никой не разбира? Защо продължаваме да говорим на себе си, ако хората са изгубени и ние казваме, че ги обичаме? Проклятието за днешния човек е, че той не може да намери смисъл и значение за човека, но ако започнем с това, че сътворението е дело на една личност, тогава се намираме в абсолютно противоположната ситуация. Тогава ние разполагаме с реалността на факта, че личността наистина има значение и смисъл, защото тези две неща не са чужди на онова, което винаги е било, което е и което ще бъде. Това е нашият отговор и по този начин ние имаме решение не само на проблема със съществуването – на самия живот и неговата сложност – но и имаме решение за различията между отделните хора и за самоличността на човека, която го отличава от не-човека.

Можем да използваме илюстрацията с две долини. В швейцарските Алпи често има долина, която е пълна с вода и друга, съседна долина, в която няма вода. Доста е изненадващо, че понякога в планината се появяват извори, от които потича вода и втората, безводна долина започва да се пълни с вода. Дотогава, докато нивото на водата във втората долина не се покачи над нивото на водата в първата долина, всички хора си мислят, че е възможно водата във втората долина да идва от първата долина. Обаче ако нивото на водата във втората долина стане с 10 м по-високо от нивото на водата в първата долина, вече никой не дава този отговор. Ако започнем да твърдим, че сътворението на света и на всички неща са дело на личност, тогава можем да разберем, че претенциите на човека, че е личност, имат отговор.

Ако започнем с нещо по-малко от личността, тогава сме принудени да смалим личността до безличността. Съвременният свят на науката прави това в своя редуционализъм, (**Коментар:** Редуционализъмът (редуциране, смалване) е философско учение, което твърди, че една сложна система не е нищо друго освен сбор от нейните съставни части и че описанието на тази сложна система може да бъде смалено до описанията на отделните ѝ части) в който думата „личност“ е нещо безлично плюс сложността. В света на природно историческата наука, независимо дали това е социология, психология или наука за природата, човекът е смален до безлично плюс сложността. Липсва реална и съществена разлика между човека и природата.

Но когато приемем, че сътворението на света е дело на личност, ние имаме друг избор, който трябва да направим. Това е следващата стъпка: ще трябва да изберем, дали светът е създаден от Бог или е създаден от богове? Ако изберем, че светът е създаден от богове, а не от Бог, тогава трудността е, че ограничените богове не са достатъчно големи.

За да имаме задоволителен отговор за сътворението на света от една личност, ние се нуждаем от две неща: от неограничен Бог, който е личност и от личностно единение и разнообразие в Бога.

Нека да изберем първия вариант – неограничен Бог, който е личност. Само този Бог е достатъчно голям. Платон е разбирал, че вие се нуждаете от абсолютен Бог и всяко нещо, което е по-малко от това, няма никакъв смисъл. Но Платон се изправил пред трудността на факта, че неговите богове не са били достатъчно големи, за да задоволят нуждата. И така, въпреки че той е знаел големината на нуждата, той смали нуждата до земята, защото неговите богове не били достатъчно големи, за да бъдат като точка за съизмерване с неговите идеи. В гръцката литература Ористта или Съдбата понякога изглежда се е намирала отзад и е контролирала поведението на боговете, а в други случаи боговете контролирали Съдбата. Защо е това объркване? Защото при този начин на мислене всичко се разпадало на това място - защото техните богове не били достатъчно големи. Поради това ние се нуждаем от личност и неограничен Бог. Това е първото.

Второ, ние се нуждаем от личностно единение и разнообразие в Бога – не просто в някаква абстрактна представа за единение и разнообразие, защото видяхме, че се нуждаем от Бог, който е личност. Нуждаем се от личностно единение и от разнообразие. Без тези неща ние нямаме отговор.

Това за което говорим се нарича философска необходимост в областта на живеенето и съществуването, на факта, че Бог е там. Всичко се свежда до това: „Той е там.“

Няма друг задоволителен философски отговор, различен от този, който ви казах. Можете да търсите друг отговор в университетската философия, във философията на метрото, във философията на бензиностанцията – няма значение коя от тях ще изберете – няма друг задоволителен отговор за съществуването, за живеенето – освен отговорът, който ви дадох.

Има само една философия и една религия, която задоволява нуждата на цялата световна мисъл, независимо дали е от Изтока, от Запада, дали е древна или е съвременна, дали е нова или е стара. Само една задоволява философската нужда свързана със съществуването, на живеенето и това е Юдео-Християнският Бог – не някаква абстрактна идея, а учението, че този Бог наистина е там. Той наистина съществува. Няма друг отговор и православните християни трябва да се срамуват, че толкова дълго са се отбранивали. Няма друг отговор.

Нека да обърнем внимание, че няма друга дума, която да е толкова лишена от съдържание като думата „бог.“ Сама по себе си тази дума не означава нищо. Подобно на всяка друга дума, тя е само лингвистичен символ, докато не бъде изпълнена със съдържание. Това е особено вярно за думата „бог,“ защото никоя друга дума не е била използвана за да предава толкова абсолютно противоречиви значения. Самата употреба на думата „бог“ не доказва нищо. Вие задължително трябва да я изпълните със съдържание. Самата дума „бог“ не дава отговор на философския въпрос за съществуването, но Юдео-Християнското съдържание на думата „Бог,“ така както е дадено в Стария и Новия Завети, задоволява нуждата на това, което съществува – съществуването на вселената с нейната сложност и

на човека като човек. И какво е това съдържание? То е свързано с един неограничен Бог, който е личност, който е в личностно единство и разнообразие във висшия порядък на Троицата.

По време на моите обсъждания се случва някой да ме попита как вярвам в Троицата. Отговорът ми винаги е един и същ: „Ако не вярвах, аз щях да продължавам да бъда агностик (**Коментар:** Агностикът е човек, който вярва в силата на човешкия разум и на нещата, които е видял. Той е религиозно неутрален – нито казва, че има Бог, нито отрича, че има Бог), ако не беше Троицата, защото там нямаше да има отговори. Без наличието на висшия порядък на личностното единение и разнообразие, така както са дадени в Троицата, няма отговори.“

Нека да се върнем при неограничен Бог, който е личност. По отношение на неограничеността има една бездънна бездна между Бога от едната страна и човека, животното, цветето и машината от другата страна. От едната страна на тази бездна Бог е сам. Той е абсолютно различен. В своята неограниченост Той е противоположен на всичко останало. Той е отделен от всичко останало, защото само той е безкраен и вечен. Той е създателят, всичко друго е крайно и временно. Всичко останало е възникнало по време на създанието, поради което всичко останало е зависимо, а само Бог е независим. Той е абсолютен по отношение на своята безграничност. Следователно, по отношение на Божията неограниченост, човека е така отделен от Бога, както атома или всяка друга част на вселената е отделена от Бога.

Но по отношение на това, че Бог е личност, бездната е между човека от едната страна и животното, планетата и машината от другата страна. Защо? Защото човекът е направен по образа на Бога. Това не е само учение. Това не е догма, която трябва буквално да бъде повтаряна. Тази истина стига до сърцевината на проблема. Човекът е направен по образа на Бога; следователно, по отношение на личността на Бога, бездната не се намира между Бога и човека, а е между човека и всичко останало. Но по отношение на Божията безграничност човекът е така отделен от Бога, както е отделен атома или всяка друга ограничена частичка от вселената. Поради това ние имаме отговорът, че човекът е ограничен, но въпреки това е личност.

Това не е най-добрият отговор по отношение на съществуването – това е единственият отговор. Поради това ние можем да се държим за нашето християнство с интелектуална почтеност. Единственият отговор за това, което съществува е, че Бог, неограниченият Бог, който е личност, наистина е там.

А сега трябва да развием втората част още малко по-нататък – за личностното единство и разнообразието във висшия порядък на Троицата. Айнщайн е твърдял, че целият материален свят може да бъде смален до електромагнетизма и гравитацията. В края на живота си той търсел единство над тези две неща, нещо, което би обединило електромагнетизма и гравитацията, но никога не го открил. Но какво щеше да стане, ако го беше открил? Това щеше да е само единение в разнообразието в взаимоотношенията в материалния свят и като такъв, това щеше да е само детска игра. Нищо всъщност нямаше да бъде разрешено, защото нужното единение и разнообразие по отношение на личността нямаше да бъде докоснато. Ако Айнщайн беше способен да събере заедно в едно нещо електромагнетизма и гравитацията, той нямаше да обясни нуждата от личностно единение и разнообразие.

За разлика от това, нека да помислим за Никейското Кредо – за трите личности, триединия Бог. Радвайте се, че авторите на този текст за избрали да използват думата „личност.“ Независимо дали разбирате това или не, това катапултирало Никейското Кредо точно в нашия век и неговите дискусии: съществуват три Личности, които се обичат помежду си и постоянно общуват помежду си, и това е станало още преди всичко друго да го е имало.

Ако това не беше така, ние щяхме да имаме Бог, който трябваше да създава, за да обича и общува. В този случай Бог щеше да се нуждае от вселената толкова, колкото и вселената се нуждае от Бога. Но Бог не е бил принуден да създава; Бог не се нуждае от вселената така, както вселената се нуждае от него. Защо? Защото ние имаме цяла и истинска Троица. Личностите на Троицата са общували помежду си и са се обичали един друг още преди създаването на света.

Това не е само един отговор на острата философска нужда от единство в разнообразието, това е ЛИЧНОСТНО единение и разнообразие. Единството и разнообразието не могат да съществуват преди Бога или да бъдат зад Бога, защото каквото и да е било най-рано съществуващо, е Бог. Но с учението за Троицата – единството и разнообразието е самият Бог – три личности и въпреки това – един Бог. Ето това е Троицата и нищо по-малко от това.

Трябва да оценим високо, че нашите християнски предци са разбирали много добре това през 325 г.н.е., когато са подчертали трите личности в Троицата, както Библията ясно казва това. Нека да обърнем внимание, че те не са измислили Троицата, за да дадат отговор на философските въпроси,

които гърците от онова време много добре са разбирали и задавали. Точно обратното е станало. Тогава проблемът с единството и разнообразието е съществувал и нашите християнски предци са разбрали, че в Троицата, така както е описана в Библията, те имат един отговор, който никоой друг е не е имал. Те не са измислили Троицата за да задоволят нуждата. Троицата вече е съществувала и е задоволявала нуждата. Нашите християнски предци са разбирали, че в Троицата ние имаме това, за което спорят всички хора, но за което нямат отговор.

Нека отново да обърнем внимание, че този отговор не е най-добрият отговор – това е ЕДИНСТВЕНИЯТ отговор. Никоой друг, нито една философия, никога не е дала отговор на въпроса за единството и разнообразието. Поради това, когато хората ме питат дали ние сме интелектуално затруднени с обяснението на Троицата, аз винаги се връщам към тяхната собствена терминология – единство и разнообразие. Всяка философия има този проблем и нито една философия няма отговор. А християнството наистина има отговор чрез наличието на Троицата. Единственият отговор за създаването на това, което съществува е той, триединният Бог, който е там.

И така, ние казахме че единственият отговор на метафизичният проблем за произхода на съществуващото е, че неограниченият Бог е личност и е там и че той, Троицата е триединен Бог.

Със сигурност вие вече сте се убедили, че философията и религията наистина се занимават с търсенето на отговори на едни и същи въпроси. **Обърнете внимание, че в основната представа за съществуването е християнският отговор или нищо друго. Този отговор ще промени живота ви, ако разберете това, независимо от това колко евангелист или православен сте вие.** Мимоходом нека да добавя още нещо. Установих, че много хора, които са евангелисти и православни, искат истината да бъде истини за догмите или да бъде истина за това, което казва Библията. Никоой не подкрепя по-силно от мен това, че всичко написано в Библията е вдъхновено от Бога, но това не е края на истината, така както е представено християнството, както в самата Библия казва. **ИСТИНАТА ЗА ХРИСТИЯНСТВОТО Е, ЧЕ ВСИЧКО НАПИСАНО В БИБЛИЯТА Е ИСТИНА.** Можете да отидете до края на света и никога не трябва да се страхувате, както са се страхували хората в древността, че ще паднат от края на света и змейовете ще ви изядат. Можете да продължавате вашата интелектуална дискусия до края на играта, защото християнството е не само истина за догмите, то е не само истина за това, което Бог е казал в Библията, но то е истина за онова, което е там и вие никога няма да паднете от края на света!

Християнството не е някакъв приблизителен модел; християнството е истина и за онова, което е там. Когато евангелизмът схване това – тогава ние ще имаме нашата революция. Ние ще започнем да имаме нещо красиво и живо, нещо, което ще има сила в нашия жалък и изгубен свят. Ето това е истината от гледната точка на християнството и така, както Бог я е представил в Библията.

Но забележете, че ако искаме да имаме този отговор, ние трябва да имаме пълният библейски отговор, а не умаленото християнство на пантеизма на Изтока или пантеизма на съвременната либерална теология, независимо дали е Протестантска или е Римокатолическа. Дължни сме да не позволяваме на теологичния пантеизъм да се промъква вътре и не трябва да позволяваме на християнството да бъде смалявано до съвременната либерална теология на „горния етаж.“ **(Коментар:** това е една представа, която твърди, че истината прилича на двуетажна къща. На долния етаж е така наречената истина, получавана чрез познанието: наука, разум, данни. А на горния етаж са емоциите, чувствата, интуицията, възприятията, които не се подчиняват на логиката и поради това са дълбоко лични и не могат да бъдат оценявани от другите хора. Тук съвременните хора поставят и религията, представите за естетиката и за морала, които са дълбоко лична работа, като например дали да правим аборт или да извършваме содомия.) Ако искаме да притежаваме тези огромни и титанични отговори, християнството трябва да бъде целия библейски отговор, а не само част от него. Трябва да се опираме и подчиняваме изцяло на Библията, за да имаме отговорът на този основен философски проблем на съществуването. Нуждаем се от това, което ни казва пълния текст на Библията за Бога: че той е неограничен Бог и личност и че е триединен Бог.

Искам да обясня това по два други начини. Единият начин да кажем това е, че ако го нямаше неограниченият Бог, който е личност, Богът на единството на личността и на разнообразието, тогава няма отговор за произхода и смисъла на съществуването на това, което съществува. Можем да кажем това и по друг начин и той е, че неограниченият Бог, който е личност, Богът, който е Троица, е говорил. Той е тук и той не мълчи. Няма никаква полза да имаме мълчалив Бог. Ние няма да знаем нищо за него. Но Бог е говорил и ни е казал какъв е той и че той е съществувал преди всичко останало и поради това ние имаме отговорът за съществуването на това, което съществува.

Той не мълчи. Ние имаме отговорът, защото неограничената личност на Бога, триединният Бог, не е мълчал. Той ни е казал кой е той. **Формирайте представата си за вдъхновението и за откровението**

на Бога в хармония с тези истини и ще видите, как тази представа ще проникне в сърцевината на мисленето ви. Той не мълчи. Това е причината ние да знаем – защото той е говорил. Какво ни е казал той? Дали ни е говорил само за другите неща? Не, той ни е казал истината за себе си и защото той ни е казал истината за себе си - че той е неограничен Бог, който е личност, че е триединен Бог, ние имаме отговорът за съществуването. Или можем да кажем така: по отношение на метафизиката, на съществуването, общото и специалните откровения говорят в един глас. Всички тези начини на обяснение описват едно и също нещо от малко различаващите се гледни точки.

В заключение, човекът, започвайки от самия себе си, може да дефинира философският проблем на съществуването, но не може сам да създаде отговорът на този проблем. Отговорът на проблема на съществуването е, че неограниченият Бог, който е личност, триединният Бог е там и че той не мълчи.

Глава 2

Нуждата от морал

Сега започваме да разглеждаме втората област на философското мислене, която се занимава с човека и дилемата на човека. Както видяхме, има два проблема, свързани с човека и неговата дилема.

Първият проблем е факта, че човекът е личност, който е различен от не-човека, но въпреки това е ограничен. И понеже е ограничен, той няма задоволителна интеграционна точка в самия себе си. Както е казал Жан Пол Сартър, ако една ограничена точка (Коментар: т.е. човекът) няма неограничена точка с която да се сравнява, тогава тази ограничена точка е лишена от смисъл и е абсурд.

Но въпреки това човекът е различен от не-човека. Човекът е личност. Той притежава отличителните характеристики на човека, които го отличават от всички други творения на Бога, които обозначаваме с събирателното име „не-човека.“ Това е първият проблем – човекът е различен от всички други неща поради своите човешки качества, но въпреки това е ограничен и няма задоволителна интеграционна точка вътре в себе си.

Вторият проблем свързан с човека и неговата дилема е това, което аз наричам „благородството“ на човека. Ние може да не харесваме тази дума поради нейните романтични връзки с миналото, но в човека има благородството и възхитителните качества, които коренно се различават от жестокостта – другото качество на човека. И така, човекът се отличава както със своето благородство и възхитителни качества, така и с ужасяващата си жестокост, и тези две противоположни прояви се проявяват през цялата история на човечеството. Можем да кажем това и по друг начин – вторият проблем е отчуждението на човека от самия себе си и от другите хора в областта на морала. Така стигаме до думата „морал.“ До сега се занимавахме с разглеждането на проблема на метафизиката, т.е. на съществуването, а сега навлизаме в областта на морала.

Като оставим настрана „отговорът,“ който казва, че няма отговори в областта на здравия разум, първият отговор, даден на тази дилема на морала (както и в областта на метафизиката) е свързан с представата, че светът не е сътворен от личност Ако разглеждаме ограничеността на човека и неговата жестокост, сигурно ще ни изглежда, че тези две неща са не едно, а две неща. Хората винаги са мислели, че тези две неща са различни. Ограничеността на човека е неговия малък размер; той не е достатъчна точка за сравнение за самия себе си. Но неговата жестокост винаги е била разглеждана като нещо различно от неговата ограниченост. Но въпреки това ние сме длъжни да забележим нещо. Ако приемем, че светът не е създаден от личност, накрая ще стигнем до мястото, където човешката ограниченост и неговата жестокост се превръщат в едно и също нещо. Това е абсолютно правило. От каквото и нелично начало на света да тръгнем, както от представата на съвременния учен, който твърди, че светът е създаден от енергийни частици, така и от представата на паневризма на Източните религии, или от неоортодоксалната теория, накрая тези две неща се събират в един, а не в два проблема. Когато приемаме, че светът не е създаден от личност, тогава морала всъщност не съществува като морал. В този случай отговорът за морала накрая се превръща в твърдението, че няма морал (по колкото и сложен и завоалиран начин да бъде казано това). До това заключение се стига, независимо дали приемаме, че сътворението на света е станало според теорията на Източния пантеизъм, или че сътворението е станало според теорията за енергийните частици. Която и от теориите за неличностното сътворение на света да разглеждаме, накрая всички те се изравняват в областта на морала. Която и да е от теориите, които твърдят, че светът не е създаден от личност да

разглеждаме, накрая те стигат до извода, че морала е просто друга форма на съществуване. Моралът изчезва и остава само една философска област, а не две.

Поставени в тази позиция, ние можем да говорим за нещо, което е антисоциално или за нещо, което обществото не харесва, или даже за нещо, което аз не харесвам, но не можем да говорим за нещо, което наистина е правилно и за друго нещо, което наистина е неправилно. Ако приемем, че светът не е сътворен от личност, отчуждението на човека, какъвто е той сега, се дължи само на шанса; човекът е станал отчужден, защото така той е в хармония с вселената, каквато тя винаги е била – безучастна и хладна. По този начин, ако твърдите, че съвета не е създаден от личност, тогава дилемата на човека и напрежението в човека не са свързани с морала. Точно обратното, ако разширите обхвата на това доказателство достатъчно много, тогава човекът ще бъде изритан извън пътя заедно с вселената, както винаги е било и е по същество. Когато приемем, че сътворението на света не е дело на личност, тогава човека случайно става същество със своите претенции, включително със моралните си подбуди за които никога няма задоволително осъществяване във вселена от такъв вид. Човекът бива „възвисен“ така, че той развива в себе си чувството за морални мотиви, които всъщност са лишени от смисъл, ако светът не е създаден от личност. Ето това е висшата форма на космическото отчуждение – това е дилемата на нашето поколение – Гиакомети (**Коментар:** Швейцарски скулптор и художник) с неговите фигури, изправени там, които винаги са отчуждени от всеки друг и от зрителя, който ги наблюдава в музея. Усещането за космическо отчуждение е проблемът на нашето поколение, включително в областта на морала. Човекът има усещане за морални подбуди, но въпреки това, намирайки се във вселената, такава каквато е тя, той е в пълна дисхармония с всичко около себе си.

Може би се питате защо използвам израза „морални подбуди.“ Използвам го, защото просто не говоря за някакви конкретни норми, а имам предвид факта, че хората винаги са усещали кои неща са правилни и кои неща са погрешни. Всички хора имат усещането за моралните подбуди. Не можете да намерите човек, който да няма тези подбуди, даже в далечното минало. Няма да намерите някое малко момиче, което проституира на улицата, което да е без някакво чувство за морал. Няма да можете да намерите детерминист или бихейвиорист, който да няма чувство за морални подбуди, въпреки че той може да твърди, че такова нещо като морала не съществува.

И така, ние виждаме, че човека е издигнат високо от моралните подбуди, но това всъщност го отвежда само до пълното космическо отчуждение, защото ако твърдите, че светът не е сътворен от личност, тогава в този свят няма място за морала, такъв, какъвто е. Във вселената не съществува стандарт, който да ни дава окончателното значение на такива думи като „правилно“ или „погрешно.“ Ако считате, че светът не е създаден от личност, тогава вселената е напълно мълчалива по отношение на такива думи. Следователно, за пантеистът окончателната представа за „погрешно“ е неспособността му да приеме своето безличие. Ако разгледате тези райони на Изток, където пантеизмът е разпространен по-последователно отколкото в нашата съвременна либерална теология или в пантеизма на хипитата, вие ще откриете, че висшата форма на погрешното в човека, иначе казано - „окончателната Карма“ - е фактът, че той няма да приеме своето безличие, т.е. че той няма да приеме представата кой е той.

В Хинду-пантеизма има високо усъвършенстване на факта, че няма ясно очертана разлика между жестокост и не-жестокост. Това може да бъде видяно ясно в личността на Кали. Във всички хиндуиски представи за Бога винаги има една женска фигура. Понякога хората казват, че в хиндуизма има „троица“, защото на барелефите има изобразени три различни лица. Всъщност в представата за хиндуизма има пет лица – четири, които са разположени наоколо и едно, което е разположено над тях и гледа нагоре, даже ако не можете да го видите или даже ако петото лице даже не е изваяно. В хиндуизма няма троица. Там има не три, а пет лица, но още по-важното е, че това не са личности; те са само превъплъщения на висшия, безличен бог. Но едно от превъплъщенията винаги е женското, защото жената задължително трябва да е там, както и мъжкото. Интересното е, че жената Кали винаги е разрушителят. Тя често пъти е изобразявана с огромни зъби и с череп, който и окачен на врата ѝ. Защо? Защото най-накрая, жестокостта е точно толкова част от онова, което е не-жестокост. И така, от едната страна вие имате Вишну, който прави своите три градивни стъпки, но от другата страна вие винаги трябва да виждате Кали, онази, която разрушава, която е готова да погълне плътта ви и да ви разкъса на парчета. Жестокостта е част от всичко това, което е не-жестокост. Защо жестокостта е част от жената? Никой не знае, но аз бих поел риска да предложа, че това е изопачен спомен за Ева. Обикновено митът винаги казва нещо – той се връща обратно до нещо – но в същото време това нещо е изопачено.

Но когато изследвате новата теология, както и пантеизма на Изтока, вие накрая стигате до мястото, където не можете точно да говорите за „правилното“ или „погрешното.“ В религиозния

пантеизъм на Запада ние откриваме, че хората се опитват да избегнат тази ситуация и да запазят различието между жестокостта и не-жестокостта. Те се опитват да задържат пристигането до мястото, където ще трябва да признаят, че няма основание, върху което да се определи смисъла на „правилното“ и „неправилното.“ Но това място не може да бъде избегнато. Това прилича на търкулването на камък надолу по склона на някой хълм. Когато започнем с това, че светът не е създаден от личност, въпреки че може да използваме религиозни думи или даже християнски думи, липсва висш господар и липсват задължителните определения за това кое е „правилно“ и кое е „неправилно.“ От тук следва, че ни остава това, което в различните култури е наричано с различни думи, но всички те си приличат – остава ни само това, което се обяснява с помощта на социологията, на статистиката и на ситуацията – нищо друго. Вие имате статистическа и ситуационна етика – имате стандарта на осреднените стойности – но не можете да имате морала!

Накрая ще кажа, че ние трябва да разбираме, че в този случай (когато приемем, че светът не е създаден от личност), да бъдем прави е точно толкова лишено от смисъл, колкото и ако сме погрешни. Моралът като морал изчезва и ние биваме оставени само със съществуването. Ние сме просто малки в сравнение с голямото и нищо от това, което има смисъл и е важно за нас, не е нито добро, нито лошо. В съвременната ни култура ние бързо стигаме до това. Замислете се за твърдението на Маршал МакЛиан, (**Коментар:** Канадски професор, философ и учен (1911 – 1980) в областта на електронните медии, който за пръв път е използвал символа www за Интернет.), че демокрацията е стигнала до своя край. И кое ще е това нещо, което ще замени демокрацията и морала? Той казва, че идва времето на световното село (което не е далече в сегашната епоха на електрониката), когато ние ще сме в състояние да се свързваме с всеки друг човек чрез един гигантски компютър и това, което компютъра изчисли, че е осреднената величина в даден момент, ще показва кое е „правилно“ и кое е „неправилно.“ Може би си казвате, че тази представа е „изсмукана от пръстите,“ но не е така, защото трябва да разберете, че точно това е твърдял и Кинсли (**Коментар:** Алфред Книгсли – 1894-1956 – американски биолог, професор, сексолог, който е изследвал сексуалното поведение на хората) – че в зависимост от статистическите данни ще се определя кое е етично и правилно и кое е неетично и неправилно. Това е начинът, по който съвременна Швеция оценява своята етика. Това не е теология. Ние стигнахме до това място в нашата Западна култура, защото човека счита себе си, че е продукт на свят, който не е създаден от личност. Човекът вярва, че е произлязъл от енергийна частичка и от нищо друго. На нас ни е останала само етиката, която зависи от статистиката и в това положение просто няма такова нещо като морал.

Ако използваме религиозен вместо светския език, може да изглежда, че премахваме напрежението донякъде. Но когато се вгледаме зад религиозните думи, ние установяваме, че те нямат по-реален смисъл отколкото натуралистичното и психологично принижаване на морала до промяна и възпитание на поведението и контролиране на рефлексите. Зад думите, в които са подразбира религиозно значение, ние намираме само същия проблем, който намираме и в атеистичния свят. Накрая представата за морала като морал просто изчезва. Човекът, който най-добре е изразил това е Маркиз дьо Сад с неговия химически детерминизъм, който казал: „Това което съществува, е добро и правилно.“ Ако считаме, че светът не е създаден от личност, никой не може да оспори това твърдение.

Нека да обобщим: Ако считаме, че светът не е създаден от личност, няма да намерим обяснение за сложността на вселената или за личността на човека. Както казах в предишната глава, християнството не е по-добър отговор, но ако считате, че светът не е създаден от личност, вие всъщност нямате никакъв отговор на всички въпроси свързани със съществуването. Същото се отнася и за областта на морала. Ако считате, че светът не е създаден от личност, каквито и думи да използвате, за да опишете това сътворение, тогава морала няма никакъв смисъл.

А сега нека да разгледаме противоположния отговор – че светът е създаден от личност. В този отговор има възможност морала и съществуването да бъдат разглеждани и да съществуват отделно един от друг. Това е много мъдро нещо, въпреки че може да звучи просто. Вече видяхме, че ако считаме, че светът не е създаден от личност, това ни отвежда после до събирането в едно на морала и съществуването (**Коментар:** тук се сещам за един от постулатите на комунизма: „Битието (а не Бога) определя съзнанието.“). Обратното, ако считаме, че създаването на света е извършено от личност, това ни дава възможността да запазваме отделно едно от друго съществуването и морала. Казано с други думи, ограничеността на човека може да бъде отделена от неговата жестокост.

Но веднага щом кажем това, ние се изправяме пред един огромен въпрос. Ако приемем, че създаването на света е извършено от личност, и разгледаме човека, такъв какъвто е той сега, как можем да обясним дилемата на човешката жестокост? От каква гледна точка можем да направим това? Има две възможности. Първата е, че човекът, такъв какъвто е той сега в своята жестокост да е такъв,

какъвто той винаги е бил – т.е. че човекът просто си е такъв. Това означава, че двете неща – човек и жестокост не могат да бъдат разделени. Но ако това е вярно, ако е вярно, че човекът винаги е бил жесток, тогава се изправяме пред два проблема.

Искам подробно да разгледаме първия от тези проблеми. Ако човекът е създаден от Бог, който е личност и е неограничен, как можем да избегнем заключението, че като личност Бог, който е създал човека да е жесток и е казал, че го е създал по свой образ и подобие, този Бог също е лош и жесток? Тук на сцената се появяват френските мислители Шарл Бодлер и Алберт Камю. Бодлер, който е прочут историк на изкуството и велик мислител е казал следната прочута мисъл: „Ако има Бог, той е Дяволът.“ В началото вярващите в Библията християни могат да реагират отрицателно на това твърдение. Но след като помисли малко, истинският християнин ще се съгласи с Бодлер, че ако има неразкъсана връзка между това, което човекът е сега и онова, което той винаги е бил от създаването си, тогава, ако има Бог, той е Дявол. Въпреки, че като християни ние определено се разграничаваме от Бодлер, все пак ние ще се съгласим с неговото заключение, ако започнем с неговата предпоставка (че сегашният човек е такъв, как какъвто той е бил още при сътворението си от Бога).

Камю разглежда същия проблем от малко по-различна гледна точка. Той твърди, че ако има Бог, тогава ние не можем да се борим със социалното зло, защото ако се борим срещу злото, ние се борим срещу Бога, който е направил света такъв, какъвто е. Мисля си, че това което казват тези двама мъже е неоспоримо, ако приемем основната предпоставка, че човекът сега е такъв, какъвто винаги е бил – че е имало общество на създадената от Бога жестокост. Когато стигнем до това място, има хора, които предлагат селективен отговор в областта на липсата на разум. Първият вид на този отговор ние разгледахме в глава първа и той казва, че няма отговори – в края на краищата всичко е хаос и липса на разум. Много от това, което е религиозно и по-специално Западната либерална теология прелита над областта на липсата на разум и казва: „Ние нямаме отговор на това, но нека на направим стъпка на вярата против целия разум и логиката и да кажем, че Бог е добър.“ Това е позицията на съвременната либерална теология, независимо дали имаме предвид стария разумен либерализъм или имаме предвид мисленето на Карл Барт. (**Коментар:** (1886-1968) – швейцарски пастор и протестантски теолог, считан за най-великият протестантски теолог на 20-я век. Оказал е голямо влияние върху Дитрих Бонхофер.) Но тази позиция трябва да бъде разглеждана такава каквато тя е – като част от отговора за хаоса и липсата на разум.

Вече казах, че хората, които твърдят, че липсата на разум е отговорът, винаги подхождат избирателно къде ще кажат, че липсва разум. Така е и в този случай. Внезапно хората, които до сега твърдяха, че се опират на здравия разум, на това място започват да говорят за липсата на разум и казват, че има само един лишен от логика отговор на въпроса как Бог е добър. Съвременната либерална теология е здраво прикрепена в тази класификация.

Нека по-задълбочено да разгледаме това. Веднага щом започнем да говорим за липсата на разум на това място в разсъжденията ни, това ще доведе до създаване на напрежения в две направления едновременно.

Първо, ще има стремеж за връщане обратно към разума. Когато хората твърдят, че Бог е добър Бог, противно на всяка логика и разум в тях винаги има нещо, което е поставяно под напрежение. Поради това либералите, които предлагат този отговор („Ние нямаме отговор на това, но нека на направим стъпка на вярата против целия разум и логиката и да кажем, че Бог е добър.“), често се връщат обратно към разума и всеки път, когато го правят, губят този безразсъдно оптимистичен отговор. Веднага щом се върнат при разума, този оптимистичен отговор си е заминал, защото целият оптимизъм относно Божията доброта се основава върху липсата на разум. Ако те се върнат обратно в зоната на разума, те се връщат при песимизма, т.е. че ако има Бог, той е лош Бог. Според думите на Бодлер, Бог е Дявол. Когато на това място човек влезе в зоната на липсата на разум, налице е склонността да се върне обратно при песимизма.

Второто напрежение, което веднага се появява, когато хората дадат този отговор е, да тръгнат в противоположната посока, като кажат, че всичко е лишено от разум. Когато тръгнат към липсата на разум, те се питат кога трябва да спрат? Те имат склонността да казват, че вероятно човек трябва да приеме цялата тази лишена от разум и хаотична ситуация и да реши, че няма смисъл въобще да използва религиозни думи. Ирационализмът (Коментар: теория, че вселената се управлява от сили, в които няма разум) не може да бъде накаран да замълчи, когато противно на здравия разум кажем, че Бог е добър.

Това са двете напрежения, които възникват веднага щом човек се опита да доведе отговора за липсата на разум до тази критична точка.

Вторият проблем свързан с тази ситуация е, че ако кажем, че човекът със сегашната си жестокост винаги е бил такъв от създаването си и че той по природата си е жесток, как тогава може да има някаква надежда за качествена промяна в човека? Може да има количествена промяна, тоест човека може да стане по-малко жесток, но никога не би имало качествена промяна. Ако Бог е направил човека такъв, какъвто той е сега, това означава, че човекът просто е такъв, какъвто е. Следователно ние оставаме песимисти относно човека и неговите действия. Ако твърдим, че човекът е създаден от Бог, който е личност, тогава възникват два проблема: единият е, че човекът е създаден от личност, а не от безличност, а другият проблем е, че човекът винаги е бил такъв, какъвто той е сега.

Нека обаче да се върнем назад. Нека кажем, че ние сме откъм страната, която твърди, че светът е създаден от личност, че човекът е бил създаден от личност, а не е част от нещо общо, завършено, безлично, безлично, каквото-и-да-е-то. Връщаме се към личностното сътворение на човека, връщаме се при човека, създаден от Бог, който е личност. На това място трябва да осъзнаем втората възможност: че човекът, такъв, какъвто е сега, не е бил такъв при създаването си; че човекът е прекъснал връзката си с онова, което някога е бил и сега не е продължение на това, което е бил някога. Или казано по друг начин, че сега човекът е протиеестествен, че се е променил.

Тук има още един въпрос и избор: ако Бог е променил човека или го е направил протиеестествен, тогава Бог продължава да е лош Бог и ние не сме разрешили нищо. Но има и друга възможност: че човекът, създаден от Бога като личност, сам е променил себе си – че той стои в точката на прекъсване на приемствеността, а не в точката на приемствеността с началното сътворение и то не защото Бог го е променил, а защото човекът сам се е променил. Човекът, такъв какъвто е сега, е станал такъв по свой собствен избор, а не защото по природата си е бил такъв. В този случай ние можем да разберем, че сега човекът е жесток, но Бог не е лош Бог. Точно такава е юдейско-християнската позиция. Имало е историческа промяна в човека във времето и в пространството. Има прекъсване на приемствеността и няма приемственост в развитието на човека от създаването му до сега. Човекът е създаден по образа на Бога и той не е програмиран. Поради своя си избор в определено време в историята човекът е напуснал правилното си място на свързаност с Бога. Когато направил това, човекът станал нещо, което преди това не е бил и дилемата на човека се превърнала в истински морален проблем, а не само в проблем на съществуването. В някакъв момент от историята човекът променил себе си и поради това сега се намира в своята жестокост, прекъснал приемствеността с първоначалната си природа и ние имаме истинска морална ситуация: моралът внезапно съществува. Всичко се променя от факта, че сега човекът е протиеестествен, за разлика от това, което първоначално е бил.

Разликата между християнското мислене и нехристиянската философия винаги се е проявявала в тази точка. Философът-нехристиянин винаги е казал, че сега човека е нормален, а библейското християнство твърди, че сега човека е протиеестествен. В това отношение е интересно това, че покойният Хайдигер (**Коментар:** (1889 – 1976) известен немски мислител и философ, католик, който е изучавал теология в университет, но после прекъснал и изучавал философия, защитил дисертация и бил ръководител катедра в университет, сътрудничил с хитлеристите) е осъзнал, че не можете да стигнете до окончателните отговори, ако твърдите, че човекът винаги е бил нормален. По свой собствен начин Хайдигер казва, че човека е протиеестествен. Но той предложил много по-различен вид протиеестественост – от гледна точка на науката за познанието, за което е говорил и Аристотел. Това не дава нито един истински отговор на проблема, но е любопитно, че Хайдигер, може би най-големият съвременен нехристиянски философ е разбрал, че позицията, че човекът е нормален ни отвежда в тупик. Но когато стигнете до християнският отговор, че сега човекът е протиеестествен, защото на определен етап от историята е променил себе си (не познавателно, а морално), веднага възникват четири неща:

1. Сега можем да обясним, че човекът е жесток, без Бог да е лош Бог.

2. Има надежда за решение на този морален проблем, който не е вътрешно присъщ на човечността на човека. Ако неговата жестокост беше вътрешно присъща на човечността на човека – ако човекът винаги е бил такъв според природата, с която е създаден, тогава няма надежда за решение. Но ако сегашното му състояние е протиеестественост, има надежда за решение. От тази гледна точка заместващата и умилостивяваща смърт на Христос на кръста престава да бъде някаква неразбираема идея. В либералната теология смъртта на Христос винаги е била неразбираема идея. Но от гледната точка на мястото, до което стигнахме, заместващата смърт на Христос сега вече има смисъл. Това не са просто някакви религиозни истории, а е жизнено важно нещо за нашето съществуване. Ние можем да се надяваме за решение относно сегашното протиеестествено състояние на човека.

3. На тази основа можем да имаме истински плацдарм, за да воюваме срещу злото, включително срещу социалното зло и срещу социалната несправедливост. Съвременният човек няма реална основа да воюва срещу злото, защото в неговите представи човекът е нормален – независимо дали съвременният човек е пантеист от Изтока или е съвременен либерален теолог от Запада, или че вярва, че вселената, включително и човека е произлязъл от енергийната частица. Но християнинът има основа – той може да се бори срещу злото, без да се бори срещу Бога. Той има решението, Той има решение за проблема на Камю: ние можем да се воюваме срещу злото, без да воюваме срещу Бога, защото Бог не е направил нещата такива, каквито те са сега – защото човекът в своята жестокост ги е направил такива. Бог не е направил човека да е жесток, нито пък е отговорен за резултатите от жестокостта на човека. Тези неща са противоестествени, противоположни на това, което Бог е направил и поради това ние можем да воюваме срещу злото без да воюваме срещу Бога.

В една друга от моите книги съм използвал описанието на Исус пред гробницата на Лазар. Според мен, това което Исус е направил край гробницата на Лазар е подпалило света; това се превърна във велик вик в тресавището на 20-я век. Исус отишъл при гробницата на Лазар. Този, който твърдял, че е Бог, застанал пред нея и гръцкият език, на който е написано това описание показва много ясно, че той е бил обхванат от две емоции. В началото той заплакал заради смъртта на Лазар, а след това бил обхванат от заслепяващ гняв. Той бил разярен и можал да бъде разярен на злото на смъртта, без да бъде разярен на себе си като Бог. Това е страхотно в контекста на 20-я век. Когато аз погледна към злото – към противоестествеността на жестокостта, това не е същото като това, което е направил Бог – а моята реакция би трябвало да бъде същата. Аз съм в състояние не само да плача поради злото, но мога и да бъда разгневен на злото, като в същото време внимавам, за да не позволя на егоизма да не влезе в моята реакция. Аз имам основание да се боря срещу това нещо, което е противоестествено на онова нещо, което Бог първоначално е сътворил.

Християнинът трябва да бъде на фронтната линия и да се бори срещу резултатите от човешката жестокост, защото ние знаем, човешката жестокост и резултатите от нея не създадени от Бога. Ние сме в състояние да се гневим на резултатите от човешката жестокост, без да се гневим на Бога или на това, което е нормално.

4. Ние можем да имаме истински морал и непоклатими морални принципи, защото сега Бог е абсолютното добро, с пълното изключване на злото от Бога. Божият характер е абсолютният стандарт за морал във вселената. Платон е бил напълно прав, когато е твърдял, че ако нямаме абсолютни стандарти, моралът не може да съществува. Това е завършеният отговор на дилемата на Платон; през целия си живот той се е опитвал да намери място, където да вкорени своите абсолютни стандарти, но никога не успял да направи това, защото неговите богове не били достатъчно големи. Но тук ние имаме неограниченият Бог, който е личност, който има характер, където няма никакво зло и поради това неговият характер е абсолютният морален стандарт във вселената.

Това не означава, че зад Бога има някакъв абсолютен морал, който заслепява човека и Бога, защото колкото и назад зад Бога да отиваме, там ще намираме само Бог. Обратното, това означава, че Бог и неговият характер са абсолютният морален стандарт във вселената.

Отново ще кажа, както е и в областта на съществуването, че ние трябва да разбираме, че това не е просто най-добрият отговор – че в областта на морала това е единственият отговор на човека и на неговата дилема. Единственият отговор в областта на морала, на истинския морал, включително на проблема със социалното зло се основава върху факта, че Бог е там. Ако Бог не е там (не просто думата „Бог“, а самият Бог е там, Богът от Юдейско-християнските Писания), тогава въобще няма отговор на проблема със злото и морала. И е нужно не само Бог да е там, но и той да не мълчи. Съществува философска необходимост в областите както на съществуването, така и на морала Бог да е там и да не мълчи. Той е говорил с думи, правил е предложения и ни е казал какъв е характера му.

Днес евангелистите често пъти правят една грешка. Без да осъзнават това, те се поставят в слаба позиция. Често пъти те благодарят на Бога в молитвите си за разкритието, което имаме в образа на Христос. Дотук всичко е добре и е чудесно, че имаме реално разкритие на Бога в Христос. Но много рядко чувам евангелистите да благодарят на Бога за планираното от него разкритие, което е описано в Библията много векове преди да е било извършено. Наистина не е нужно само Бог да е там, но и той е говорил. И той е говорил по начин, който е нещо повече от описанието на някакво емоционално преживяване. Ние има нужда от предлагането на факти. Трябва да знаем кой е Бог и какъв е неговият характер, защото неговият характер е законът на вселената. Той ни е казал какъв е характерът му и това се е превърнало в морален закон и в наш морален стандарт. Този закон не подлежи на обсъждане, не е случаен, защото е част от самия Бог и това винаги е било така. Този закон е много различен от това, което виждаме. Или имаме този абсолютен и непроменим морален закон или моралът не е

морал, а е просто някакви осреднени статистически данни, или абсурдни стандарти, които са ни пробутвани от обществото или от държавата. Или е едното, или е другото.

Важно е да помним, че не е неправилно човек да задава тези въпроси относно съществуването и морала и че християните трябва да показват, че няма отговор на тези въпроси, освен ако не приемем, че Бог е там и че той не мълчи. На студентите и на другите млади хора не трябва да казваме да пазят тишина, когато тези въпроси биват задавани. Те имат правото да ги задават и да питат, но ние трябва ясно да им казваме, че това са единствените възможни отговори. Или тези отговори, или нищо.

Но ако това е вярно, тогава човекът не само че по отношение на съществуването е малък, но и всъщност е морално виновен. Човекът има истинска морална вина и има нужда да намери решение за нея. Както казах поради това, има нужда от заместващата и умилюстивяваща смърт на Христос на кръста и тя изпълнява тази задача. Или неговата смърт трябва да е заместващата и умилюстивяваща, или във всичко това няма никакъв смисъл.

Няма нищо лошо в това, че по отношение на съществуването човекът е малък и че е ограничен. Такъв го е направил Бог. Но ние се нуждаем от решение за истинската морална вина пред абсолютно добрия Бог, който е там. **Това е наша нужда.**

Накрая, както е и в областта на метафизиката (на съществуването), ние трябва да подчертаем, че отговорът никога не се намира и няма да се намира в думата „Бог.“ А съвременните хора се опитват да намерят отговорите точно в думата „Бог.“ Това е вярно за новата теология, за култа към хипитата и към някой от „хората на Исус“ (**Коментар:** християнско младежко движение в САЩ сред музикантите, започнало през 1970-те и завършило през 1980-те). Но отговорът не е свързан с употребата на думата, а с нейното съдържание – с онова, което Бог ни е разказал за себе си, че е - неограничен Бог и личност, и за Троицата. В областта на морала ние нямаме тези отговори, освен върху основата на истинското грехопадение. Имало е време преди Грехопадението, когато човекът е имал своята правилна интеграционна точка, но той избрал да се откаже от нея и правейки това, се извършило морално прекъсване на приемствеността и човекът станал противоестествен. Премахнете това и християнският отговор в областта на морала изчезва.

Често пъти установявам, че евангелистите „си играят игрички“ с първата половина на Битие. Но ако премахнете истината за случилото се в историята грехопадение, отговорите изчезват. Не само изчезва християнството, което се основава върху историята и Библията, но изчезват и всеки отговор, който християните имат в областта на морала и в областта на човека и неговата дилема.

Добавено от преводача

Някои примери за морално поведение в обществото

- Не разпространявай слухове.
- Казвай само истината и не лъжи.
- Не постъпвай варварски с чуждата собственост.
- Бъди смел.
- Не прави секс преди брака.
- Спазвай обещанията си.
- Не измамвай.
- Отнасяй се към другите хора така, както искаш те да се отнасят към теб.
- Старай се да заслужиш доверието на хората, цени го високо и никога не го пропилявай.
- Не съди другите хора.
- Бъди сигурен човек, на когото другите хора могат да разчитат.
- Уважавай другите хора.
- Прощавай.
- Контролирай себе си.
- Бъди честен и почтен.
- Давай отчет да постъпките си пред други хора и поемай отговорност.
- Бъди търпелив.
- Бъди верен, предан и лоялен.
- Имай чувство за собствено достойнство.
- Проявявай търпимост към различията.

- Стреми се към справедливостта.
- Бъди смирен.
- Служи на другите хора.
- Бъди щедър.

Десетте Божий заповеди са основата за много от моралните правила в обществото:

1. Да нямаш друг богове, освен Мен.
2. Не си създавай идол.
3. Не произнасяй напразно името на Господа, твоя Бог.
4. Помни Съботния ден и го пази свят.
5. Почитай баща си и майка си.
6. Не убивай.
7. Не извършвай прелюбодеяние.
8. Не кради.
9. Не свидетелствай лъжливо против ближния си.
10. Не пожелавай жената или имота на ближния си.

Примери и изводи в литературата за моралното поведение

- Външният вид често пъти е измамващ. – от „Вълкът в овча кожа“
- Избягвай да употребяваш лекарство, което е по-лошо от болестта, която искаш да излекуваш – от „Ястребът, хвърчилото и гълъбите“
- Не вдигай много шум за незначителни неща.
- Всеки човек трябва да е доволен от това, че се занимава със своята си работа. – от „Чайката и хвърчилото“
- Примерът е много по-силен от предписанието. - от „Морският рак и неговата майка“
- Фамилярността поражда презрение. - от „Лисицата и лъвът.“
- Не трябва да се доверяваме като на приятел на човек, който се отнася зле към собственото си семейство. - от „Господарят и кучетата му“
- Мъдър е този човек, който си взема поука от лошия късмет на другите хора – от „Болният лъв“
- Този, който веднъж е започнал да лъже, е принуждаван да продължава да лъже пред другите, за да ги накара да считат, че това което говори е истина, но рано или късно лъжите му ще го вкарат в беда. - от „Магарето и делфина“
- Този, който се стреми да навреди на другите, често пъти наврежда само на себе си. - от „Конят и еленът“
- Най-добре е да бъдем подготвени за „дните на лишения.“ - от „Мравката и щуреца.“
- Прекрасните птици са такива не само заради прекрасната си перушина. - от „Сойката и пуякът“
- Когато се възползваме от нещастieto на някой човек, това изважда на показ злото в нас самите. - от „Бикът и козелът“
- Нашето нещастие ни позволява да видим доколко искрени са приятелите ни. - от „Мечката и двамата пътници“
- Нуждата е майката на изобретението. - от „Гарванът и стомната“
- Никой не трябва да бъде обвиняван за телесната или умствената му недъгавост. - от „Старото ловджийско куче“
- Гордостта върви преди унищожението. - от „Биещите се петли и орела“
- Героят е смел както в делата, така и в думите си. - от „Ловецът и дърварят“
- Никой не вярва на лъжеца, даже когато той казва истината. - от „Овчарчето и вълкът“
- Нещата не винаги са такива, каквито изглеждат. - от „Пчеларят и пчелите“
- Тези, които се представят като такива, каквито не са, сами се правят смешни в очите на другите. - от „Враната и гарванът“

Всички тези приказки ни предоставят добри примери за морално поведение и ни дават по един важен урок, който трябва да научим.

Глава 3

Епистемологичната нужда - Проблемът

Епистемологията е теория, която се занимава с изучаване на метода или на основите на знанието, на теорията на знанието или по какъв начин ние знаем, или как ние знаем, че знаем.

Епистемологията е централен проблем за нашето поколение; наистина, така наречената пропаст между поколенията всъщност е епистемологична пропаст, защото съвременното поколение гледа на познанието по начин, който е напълно различен от начинът, по който правеха това предишните поколения. В две от по-ранните ми книги аз съм се занимавал доста подробно с причините за това, поради което в тази книга само ще се докосна до нещата, които съм написал в тези книги за Томас Аквински и за дилемата, предизвикана от развитието на неговите предположения и на неговата система. Но сега тук ще започна доста по-назад от времето на Аквински – от времето на великите гръцки философи.

Гръцките философи са посветили много от времето си, борейки се да намерят решение на проблема на познанието, а най-много с този проблем и то с най-голяма чувствителност се е занимавал Платон. Той е разбирал основата на проблема, която се състои в това, че ако искаме да има смисъл в областта на познанието, както и в областта на морала, трябва да съществува нещо по-висше от принципите. В областта на познанието ние имаме „подробности,“ чрез които обозначаваме отделните „неща,“ които виждаме в света. Във всеки даден момент аз се срещам с хиляди или буквално с милиони „подробности“ и това става само с един мой поглед. Кои са тези общи неща, които придават смисъл на тези подробности? Ето в това се състои сърцевината на проблема на епистемологията и проблема на познанието.

Свързаният с това проблем е нашето обучение. Например, разглеждайки ябълките ние можем да направим списък на различни видове ябълки, в който да са включени 200 или 300 видове ябълки. Но на практика ние обобщаваме всичко това с думата „ябълка“ и така имаме по-добро разбиране за това, което разглеждаме и за което говорим. По този начин всички ние се движим от подробностите към общите неща.

Същото се случва и с термините, използвани в науката. Науката се занимава с разглеждането на подробностите и се опитва да изработи закони, които обхващат достатъчно количество подробности и тези закони да ни помогнат да разберем правилно връзките между подробностите. „Свръх“ законите (например, за електромагнетизма или за гравитацията) са закони, които отиват още по-далеч от това и смаяват броя на подробностите в материалната вселена само до възможно най-малкия брой подробности. Следователно, независимо дали говорим за ябълки или за науката, в областта на познанието ние постоянно се движим от частното и конкретното към общото. Това не е само игра на думи – това е начинът, по който ние се научаваме. Епистемологията не е някаква абстрактна теория или някакъв вид схоластика, а се занимава с практическото познание и с това да знаем, че знаем. Гръцките философи, особено Платон, са се стремели да намерят общовалидните неща, които продават смисъл на подробностите.

Можем да разберем това много лесно в областта на морала. В предишната глава аз разгледах областта на морала и казах, че ние се нуждаем от общовалидни (абсолютни) неща, ако искаме да определим кое е правилно и кое е неправилно. Ако ни липсват тези общовалидни неща (закони), тогава съвременната представа накрая става зависима от социологията и човек започва да се съобразява с резултатите от допитването до общественото мнение и така определя кое е правилно и кое е неправилно и така мнозинството дава отговор на въпросите за морала. **(Коментар:** Ние започваме да се стремим да правим това, което правят и другите хора.) Или се появява някакъв елит, който ни казва кое е правилно и кое е неправилно. Но и двата подхода се основават на осреднените статистически стойности. Гърците са разбирали, че ако наистина искаме да знаем кое е правилно и кое е неправилно, ние трябва да имаме нещо универсално (всеобщо), което обхваща всички подробности.

Но докато в областта на морала на нас ни е доста по-лесно да разберем това, още по-важно е да разберем това за областта на познанието. Как можем да намерим общи неща, които да са достатъчно големи, за да обхванат подробностите и така за да можем да знаем, че знаем? Например, Платон предложил идеята за идеалните неща, които щели да предоставят нужните общи неща. Например,

нека да са замислим за столовете. Нека да кажем, че някъде има идеален стол и този идеален стол обхваща всички подробности на всички столове, които някога са съществували. Тогава думата „стол“ би имала смисъл по отношение на този идеален стол, а не по отношение на някой друг конкретен стол. Поради това, когато използваме думата „стол“, тя ще има смисъл, който е по-обширен от простото обобщаване на подробностите за столовете. Това е решението на Платон: то се намира някъде в „идеалът“, който ще обхваща всички възможни подробности, които някой би могъл да намери относно столовете. Няма да има столове, които са извън обсега на този универсален стол или извън представата, която се намира в обхвата на „идеалния“ стол. Всяко нещо, което се намира извън тази представа не би било стол.

От сравнението с областта на морала ние можем да видим проблема на познанието, на знанието, на това да си сигурен. Гърците измислили два начина за да се опитаме да стигнем до това. Единият е бил усещането за „polis.“ Думата *polis* означава „град, населено място,“ но за гръцкият начин на мислене градът е означавал нещо повече от населеното място „град.“ Тази дума се свързвала със структурата на обществото. Някои гърци имали представата, че „polis“-ът, обществото може да достави това универсално нещо. Но гърците били достатъчно мъдри за да разбират, че това решение е незадоволително, защото така се връщаме до идеята за 51% гласували в полза на нещо или за идеята за малкия елит. Следователно, тръгвайки по този път, ние ще стигнем до идеята на Платон за философите-крале (**Коментар:** В идеята си за идеалният град-държава Платон е казал, че царят на този град трябва да е философ.) Но това решение също е ограничено. Даже ако изберем варианта философите да са царе в градовете, накрая и те няма да са способни да предоставят това универсално нещо, което ще обхване всички подробности.

Поради това следващата стъпка беше да се върнем обратно при боговете, на основанието, че боговете могат да дадат нещо повече от това, което могат да дадат градовете. Но трудността в този случай е, че гръцките богове (включително и боговете на Платон) просто са били твърде неподходящи. За разлика от боговете на Изтока, които обхващали всичко, но били безлични, гръцките богове са били личности, но били твърде малки. Поради това, че техните богове били твърде малки, проблемът останал неразрешен за гърците. Така както обществото не решило проблема, защото не било достатъчно голямо, така и боговете не могли да го разрешат, защото и те не били достатъчно големи. Боговете воювали помежду си и се различавали по всевъзможни дребни неща. Всички класически богове, разгледани заедно не били достатъчно големи, което обяснява защо, както видяхме в предишната глава, в представата за съдбата в гръцката литература, човек никога не знае със сигурност дали Ористта е контролирана от боговете или Ористта контролира боговете. Човекът не знае дали Съдбата е инструментът, чрез който действат боговете или Съдбата е това общо нещо, което управлява боговете? По отношение на това, кой в края на краищата управлява, е имало постоянно объркване - дали Съдбата управлява или боговете. Това е израз на дълбокото разбиране на гърците, че техните богове просто не са подходящи за ролята, която изпълняват: те не били достатъчно големи както по отношение на Съдбата, така и по отношение на познанието. Поради това, въпреки че Платон и гърците разбирали нуждата от намирането на нещо универсално и са разбирали, че ако не намерят такова универсално нещо, ще се окаже, че нищо няма да е правилно, въпреки това те никога не намерили място, от където би могло да дойде универсалното нещо, нито от *polis*-а, нито от боговете.

Томас Аквински взел дилемата от гръцките философи. Преди настъпването на неговата ера, византийският свят не проявил никакъв интерес към подробностите. Тогава хората живеели сред подробностите, но мислели по изцяло различен начин. Те не се интересували от изучаването на природата, нито от подробностите. Можем да благодарим на Томас Аквински за факта, че поради неговия начин на виждане, природата отново станала важна за мисленето на хората. Постепенно с разпространяването на идеите на Томас Аквински значението на природата започнало да се разбира и да се разпространява в областта на изкуствата. Например, италианският художник Кимабо (1240-1302) започнал да рисува по различен начин. После Данте Алигиери (1265-1321) започнал да пише по различен начин, като се фокусирал върху природата. Но съществувало и нарастващо напрежение между

природата и Божията милост. В природата вие имате хора, природна причина и резултат, който въздейства върху света; в Божията милост вие имате небесните сили и как тези невидими сили могат да въздействат върху света. В природата вие имате тяло; в Божията милост вие имате душа. И в края на краищата ние винаги стигаме до проблема на подробностите и универсалните неща. В природата вие имате подробностите, а в Божията милост имате универсалните неща. Тези мъже, Кимабо, Данте и другите, като художникът Джото (1267-1337) който бил техен последовател, започнали да поставят ударението върху природата. Както вече казахме, това било за добро, но в това е проблемът. Доброто тук е, че природата е била върната на мястото ѝ в мисленето на хората; но лошото е, че хората се вглеждали прекомерно в подробностите и ги считали откъснати една от друга и по този начин губели представата за общото и универсалното, което придавало смисъл на подробностите.

Както съм подчертал и в предишните си книги, тук има един принцип, който е следният: ако природата или подробностите са независими от Бога, тогава природата започва да изяжда Божията милост. Иначе казано, в такъв случай на нас ни остават само подробностите, а универсалните и всеобщите неща са изгубени, не само в областта на морала, което би било достатъчно лошо, но и в областта на познанието. И тук можем да видим тенденцията на съвременният човек и неговия цинизъм. Тази тенденция е била родена далече в миналото. На нас са ни останали само огромния брой подробности, но нямаме начин да ги подредим в нещо общо. (Коментар: Все едно, че имаме някакъв огромен пъзел, съставен от безброй частички, който трябва да подредим, за да се получи картината.) Поради това установяваме, че през това време природата подяжда Божията милост в областта на морала и даже още по-важно – и в областта на епистемологията, на познанието. На това място Леонардо да Винчи е много важен. Той е бил първият съвременен математик и наистина е разбирал тази дилема. Аз не искам да му приписвам на него нашата дилема за съвременният цинизъм, но той наистина я е разбирал. Въпреки че е живял преди 300 години, той е разбирал къде ще свърши съвременният човек, ако не успее да намери решение. В това се състои истинската дилема – в разбирането на това, което ще стане в бъдещето – а Леонардо да Винчи е разбирал. Той е разбирал, че ако човека започне, като приеме себе си за основа, без да има някакво знание, придобито отвън – тогава човека ще има само математика и подробности и накрая ще свърши само с механиката. Казано иначе, Леонардо дотолкова бил изпреварил епохата си, че наистина е разбирал, че накрая всичко ще свърши само като една машина и няма да има никакви универсални закони и няма да има никакъв смисъл. Универсалните и всеобщите неща ще бъдат зачеркнати. Поради това Леонардо всъщност е бил много подобен на съвременния човек. Той казал, че ние трябва да се опитаме да нарисуваме универсалните неща. Това е много близо до съвременната идея за небесните преживявания. Поради това Леонардо рисувал, рисувал и рисувал, опитвайки се да нарисува универсалното точно така, както Платон е имал идеята, че ако наистина имаме познание за столовете, тогава някъде би трябвало да има идеален стол, който би обхващал подробностите на всички видове столове.

Леонардо е бил нео-платонист, разбирал е това и е казал: „Нека човека да създава универсални неща.“ Но какъв човек може да направи това? Математикът ли? Не, не математикът, а художникът, чувствителният човек. Поради това Леонардо е много важен човек в областта на човешкото познание.

На това място в книгата ми „Бягство от разума“ аз разсъждавах върху разликата между това, което аз наричам „съвременна наука“ и „съвременна съвременна наука.“

В предишните ми книги съм се позовава на Уайтхед и Опенхаймер, двама учени, които не са християни, които са твърдели, че съвременната наука не би могла да бъде родена, ако липсваше християнската среда. Изтъпете ме, докато повторя това, защото в тази книга аз искам да направя още една крачка по-нататък и да отнеса тази истина и в областта на познанието. Както красиво е казал Уайтхед, всички тези хора са вярвали, че вселената е била създадена от един разумен Бог и поради това вселената може да бъде разбрана само чрез разума. Това е била тяхната основа. Съвременната наука е оригиналната наука, в която хората вярват в неизменяемостта на природните причини в една ограничена система, която може да бъде подредена отново от Бога и от човека, който е създаден по образа на Бога. Това е система на причината и следствието, която съществува в определен период от времето. Но от времето на Нютон (не поради самият Нютон, а поради неговите последователи), ние имаме представата за „машина“ и когато останахме само с „машината,“ ние навлязохме в „съвременната съвременна наука,“ в която имаме неизменяемост на природните причини в една затворена система, част от която са и социологията и философията. Човекът е станал част от машината. Това е светът в който живеем сега в областта на науката. И понеже сегашните учените вече

не вярват, че могат да бъдат сигурни, че вселената е разумна, защото е създадена от разумен Бог, възниква въпросът, който още Леонардо да Винчи е разбирал, а преди него са го разбирали и древните гръцки философи: „Как ученият знае, въз основа на какво той може да знае, че това, което знае, наистина го знае?“

На това място **рационализмът**, (**Коментар**: философско течение, според което хората могат да достигат до истината чрез интелекта и разума. Рационалистите са много уверени в логиката, че няма нужда от доказателства и от физически свидетелства, за да се докаже истината.) предлага епистемологичната идея за позитивизма. **Позитивизмът** е теория на познанието, която счита, че ние можем с пълна обективност да знаем факти и обекти. Съвременният сайентизъм (**Коментар**: вярване в универсалното приложение на научните методи. Сайентистите считат, че методите на естествените науки са единственият източник на истинското познание и че единствено те могат да предоставят познание за човека и за обществото.) е изграден върху позитивизма.

Сайентизмът е истинска романтична представа и докато тя се колебае, рационалистът стои 3 метра висок в гордостта си. Тя се основава на представата, че когато липсват каквито и да е универсални неща, ограниченият човек може да се пресегне и да грабне с ограничения си разум достатъчно истинско познание, за да направи универсални неща от подробностите. Жан Жак Русо е важен в този случай, защото той променил формулировката от „природа и милост“ на „природа и свобода,“ абсолютна свобода. Русо и привържениците му разбирали, че в областта на „природата“ всичко е станало „машина.“ Казано с други думи, всичко под тях, тук на земята, всичко се е намирало в областта на позитивизма и всичко е било „машина.“ „На етажа над тях“ те добавили друго нещо – абсолютната свобода. По този начин човекът не трябвало да бъде ограничаван чрез откровението на Бога, нито от обществото, *polis*-а. Идеята за автономната свобода се вижда ясно в художника Гоген. Той се освободил от всички задръжки и ограничения, не само от ограниченията на Бога, но и от ограниченията на *polis*-а, което за Гоген било олицетворено чрез високо развитата култура на Франция. Той напуснал Франция и отишъл в Таити, за да се избави от от културата, от *polis*-а. Правейки това, той на дело приложил идеята за благородната диващина, която била предложена преди това от Жан Жак Русо. Русо твърдял, че човек се освобождава от ограниченията, освобождава се от *polis*-а, освобождава се от Бога или от боговете и тогава е свободен. За нещастие, въпреки че не е изненадващо, оказало се, че резултатът не е такъв, какъвто Гоген е очаквал.

Защото ние имаме не само унищожителна свобода в морала (въпреки че в тази област свободата се извява много бързо, и вероятно особено бързо – чрез анархията в сексуалните контакти), но и в областта на познанието. В областта на метафизиката, на съществуването, както и в областта на морала от нас се очаква да имаме абсолютна свобода. Но тогава възниква дилемата: „Как вие знаете и как знаете, че знаете?“

Можете да си представите как гръците, Леонардо да Винчи и последователите на Платон от епохата на Ренесанса пристигат и питат Русо и неговите последователи: „Не разбирате ли какво направихте? Къде са универсалните неща? Сега как ще знаете, че знаете? Как ще създадете достатъчно универсални неща от подробностите, даже само за да управлявате обществото и да стигнете до истинското познание, до познанието, че наистина знаете и сте сигурни в това, което знаете?“

Това е само една стъпка, наистина, от хора като Гоген в посоката на цялата култура на хипитата и всъщност, към цялата съвременна култура. В известен смисъл е имало интервал във времето от Русо до раждането на културата на хипитата и на цялата съвременна култура, която се основава върху представата, че никъде не съществуват универсални неща – че човекът е изцяло хедонично свободен. (**Коментар**: **Хедонизмът** е философско течение, което проповядва стремеж към чувствените удоволствия и към избягване на болката.) Според тази представа човекът е абсолютно свободен не само в областта на морала, но и в областта на познанието. Лесно можем да видим объркването в областта на морала, което произтича от тази представа, но още по-лошо е объркването в областта на познанието. Ако липсват универсални неща (принципи), как разпознаваме и различаваме реалността от нереалността? В този момент ние се намираме точно в центъра на проблема на съвременния човек, за който ще говорим по-нататък.

А сега нека да се върнем обратно към периода непосредствено след Русо, при Емануил Кант и при Хегел, който променил цялата теория за познанието. Преди тях в областта на познанието човекът винаги е размишлявал чрез метода на антитезата – до тогава методиката на познанието се е основавала на антитезата. Това практически означава, че вие се научавате, когато примерно казвате,

че „а“ не е „не-а.“ Това е първата крачка към класическата логика. Иначе казано, в антитезата, ако това е вярно, тогава обратното не е вярно. Вие можете да направите някаква антитеза. Това е класическият метод на познанието. Но Хегел твърдял, че антитезите никога не са се оказвали добри по отношение на рационализма, поради което той предложил да промени методиката на познанието. Вместо да се занимаваме с антитези, Хегел предложил да работим със синтези. За тази цел той създад своя прочут триъгълник: всичко е „теза“, на която се противопоставя „антитеза“ и отговорът винаги е „синтеза.“ Така целият свят в областта на морала и на политическата наука се променил, но най-дълбока (въпреки че не е толкова очевидна) била промяната в областта на познанието. Хегел променил цялата теория за това как знаем ние.

В моите книги аз бързо стигам до Киркегаард, който отишъл още една крачка по-нататък. Той предложил абсолютното разделение и противопоставяне между разума и липсата на разум. Киркегаард и особено неговите последователи твърдят, че това, на което вие можете да дадете някакъв смисъл, винаги е отделено от разума; разумът винаги води до земно познание, което е математическо познание и е лишено от всякакъв смисъл, а в областта на духовното вие се надявате да намерите лишен от разума смисъл за подробностите. Това е приносът на Киркегаард. Всичко това идва от четирима мъже: Русо, Кант, Хегел и Киркегаард и от техните разсъждения в областта на познанието. От Хегел този начин на мислене е заменил антитезата със синтезата и по този начин е преобърнал с краката нагоре цялата теория на познанието. Днешният **екзистенциализъм** има три течения: френско – Жан Пол Сартър; германско – Хайдегер и течението на Карл Джаспър, който е германец, но живее в Швейцария. (**Коментар:** Екзистенциализъм е философско движение, което поставя ударението върху съществуването на човека, неговата свобода и неговия избор. Това движение твърди, че човека съществува и определя себе си, и света според собствената си субективност, и се лута между избора, свободата и житейските тревоги и угризения.) Различията между тези три течения не променят факта, че те представляват една и съща система, въпреки че всеки от тези трима мъже има различни изразни средства. Същността на тази система се състои в това, че рационалността води единствено до нещо ужасно във всяка област, включително и в областта на познанието. Всъщност, не включително и в областта на познанието, а преди всичко и основно – в областта на познанието.

За тези трима мъже като рационалисти, познанието което можем да знаем с нашия разум е само една математическа формула, в която човека е само „машина.“ Вместо разум, те се надяват да намерят някаква форма на мистично и тайнствено духовно преживяване, което е отделено от разума и то ще ни даде универсален принцип. Тук отново можем да усетим цялото течение на движението на хипитата и на културата на наркотиците. Човекът се надява да намери нещо в главата си, защото не може да знае със сигурност, че „там има нещо.“ В това положение се намираме ние. Убеден съм, че пропастта между поколенията съществува най-вече в областта на познанието.

В миналото човекът е имал романтичната надежда, че опирайки се на рационализма, той ще може да намери смисъл за да живее и да постави универсалните принципи над подробностите. Но от мястото, където са Русо, Кант, Хегел и Киркегаард тази надежда вече не съществува. Те са се отказали от тази надежда. Днешните млади хора са представители на поколение, което повече не вярва, че надеждата за истина е истина. Поради това в книгите си аз използвам израза „истинска истина“, за да подчертая реалната истина. Това не е просто тавтология. Това е допускане, че сега думата „истина“ означава нещо, което тези четирима мъже въобще не биха считали, че е истина. Поради това, в отчаяното положение в което се намирам, аз изковах изразът „истинска истина“, за да посоча проблема, но е трудно той да бъде показан достатъчно ясно, за да могат хората да разберат колко голям е този проблем.

След Киркегаард на рационализма се гледа като на път, който води към песимизма. Ние можем да имаме познание за математиката, но човекът е само машина и всеки вид оптимизъм, който човек би могъл да има относно значението, би трябвало да бъде в областта на „нерационалното“, на духовното. Поради това рационалното, включително съвременната наука, ще води само до песимизъм. Човекът е само една машина; човекът е една „нула“, и всъщност нищо няма никакво значение. Аз съм нищо – аз съм само една частичка измежду хиляди частички. Нито една подробност, нито една частичка няма никакво значение, и особено човекът не означава нищо, специално аз самият, аз нямам никакъв смисъл и значение.; Аз умирам; човекът умира. Ако студентите се чудят защо са третирани като перфокарти на електронно изчислителната машина ИВМ, причината е тази.

Поради това човекът се изкачва при духовното с всичките му мистики и тайнства в областта на познанието, а те са мистики, защото са напълно отделени от всякакъв разум. Това е мистицизъм, който се различава от всички предишни видове мистицизъм. Предишните видове мистицизъм винаги

предполагаха, че там има нещо. А съвременните мистици са „семантични“ мистици, които се занимават само със значението на думите и въобще не се интересуват, дали там (т.е. на небето) има нещо, а се занимават само с онова, което е в главите им или от една или друга езикова форма. Съвременната употреба на наркотици е започнала като един от начините да се опитаме да намерим вътре в собствената си глава смисъла на живота.

В съвременната ситуация ние разполагаме с областта на разумния позитивизъм за „научният факт,“ който ни отвежда до математическата формулировка и до човека като „машина“; а в нерационалната (т.е. в духовната) област ние намираме всякакъв вид нерационален мистицизъм.

Сега отново ще фокусираме вниманието си върху позитивизма тук, на земята. Това е голямата надежда на рационалиста, на човека, който вярва, че чрез разума и интелекта можем да открием истината, но този позитивизъм постепенно умира. Спомням си, когато за пръв път четях лекции в Оксфорд и Кеймбридж, че се наложи „да сменям скоростите,“ защото в Оксфорд все още преподаваха логическия позитивизъм, а в Кеймбридж се преподаваха само езикови анализи. Сега почти навсякъде по света се занимават с езикови анализи. Постепенно позитивизмът умира. За задълбочено изучаване на причината това да се случва, аз бих препоръчал книгата на Майкъл Полени - „Лично знание: въведение към пост-критичната философия.“ (Michael Polanyi - *Personal Knowledge: An Introduction to Post-critical Philosophy*). Полени е име, което едва ли някога ще се появи в популярната преса и за много хора той е неизвестен, но той е един от водещите мислители в интелектуалния свят. Неговата книга показва защо позитивизма не е достатъчно познание и защо надеждата на съвременната наука да има някакво сигурно познание, е обречена на провал. И наистина, едва ли сега има някой важен факултет по философия в света, където да се изучава позитивизма. Това течение все още продължава да се поддържа от второстепенни и наивни учени, които с щастлива усмивка на лицето гледат върху фундамента, който вече не съществува.

Сега трябва да се огледаме, за да видим докъде стигнахме. **Първите от съвременните учени: от Коперник и Галилео Галилей – до Нютон и Фарадей – както посочва Уайтхед – са имали смелостта да започнат да формулират съвременната наука, защото те са вярвали, че вселената е създадена от разумен Бог и следователно чрез разума е възможно да намерят това, което е истина за вселената.**

Но когато стигаме до науката за природата, всичко това е било унищожено и позитивизмът е заел мястото на Бога. Но сега самият позитивизъм е унищожен. Полени твърди, че позитивизма е неадекватен, защото не разглежда „знаещият,“ онова което се знае. Позитивизмът действа така, като че ли знаещият може би е пропуснал нещо и въпреки това има пълно познание за определени неща, като че ли знаещият знае, без всъщност да е бил там. Или казано иначе, позитивизмът не взема предвид теориите или предположенията на знаещия. Можете да предположите, че той се приближава до разглежданото нещо без никакви предположения, без никаква методика, чрез която той подхранва своето познание. И както казва Полени, точно тук е дилемата, защото това просто не е вярно. Всеки учен, който подкрепя позитивната теория, подхранва познанието си чрез някакъв метод – теория или гледна точка за света, чрез която разсъждава, вижда и намира. Представата за напълно девствен, невинен, безпристрастен и обективен наблюдател е изцяло наивна. А науката не може да съществува без наблюдател.

Когато бях по-млад, хората винаги казваха, че науката е напълно обективна. Но по-късно, преди няколко години в Оксфорд започнаха да настояват, че това не е вярно, че няма такова нещо като наука без наблюдател. Наблюдателят планира и извършва експеримента, като през цялото време наблюдава какво става и накрая прави заключения. Полени казва, че наблюдателят никога не е неутрален; той има критерии за оценка, има предположения, чрез които той подхранва нещото, което намира. Аз ще направя още една крачка по-нататък в тази посока. Винаги съм настоявал, че позитивизмът има един още по-основен проблем. Ние трябва да оценяваме системата в цялата ѝ сложна структура; не можем да смесваме различни системи, защото така се храним със „салата,“ приготвена от най-различни съставки, качествата на които не можем да оценим точно. Когато разглеждате позитивизма като обща структура, вие нямате начин да кажете със сигурност, че някакво нещо съществува. Вътре в системата на самия позитивизъм, според самата природа на случая, вие не разполагате с нищо. В системата няма разум за да знаете, че данните са данни или че това, което пристига при вас са данни. Вътре в системата няма универсален принцип, който да ви даде правото да сте сигурен, че това, което стига отвън до вас, са данни. Самата система на позитивизма не ви дава сигурност, че там има нещо или че наистина има някаква разлика между реалността и фантазията.

Но има и още един проблем. Позитивизмът не само че не знае със сигурност, че там има нещо, но даже и ако там има нещо, позитивизмът няма основание да мисли, че знае всичко за това нещо или

пък че знае почти всички за него. Вътре в системата няма основание да сме сигурни, че има връзка между наблюдателят, т.е. субекта и наблюдаваното нещо – обекта на наблюдението.

За да доведе това още по-близо до съвременността, Карл Попър, който е друг известен съвременен мислител доскоро твърдеше, че едно нещо е лишено от всякакъв смисъл, ако не е отворено за проверка и изопачаване. Но в последната си книга той прави крачка назад. Сега той казва, „няма възможност за проверка.“ Вие не можете да проверите нищо, можете само да фалшифицирате. Това означава, че не можете да кажете, какво представлява дадено нещо; можете само да кажете, че определени неща не са това нещо. Когато завършил по такъв красив начин унищожаването на логическия позитивизъм, Полени останал само с пълния цинизъм в областта на познанието. В новата си книга Карл Попър наистина стига до същия извод. В науката същия проблем съществува в много от идеите, които играят ролята на „модел.“ Често пъти установяваме, че обективната реалност става неясна и всичко това остава в „модела“, който се намира в главата на учения.

Така стигнахме до тук. Позитивизмът умря и на негово място се появиха езиковите анализи. Позитивизмът не ни снабди с никакво знание, а само с набор от статистически осреднени стойности и приближения, без да имаме сигурност, че в края на краищата там има нещо и без да имаме сигурност за приемствеността на нещата, които бяха там. Можем да свържем този извод с книгата „Обща семантика“ на Алфред Корзибски и Д. Дейвид Бурланд, които не са позволили нито веднъж в книгите им да бъде използван глагола „Аз съм.“ Всичките им книги са написани без употребата на глагола „Аз съм“ Защо? Защото те казват, че няма сигурност в приемствеността. Ще добавя, че и на мен ми се струва, че това е свързано с психологията на „потока на съзнанието“ която накрая не стига до нищо друго освен до „потока на съзнанието“, защото няма сигурност, че „Аз“ съм там. (Коментар: „Потокът на съзнанието“ е философско учение, според което потокът на съзнанието, който протича в живота на много хора, се променя като воден поток. Това учение е много сходно с Будизма. Един критик на това учение казва следното: „Когато твърдя, че това съзнание е илюзия, аз не казвам, че съзнанието не съществува, а че то не е това, което ни се струва, че то е. Ако си представяме, че съзнанието е един постоянен поток от богати и детайлни преживявания, които се случват едно след друго на човека, това е илюзия.“)

Искам да се обърна към философа Лудвиг Витгенщайн, който в много отношения е ключът към целия този проблем. Има ранни и късни произведения на Витгенщайн. Сега ще поговорим за неговата книга „Трактати“, която е част от ранния му период. По-късно той премина към езиковите анализи, но в ранния си период той твърдеше, че тук, в света (по отношение на разума) вие имате факти – вие разполагате с твърденията на природната наука. Това е всичко, което може да се каже, това е всичко, което вие можете да поставите в езика. Това е границата на езика и на логиката. Тук на земята ние можем да говорим, но всичко, което може да бъде казано са математическите твърдения на природната наука. Езикът е ограничен до земния разум и той завършва с математическите формулировки.

Но, както подчертава Бертран Ръсел, Витгенщайн е мистик. Даже в ранния си период в него вече имаше елементи на мистицизъм. Той не засяга темата за Бога, защото вие не можете да говорите за нещо, което се намира извън познатия свят на природната наука. Но човекът отчаяно се нуждае от ценности, от етика и от смисъл за всичко в живота ни. Човекът отчаяно се нуждае от тези неща, но никой не говори за тях. Ето в този момент се роди името на настоящата книга. Тъкмо „мълчанието“ на Витгенщайн ми даде това заглавие. Витгенщайн казва, че има единствено мълчание в областта на нещата, от които човека най-много се нуждае – в областта на ценностите, етиката, смисълът и значението. Човекът знае, че тези неща трябва да са там, той спори, но не може да говори или даже да мисли за тези неща. Ценностите, етиката, смисълът и значението са на небето. Колкото и голяма да е нуждата ни от тези неща, за тях има само мълчание. От тук той се гмурва в езиковите анализи, които сега са господстващата философия по целия свят. Езиковите анализи бяха родени тук, на това място, в отчаянието което последва, когато се разбра, че позитивизма е неспособен да реши съществуващия проблем. В късния период от творчеството си Витгенщайн е много, много близо до тази точка, въпреки че ако се придвижите от Англия към Континента по отношение изучаването на философията, вие ще установите, че там философите обикновено считат, че се намират в състояние на постоянна промяна. Въпреки това има начин да ги разгледате в момента, когато те са много близо до следното: в момента, когато Витгенщайн казва, че във всички тези неща няма никаква ценност или смисъл, а има само тишина.

За онези от вас, които са гледали филма „Тишина“ на Ингемар Бергман това ще им прозвучи много познато. Бергман е философ, който стигнал до мястото, където решил, че не е имало нищо изречено от небето, че Бог (даже когато екзистенциалистите употребяват тази дума) е лишен от

всякакъв смисъл. Намирайки се на това място, той направил филма „Тишина“ и самият Бергман се придвижил напред от това място. Казано иначе, той се съгласил с това, което брилянтният философ Витгенщайн казал много години по-рано. Поради това наистина Бергман и Витгенщайн трябва да бъдат разглеждани заедно, а филмът „Тишина“ е демонстрация на тази гледна точка. Според тяхното виждане, това което ни е останало е анти-философия, защото всичко, заради което си заслужава да живеем или придава някакъв смисъл на живота, или обвързва в едно всички изолирани една от друга подробности, се намира в пълното мълчание на Бога.

Така в днешния свят ние сме оставени с две анти-философии. Едната от тях е екзистенциализма, който е анти-философия, защото се занимава с намирането на отговори на големи въпроси, но без да използва разума. Ако проследим развитието на Витгенщайн в късния му период, ние навлизаме в езикови анализи и установяваме, че това също е анти-философия, защото там, където тя дава определения на думите в областта на разума, езикът ни отвежда до език и това е всичко. Това се отнася не само до увереността в ценностите, които са изчезнали, но и до увереността в познанието. Когато говорим за Витгенщайн и неговото преминаване в областта на езика, както вече видяхме, добре е да споменем на това място покойният Хайдегер, който също се занимаваше с езика, макар и по много по различен начин. Първоначално Хайдегер беше екзистенциалист и вярваше, че единствено разкаянието ни към вселената ни дава надежда, че на небето има нещо. Но по-късно той промени гледната си точка и за почна да твърди, че понеже във вселената има език, ние можем да се надяваме, че там някъде има нещо, една нелогична надежда за някакъв висш смисъл във всичко това. Хайдегер казва: „Просто слушайте поета,“ а не съдържанието на думите, които той изговаря. Казано иначе, понеже има едно същество – поет – който говори, ние можем да се надяваме, че Съществуването – т.е. живеенето – има смисъл. Опитвайки се да направи практична, а не абстрактна гледната си точка, Хайдегер добавя още нещо – той твърди, че в далечното минало, в ерата преди Сократ и преди Аристотел е имало един велик, златен език, когато е имало директно и лично преживяване от вселената. Това твърдение е изцяло хипотетично, предполагаемо. То не се потвърждава от историята, но Хайдегер го предложил като един акт на отчаяние в опита си да постави историческа основа на тази изцяло хипотетична и мъглява представа. Трябва да разберем, че тези неща не са просто теоретични в своите последствия. Хайдегер е особено важен в теологията и в новата херменевтика (наука за тълкуване на Библията). Тези неща оказват своето влияние върху света на студентите. Те не са абстрактни. Те променят нашия свят.

Нека на това място да посоча един важен фактор. Независим от това, дали разглеждаме твърдението на Хайдегер „Слушайте поета“; или разглеждаме някакво предложение, свързано с небесния мистицизъм, който ни се струва, че дава надежда; или разглеждаме Витгенщайн, който тръгнал в противоположната посока и е по-искрен, когато казва, че на небето има само мълчание и поради това всичко, което ние можем да направим е да даваме определения на думите, които никога няма да се занимават с ценностите и смисъла; независимо от това дали разглеждаме Хайдегер или Витгенщайн, които тръгнали в противоположни посоки по отношение на езика, интересното е, че съвременният човек стига до заключението, че тайната в цялото това нещо се намира някъде в езика. В същността си сегашната епоха е епохата на семантиката (на анализиранието на езика). Забележете какво означава това за нас. Целият въпрос, свързан с Хайдегер, Витгенщайн и Бергман е „Дали някъде във вселената има някой, който да говори?“ Ние сме заобиколени от море от анти-философия. Позитивизмът, който беше оптимистичен рационализъм и беше основата на естествената наука, умря. Беше доказано, че той е неспособен да реши дилемата на познанието. А другите алтернативи – екзистенциализмът от една страна и езиковия анализ от другата страна, са анти-философии, които карат човека да няма никаква надежда по отношение на етиката, ценностите, смисъла на живота и сигурността на познанието.

И поради това в областта на познанието ние сме заобиколени от анти-философия. Например, Полени, който е толкова чудесен, когато унищожавя логиката на позитивизма, накрая свършва с чист цинизъм в областта на познанието. Както вече видяхме, същото прави и Карл Попър. Съвременният човек е загънал точно тук. Позитивизмът е мъртъв и по отношение на познанието на съвременния човек му е останал само цинизма. В това положение се намира съвременният човек, независимо дали той знае това или не.

Хората, занимаващи се с философията на познанието, които се появиха пред последните 20 години, се намират точно в това положение. Например, истинският голям проблем не са наркотиците и неморалното поведение. Истински големият проблем е в знанието. Сегашното поколение е поколение на хората, които са анти-философи, които са попаднали в капана на несигурността на знанието. Това е сферата на земния живот, в който се намираме, която съвременният човек приписва

на логиката и разума и за която говори със смислен език, той гледа на себе си като на машина и поради това няма начин да бъде сигурен, че знае даже света на природата. А в областта на духовното, която приписва на нелогичността, съвременният човек е лишен от всякакви категории, защото категориите са свързани с разума и антитезите. В областта на духовното той не разполага с разум, за да може да каже, че примерно, това е правилно, за разлика от онова, което е неправилно. В областта на морала на съвременния човек му липсват универсалните божествени критерии и поради това той няма начин да каже, че това е правилно, за разлика от онова, което е неправилно. Но забележете, че това е по-основно и по-ужасно. Същото се отнася и за областта на духовното – съвременният човек не може да каже кое е правилно и кое е неправилно. Не усещате ли отчаянието? Това означава, че човекът няма възможност да контролира, да проверява нещата даже в областта на духовното.

Днес ние виждаме ясно това в киното. Аз вече доста подробно разгледах това в книгата си „Бягство от разума“ и другаде, но това е нужна част от картината, която разглеждаме тук, поради което аз ще повторя онова, което вече съм казал. Пример за това е филмът „Експлозия“ на Антониони. Главният герой е фотограф и това е перфектен избор, защото той борави не с човешките ценности, а с безлична фотографска камера. Тази камера може лесно да бъде свързана както към безличен компютър, така и с този фотограф. Фотографът обикаля и прави снимки, той е ограничен човек, който работи само с подробности и е напълно неспособен да види някакъв смисъл в тях, нито пък безпристрастната камера може да ни предложи някакви оценки, липсва и всякакъв контрол на това, което вижда камерата. Спомняме си и афишите, с които се рекламираше филма на Антониони: „Убийство без вина, любов без смисъл.“ Иначе казано, няма категории в областта на морала – убийство без вина; по същият начин няма категории и в областта на човешките отношения – любов без смисъл. Така Антониони засне на филм смъртта на категориите. В областта на морала липсват небесните универсални и всеобхватни закони и принципи; ние сме оставени само с подробностите. Камерата може да прави „щрак, щрак, щрак“ и ние сме оставени само със серия от подробности, но няма универсални неща. „Това е всичко, което рационалистът може да направи за себе си,“ казва Антониони и той е прав. Връщайки се назад във времето до епохата на гръцките философи, ние имаме 2000 години, през които най-умните хора, които са живели, са се опитвали да вложат смисъл и сигурност в познанието в областта на разумния човек, но започвайки от самия себе си човекът е пълен провал и Антониони казва това по красив начин в своя филм.

Но съвременното кино и другите форми на изкуството отиват отвъд изгубването на човека и на моралните категории. Те показват доста добре, че ако във вас няма място за категории, вие губите не само категориите по отношение на морала и на човешките ценности, но губите и всякакви категории, които биха ви помогнали да направите разлика между реалността и фантазията. Това се вижда в много от съвременните филми и романи, например във филмите „*Belle de Jour*“, „*Juliet of the Spirits*“, „В равновесие“, „Срещи“ и в най-близкият филм до момента, в който пиша това, филмът „Часът на вълка“ на Бергман. Тук влиза и културата на наркотиците. В сърцевината на всичко това е загубата на способността да се направи разлика между реалността и фантазията, причинявана от вземането на наркотици. Но даже и ако съвременния човек не употребява наркотици, той не притежава категории, след като веднъж е излязъл от областта на разума. Образно казано, той вече е умрял; той е само една машина и нито една от тези морални и духовни категории имат някакво значение за него. Но веднага щом навлезе в областта на духовното, там човека попада в област на мистицизъм, където разполага само с място, където липсват каквито и да са категории, с които би могъл да направи с някаква сигурност разлика между света, който е вътре в него и външния свят или да направи разлика между това, което е в главата му и онова, което е в заобикалящия го свят.

Днес сме оставени с факта, че съвременния човек няма категории, които да му дадат възможност да бъде въобще сигурен в разликата между това, което е реално и онова, което е в главата му. Много от хората, които идват в нашия институт в Л'абри са страдали от тази загуба на способност да правят разлика между реалността и фантазията.

Тук са включени четири групи категории. Ние разгледахме три от тях: първо - морални категории; второ - човешки категории; трето – категории на реалността и фантазията. Четвъртата, която ще разгледаме сега, се отнася до нашето познание за другите хора.

Третата група категории е свързана с придвижването ни от вътрешността на главата ни извън главата ни и то със сигурност - да сме сигурни, че има разлика между реалността и фантазията.

Четвъртата група категории е обратна: как могат двама човека да се срещат и да се познават помежду си – да излизат извън собствените си глави и взаимно да влизат в главата на другия човек? Как придобиваме категории, които ни дават възможност да влизаме в света на мислите на другия човек? Това е отчуждението на съвременния човек; това е тъмнината, с която се сблъскват толкова

много съвременни хора, чувството, че си напълно отчужден. Мъж и жена могат да спят заедно в продължение на 10-15 години, но как те могат да влязат взаимно в главата на другия, за да знаят нещо за другия човек като личност, за разлика от това той да е само една говореща машина. Лесно е да опознаете лицето на мислещата машина, но как можете да проникнете отзад езика и за опознаете човека при такъв начин на мислене? Това е много специална съвременна форма на изгубеността на човека.

Това нещо силно привлече вниманието ми преди години, когато една много съвременна двойка дойде в Л'абри. Ние ги настанихме в една от нашите малки дървени вилчки. Те държаха будни всички останали нощ след нощ, защото говореха през цялата нощ, до сутринта, говореха, говореха и говореха. Това подлудяваше всички други хора. Естествено, аз се заинтересувах. Чудех се за какво ли си говорят? Те бяха живели заедно толкова дълго време; за какво си говореха през цялото време? Когато ги опознах, аз открих и това се оказа ново направление за работа за мен, защото разбрах каква всъщност е дилемата. Установих, че те говореха, защото се опитваха отчаяно да се опознаят помежду си. Те наистина се обичаха и говореха толкова много, за да се опитат да намерят изречение или фраза, чрез която да се опознаят изчерпателно един друг, за да могат да започнат да се познават и всеки от тях да може да влиза в главата на другия. В техния свят нямаше универсални принципи и правила, поради което те бяха принудени да изработят такова универсално правило, което би обхванало цялата им взаимна връзка. Но тъй като бяха ограничени същества, те не можеха да направят това.

Тогава как да започнем? Ние сме оставени само с подробностите. Излизайки извън себе си, ние нямаме сигурност, че там, навън, има нещо. Влизайки вътре, вие се опитвате да проникнете в главата на друг човек. Как знаете, че го докосвате? В тази схема човешките същества са единствените, които са там. Там няма никой друг – има само мълчание. Поради това, ако ви липсва всеобхватна фраза, как да започнете? Вие просто не можете да започнете, знаейки отчасти нещо; познанието ви трябва да е изчерпателно, защото няма никой друг някъде, за да ви предостави някакви всеобщи неща. Универсалното нещо, сигурността трябва да бъде във вашия разговор с другия човек, в една изчерпателна фраза или едно изчерпателно изречение, с което да започнете. Проблемът е в областта на познанието и е фокусиран в езика.

Съвременният човек е оставен или без духовен живот, като една машина с думи, които не водят до ценности или факти, а само до думи или той има духовен живот, в свят, който е без категории по отношение на човешките ценности, морални ценности или за разликата между реалността и фантазията. Плачете за нашето поколение! Човекът, направен по образа на Бога с намерението да бъде във вертикален разговор с Онзи, който е там и който не мълчи, и е създаден да има хоризонтален разговор с другите хора, поради собствения си горд рационализъм се превърна в независим човек и стигна до това положение.

Ще завърша тази глава с един цитат от филма „Сатирикон“ на кинорежисьора Федерико Фелини. В края на филма един мъж поглежда надолу към свой приятел, който умира по един абсурден начин, една абсолютно абсурдна смърт. Заедно с всичките си надежди този човек стига до този напълно абсурден край. Съвременен човек, направен по образа на Бога, с цел да бъде в разговор с Бога и с другите хора, стига до това място на ужасното мълчание. Във филма на Фелини един невидим глас казва: „О, Боже, колко далече се намира той сега от своята крайна цел.“ Никога не е имало по-вярно изречение от това!

Глава 4

Епистемологичната нужда - *Отговорът*

Има християнски отговор на епистемологичния проблем. Нека да започнем като си припомним, че Ренесансът е имал един проблем с природата и с милостта – рационализмът и хуманизмът на тогавашните хора се били неспособни да съберат на едно място природата и милостта. Те никога не успели да намерят някакъв отговор на този проблем и дилемата на 20-я век всъщност води началото си от това място. Колкото и да са били брилянтни, тогавашните рационалисти и хуманисти не могли да намерят начин да обвържат заедно природата и милостта.

Но приблизително по същото време, както съм подчертал в по-ранните ми книги, се появила Реформацията и тя нямала проблем с събирането на природата и милостта на едно място. Това наистина е огромно различие. Обвързването на природата и милостта помежду им възникнали като

проблем от романтичният и хуманистичен Ренесанс и той никога не бил разрешен. Това не означава, че християнството е имало огромен проблем по време на Реформацията и че реформаторите са се борили да разрешат този проблем и са предложили един отговор. Не, тогава за Реформацията просто не е имало проблем с природата и милостта, защото Реформацията е разполагала със словесно предлагано откровение на Бога и не е имало разделяне между природата и милостта. В историческата позиция на християнството не е имало проблем относно свързаността на природата и милостта, защото християнството е разполагало е предлаганото Божие откровение, което се занимава с езика.

В нашето поколение ние стигнахме до сърцевината на проблема на езика. Вече обсъждахме начинът, по който в късния си период Хайдигер е използвал езика и езиковите анализи. Но разликата е, че Хайдигер и Витгенщайн са разбирали, че ако ние трябва да знаем каквото и да е, задължително трябва да има нещо казано, но те не са имали някой там (Бог), който да говори. Това обяснение е колкото просто, толкова и мъдро. Има ли някой там, който да говори? Или трябва ние, след като сме ограничени същества, просто да съберем достатъчно факти, достатъчно подробности, за да се опитаме да си създадем наши собствени универсални неща?

В позицията на Реформацията и в позицията на Юдею-християнството най-общо казано, ние намираме, че там има някой, който да говори и че той ни е съобщил за две области. Първо, той ни е говорил за себе си, не изчерпателно, но истинно. Второ, той ни е говорил за историята и за космоса, не изчерпателно, но истинно. След като това е така и след като той ни е казал за тези две неща чрез своето словесно предложение и разкритие, Реформацията няма проблем с природата и милостта. Реформатори са считали, че тези неща са в единство поради простата причина, че откровението е говорило за тези две области и поради това този проблем просто не съществува. Рационализмът не може да намери отговор, но Бог, говорейки, ни дава нужното единство между природата и милостта, и поради това между тези две неща няма дилема.

Това ни отвежда до най-фундаменталния въпрос. Дали гледната точка на Библията е интелектуално възможна? Възможно ли е да има интелектуална цялостност, когато подкрепяме позицията на изговореното и предложено откровение на Бога? Според мен отговорът е следният: Това не е възможно, ако аз се придържам към предположението за неизменяемостта на природните причини в една затворена система. Ако вярвате в тази представа, всяка идея за откровение на Бога се превръща в чиста глупост и безсмислица. В такъв случай не само има проблеми, но самата представа се превръща в абсолютна глупост, ако наистина вярвате в неизменяемостта на природните причини в една затворена система или иначе казано, ако вярвате, че всичко е машина, т.е. че всичко е материя. Няма никаква разлика дали започвате от природонаучната гледна точка във философията или от природонаучната гледна точка в теологията. За либералният теолог е почти невъзможно да мисли за истинското предложение на откровението. Обсъждането само на детайла няма да разреши проблема. Трябва да осъзнаем големия въпрос за предварителната нагласа. Ако аз съм изцяло и без съмнения убеден в неизменяемостта на природните причини в една затворена система, тогава независимо от това дали се изразявам с философски или религиозни изрази, предложеното словесно откровение на Бога – познанието, че човекът е създаден от Бога – е една напълно немислима представа. Това е така, защото по дефиниция всичко е машина, поради което няма познание отвън – от Бога. Ако гледната ви точка е такава и ако отказвате да обмислите възможността за нещо друго, въпреки че вашата естественоисторическа гледна точка води до лишаването на човека от човешките му качества и противоречи на фактите, които знаем за човека и за нещата, вие сте в безизходица. Ще бъдете принуден да помните, че можете единствено да се придържате към представата за неизменяемостта на природните причини в една затворена система, която днес се поддържа с монолитно съгласие, като отричаме това, което човекът знае за човека. Но ако настоявате да се придържате към тази гледна точка, независимо че тя принижавя човека до нивото на машина и въпреки че тази гледна точка се противопоставя на доказателството на това, което човекът знае за човека, тогава вие трябва да разберете, че няма място за Божие откровение. Не само това, но ако вие ще се придържате към представата за неизменяемостта на природните причини в една затворена система, противно на всички доказателства (отново повтарям, противно на доказателствата), тогава вие никога, никога няма да сте в състояние да обмислите другото предположение, с което започва съвременната наука на първо място: неизменяемостта на природните причини в една отворена система, която е достъпна за пренареждане от Бога и от човека.

Тук има един интересен фактор и той е, че в съвременната светска антропология (подчертавам, светска антропология), разликата между човека и не-човека се прави в областта на езика. Не винаги е било така. В миналото представата за човека беше, че той е създател на инструменти и това го отличаваше от не-човека. Но сега тази представа вече не съществува. Сега разликата между човека и

не-човека е езика. Светските антрополози са съгласни, че ако трябва да дадем определение на това какво е човека за разлика от не-човека, различието между тези две неща не е в областта на създаването на инструменти, а е в областта на говоренето. Ако едно нещо говори, то е човек, а ако не може да говори – то не е човек. Сега стигнахме до заключението, че това, което прави човека да е човек, е говоренето. Ние си изпращаме съобщения помежду си чрез говорната или писмената форма на езика. Всъщност, това е по-дълбоко отколкото изглежда, защото начинът, по който мислим в главите си е чрез езика. Освен езика, ние можем да имаме и други неща в главите си, но те не е задължително да са свързани с езика. Например, една книга може да бъде написана с много образен език, но начинът на писане трябва да се съобразява с нормалната употреба на правилата за подреждане на думите в изречение и с възприетото значение на думите, иначе никой няма да разбере за какво се разказва в тази книга.

Следователно, независимо от това дали говорим за разговор между хората или за мислене, което протича в главата на човека, човекът говори. Нека да разгледаме това твърдение от не-християнската гледна точка, от гледаната точка на съвременния човек, който вярва в неизменяемостта на природните причини в една затворена система. За такъв човек цялата представа за Божието откровение и особено за изреченото Божие откровение, е пълна глупост. Въпросът, който често пъти съм се опитвал да задам във връзка с това предположение за неизменяемостта на природните причини в една затворена система е, дали е това предположение е приложимо в светлината на това, което ние знаем? Аз твърдя, че това предположение не е приложимо, защото то не е в състояние да обясни произхода на човека, произхода на вселената и нейната форма. То е неспособно да обясни позицията си в областта на познанието. Очевидно е, че изговореното Божие откровение не е възможно да се случи в условията на неизменяемостта на природните причини. Но спорът спира или прекъсва, когато се зададе следния въпрос: „Наистина ли е допустимо предположението за неизменяемостта на природните причини?“ В по-ранните ми книги, както и в предишната глава в тази книга ние разсъждавахме дали всъщност това предположение е допустимо или даже дали то е логично, и то не от гледната точка на християнската вяра, а от гледната точка на това, което ние знаем за човека и за вселената, такива, каквито те са.

Християнството предлага напълно различна система от предположения. Другите предположения просто не могат да отговорят на това, от което се нуждаем. Между другото нека да кажем, че трябва внимателно да употребяваме думите. Например в на английския език понякога думата предположение е трудна дума. Понякога думата предположение означава нещо, което не знаете, че притежавате. Но аз не влагам такъв смисъл в тази дума. Аз използвам думата предположение като основа, като гледна точка, която можем да изберем. Много хора получават предположенията си от семействата си или от обществото, без да знаят това, но не е нужно това да става по този начин. Приканвам хората да разгледат двете големи предположения - предположение за неизменяемостта на природните причини в една затворена система, и предложението за неизменяемостта на природните причини в една отворена система, за ограничен период от време, и да решат кое от двете е в хармония с фактите, такива каквито те са.

Християнството има различен комплект от предположения. Те започва с Бог, който е там, който е неограничена личност, който е направил човека по своя образ. Той е направил човека да може да говори и да обменя хоризонтално информация с другите хора. Даже светската антрополози казват, че по един или друг начин - те не знаят как - човекът говори. В човека вие имате нещо различно в сравнение с всички други неща на света. Библията казва и християнската гледна точка е следната: „Аз мога да ви кажа защо е така: Бог е неограничена личност.“ В рамките на Троицата винаги е имало комуникация, още преди създаването на всичко останало. Бог е направил човека по своя образ и част от тази направа на човека по Божия образ е, че човекът говори. Това се намира в единство с християнската гледна точка. Нека да се запитаме: От гледната точка на християнството ще бъде ли невероятно ако кажем, че този Бог, който е личност, който е там и е създал човека по своя образ като говорещо същество, по такъв начин, че човека може да разговаря хоризонтално с другите хора, дали е немислимо или даже изненадващо, че този Бог би могъл или ще говори на човека, като му прави предложения? Отговорът е: Не, няма да е невероятно. Не съм срещал атеист, който да счита, че това би изглеждало изненадващо в гледната точка на християнството. Всъщност, това е в хармония с очакваното. Ако Бог ни е създал да разговаряме и ни е дал възможността да разговаряме помежду си, защо би трябвало да мислим, че той няма да ни говори и да ни отправя предложения? Това е напълно логично в светлината на общата представа за християнството. Откровението на Бог даже не е изненадващо, още по-малко немислимо, в рамките на представата ни за християнството.

Бог е личност и ни е направил да си говорим помежду си чрез език. Следователно, ако Бог ни е направил да общуваме и разговаряме помежду си чрез език, а е очевидно, че човекът е точно такъв –

тогава защо би трябвало да е изненадващо да си го представяме, че Господ е говорил на Павел на пътя за Дамаск? Защо това би трябвало да е изненада? Мислите ли, че Бог не е знаел иврит? По същият начин, ако Бог е добър Бог, защо трябва да е изненадващо, когато той говори на човека, че Бог ни казва истината за всичко, за което ни говори? Това е изненадващо, само ако вие сте просмукан от предположението за неизменяемостта на природните причини в една затворена система. В този случай, разбира се, това е невъзможно. Но както вече казах, това е въпрос, който е свързан с кой от двата комплекта предположения наистина и доказано отговаря на фактите, свързани с представата ни за нас в света.

Сега установяваме, че езикът на откровението дава правилния отговор. Християнството няма никакъв проблем с взаимното обвързване на природата и милостта, и причината за това се намира в езика на откровението. Удивително е, че Хайдигер и Витгенщайн, две от най-великите имена в областта на съвременното познание, са разбрали, че отговорът би трябвало да е в областта на езика, но не не са разполагали с някой там (Коментар: с Бог), който да говори. Християнството няма никакъв проблем с взаимното обвързване на природата и милостта. Но нека да добавя много внимателно, че християнството няма никакъв проблем и с познанието. Спомнете си за това, което казах в гл.3 за абсолютната агония на съвременния човек в областта на познанието – за непрогледната тъмнина какво става там. За християнина няма никакъв проблем в областта на познанието, така както няма никакъв проблем и в областта на природата и милостта. И причината за това не е, че случайно ние имаме някакъв отговор, а е в това, че от гледна точка на християнството ние нямаме проблем.

От гледната точка на християнството ние трябва да се върнем обратно и да проумеем наистина задълбочено това, което Опенхаймер и Уайтхед са казали за раждането на съвременната наука. Мога ли да ви припомня едно твърдение, което направих в предишната глава. Уайтхед и Опенхаймер казали, че съвременната наука не би могла да бъде родена, ако не съществуваше християнската атмосфера. Защо? В областта на библейското християнство, Галилео Галилей, Коперник, Кеплер и Франсис Бейкън, и всички други мъже, стигайки до Нютон и Фарадей, са разбирали, че е имало вселена, защото Бог я е създал. И те са вярвали, както красиво го е казал Уайтхед, че понеже Бог е бил разумен Бог, чрез разума си човекът може да открие истината за вселената. Така е била родена съвременната наука. Гърците са имали почти всички факти, които са имали и първите съвременни учени, но по времето на гърците това не се е превърнало в наука. Както е казал Уайтхед, възникването на съвременната наука се дължи на факта, че средновековните учени наистина са били сигурни, че истината за вселената може да бъде открита чрез разума, защото вселената е била създадена от разумен Бог.

Както многократно подчертавах, аз нито за миг не вярвам, че ако в средните векове, в онзи момент от човешката история, учените бяха разполагали с философията и с познанието на съвременния човек, въобще щеше да има съвременна наука. Наистина аз не вярвам. Освен това вярвам, че науката ще умре. Мисля си, че нейната смърт приближава. Мисля си, че тя ще се смали до нивото на две неща: чиста технология и друга форма на социална манипулация. Нито за миг не вярвам, че науката ще бъде в състояние да продължи да бъде обективна и безпристрастна, след като фундамента, на която е изградена науката беше напълно унищожен и освен това сега беше унищожена и надеждата за позитивизма. Не мисля, че позитивизма ще продължи да съществува. Но аз съм сигурен в едно нещо и то е, че науката никога нямаше да възникне, ако учените имаха несигурността, която има съвременния човек в областта на познанието. Нямаше да има начин да се направят с увереност първите стъпки, които онези мъже в миналото бяха в състояние да направят.

А сега забележете, че когато пренесем това в областта на познанието, положението е точно същото. Поради съществуването на неограничения Бог – не като някаква абстракция – това е направило нещата да могат да се разглеждат общо и поради това първите учени са имали смелостта да очакват да намерят обяснение за вселената. Бог, който е бил там, е направил вселената и всичко в нея да е във взаимна хармония и във взаимна връзка. И наистина, цялата област на науката се основава върху факта, че Бог е направил свят, в който всички неща са взаимносвързани, че има взаимна връзка между нещата. И така, Бог е направил вселената, което прави възможно съществуването на истинската наука, а освен това е направил човека и го е направил да живее в тази вселена. Той не го е направил да живее някъде на друго място. Така ние имаме три неща, които се съчетават помежду си в едно: Бог, който е неограничена личност и е направил вселената; човекът, когото Бог е направил да живее в тази вселена; и Библията, която Бог ни е дал, за да ни разказва за тази вселена. Изненадани ли сте, че има единство между тези три неща? Защо би трябвало да сте изненадани? Бог е направил вселената, Бог е направил човека да живее в тази вселена и Бог ни е дал Библията, изговореното и истинско Божие откровение, за да ни каже това, което ние трябва да знаем.

В Библията той не само ни говори за морала, което прави възможно съществуването на истинския морал, а не на някакво социологическо познание, защото Бог ни дава разбирането, за да съпоставяме и установяваме връзките и съотношенията в нашето познание. Разумът на християнина няма проблем с познанието точно по същата причина, поради която християнина няма проблем с общото разглеждане на природата и милостта. Същият разумен Бог е създал знанието и знаещият, обектът и субектът и ги е свързал помежду им. Поради това не е изненадващо, че има съвпадение, хармония и взаимозависимост между тези неща.

Не е ли това, което вие очаквате? Ако съвременната наука можа да бъде родена върху основата, че има разумен Бог, който прави възможно чрез разума да се открие подредбата и взаимодействието на нещата във вселената, трябва ли да се изненадваме, че знаещият, който трябва да знае и обектът, който трябва да бъде опознат, трябва да се намират във връзка и взаимна зависимост? Точно това би трябвало да очакваме. Понеже имаме разумен Бог, който е направил както субекта, така и обекта на познанието, между тях има разумна взаимовръзка.

В предишната глава ние видяхме, че истинският и основен ужас на огромната тъмнина за съвременния човек е, че той не може да има никаква сигурност за връзката между субекта и обекта. А християнската гледна точка започва от свършено друг комплект от предположения – че има причина за взаимовръзката между субекта и обекта. Интересно е, че това не противоречи на човешкия опит. Всички хора виждат това в живота си. Ако това бяха някакви тайнствени и религиозни неща, които някой предлага като нещо, изцяло откъснато от реалността и които няма начин да бъдат обективно проверени, тогава това просто щеше да е някаква фантазия. Но няма никакво значение доколко теоретично е неподготвен човека в своята философия, той просто живее така, все едно че има взаимовръзка между субекта и обекта.

Спомняте ли си филма на Годар, в който вие можехте да излезете от стаите през прозорците, а не през вратите, но не можехте да излезете през плътните стени. Факт е, че ако въобще ще трябва да живеем в този свят, ние ще трябва да живеем, като действаме в хармония със себе си и с Нещото, което е там, даже и ако човек счита, че такава взаимовръзка липсва. Няма друг начин да живеем в този свят. Това е валидно за всеки човек, даже за „най-несвързания човек,“ когото познавате, даже за човека, който казва, че няма взаимозависимост. Неговото мнение няма никакво значение. Той живее в този свят въз основа на собствения си опит, който му доказва, че има взаимозависимост между субекта и обекта. Той не само живее в този свят, той трябва да живее в този свят. Това е начинът, по който е направен света. Поради това, точно по същият начин, по който всички хора обичат, въпреки че някои хора твърдят, че любовта не съществува; точно така както всички хора имат морални подбуди, въпреки че някои хора казват, че морала не съществува, така и всички хора действат така, все едно че има хармония между външния и вътрешния им свят, даже когато те нямат разбирането за тази взаимовръзка. Аз твърдя, че християнската гледна точка е в пълно съответствие с житейския опит на всеки човек, но никоя друга гледна точка, освен Юдею-християнската гледна точка – която е описана в Стария и в Новия Завети – ни казва защо има такава взаимовръзка между субекта и обекта, с която човек задължително трябва да се съобразява в действията си. Всеки човек действа и е принуден да действа според тази взаимовръзка, но никоя друга гледна точка не ни казва защо има взаимна зависимост между субекта и обекта. Казано с други думи, всички хора постоянно и последователно постъпват така, все едно че християнството е истина.

Нека отново да направим сравнението. Съвременните хора казват, че няма обич, а има само секс, но въпреки това те се влюбват. Съвременните хора казват, че няма морални подбуди и всичко зависи от поведението на човека, но въпреки това всички хора имат морални подбуди. Даже в позадълбочената област на познанието, независимо от това, в което човек казва, че вярва, на практика, във всеки миг от живота си човекът постъпва така, все едно че християнството е истина, но само християнската система казва на човека защо той може, длъжен е и наистина постъпва по начинът, по който постъпва. Няма друг начин. Въпреки че човека е различен от другите неща на света, поради това, че той е направен по образа на Бога, а другите неща не са направени така (човекът е личност и има човешки качества), въпреки това същевременно човека е създание на Бога както и всички други неща. Те и той са създадени от Бога. По отношение на това, кой ги е създал, човекът и другите неща са равни. Следователно, въпреки че сме отделени от другите създадени неща чрез това, че сме личности, ние сме сродни създания в света около нас, защото Бог ни е създал по този начин.

Ако сте чели моето приложение за това твърдение по отношение на субекта на екологията „Замърсяването и смъртта на човека: Християнска гледна точка за екологията,“ вие ще си спомните, как аз развих тази тема. Аз твърдя, че в областта на екологията, тъй като сме сродни създания с другите неща, ние трябва да се отнасяме както трябва към дърветата, животните и въздуха. Вярвам, че

това е християнската основа за екологията. А в областта на познанието не усещате ли, че това е просто още една крачка напред? В познанието създаването е обекта, а аз съм субекта. Както създаването, така и аз сме направени от един и същ разумен Бог и поради това аз мога изцяло да опозная моето сродно създание. По отношение на екологията аз трябва да се отнасям добре към създаването, съобразно начинът, по който Бог го е създал. Аз не трябва да експлоатирам създаването. Но за да разберем това, трябва да се задълбочим. Аз не само трябва да се отнасям добре към създаването, но и мога изцяло да го опозная като сродно създание. В познанието ние знаем, че нещо е там, защото Бог го е направил да бъде там. Нещото не е продължение на Божията същност, това не е мечта за Бога, каквито според мисленето на Истока са нещата. Нещото наистина е там. То има истинска обективна реалност и ние не се изненадваме, че го намираме там във взаимовръзката между наблюдателя и обекта на наблюдението, защото Бог ги е направил да съществуват заедно. Те са направени от същия Бог и в същата координатна система. Бог ги е направил да са заедно, субектът и обектът, знаещият и опознатото и ги е направил в една и съща координатна система. Християнството просто няма проблем с познанието. И всеки човек живее така, все едно, че това е вярно, независимо от това, което казва човека за своите теории за познанието. Християнинът не е изненадан, че дървото е там, нито пък е изненадан, че не може да мине през него, защото знае, че дървото наистина е там.

Всеки трябва да осъзнае тази истина, независимо дали е много интелигентен човек, който мрази християнската гледа точка или е много необразован човек, който живее така, все едно че християнската гледна точка е вярна, просто защото постъпва по този начин, без да си задава никакви въпроси. Християнинът казва и на двамата: „Какво очаквате?“ Естествено това е начинът, защото разумният Бог е направил както субекта, така и обекта на познанието. Той прави субекта и той прави обекта и той ни дава Библията, за да ни даде нужното познание.

Когато Майкъл Полени унищожи позитивизма толкова великолепно, както казахме в предната глава, на него му остана само цинизма. А християнинът не е оставен с цинизма по отношение на връзката между субекта и обекта, защото Бог е направил и двете неща. Поради това взаимовръзката между тях не е изненадваща за християнина.

Но на този етап възниква един въпрос, на който трябва да отговорим. Въпросът е: „Какво трябва да е мнението ни за точността на познанието?“ Всички тези неща са свързани с езика, който въведе в употреба съвременният субект на семантиката и на езиковите анализи, не като философия, а като инструмент. В някои отношения този инструмент може да бъде полезен, ако човек съзнателно го отхвърли като рационалистка философия. Наистина, връзката между субекта и обекта и проблема на езика са свързани по един много реален начин.

Трябва да разбираме, че има три възможни гледни точки за езика. Първата е, че понеже ние внасяме собствения си опит във всяка дума, която използваме, както и във всяко изречение, което произнасяме, това означава, че ние въобще не можем да обменяме информация. Собственият ни досегашен опит по такъв начин маркира думите и изреченията ни, че те просто не достигат до съзнанието на другия човек, защото той не разбира техния смисъл. Противоположната гледна точка твърди, че веднага щом ние използваме някоя дума в символната система на езика, всеки човек автоматично, изчерпателно и абсолютно разбира смисъла на тази дума, защото всички ние използваме същите думи. Това са двете крайни гледни точки и никоя от тях не е подходяща и вярна. Вашите думи са натоварени по такъв начин с вашия минал опит, че те не достигат до съзнанието на другия човек, понеже са неразбираеми за него или пък всяка дума автоматично има изчерпателен смисъл, който е общ както за говорещия, така и за слушателя. Очевидно е, че нито една от тези две крайни гледни точки не ни дава подходящо обяснение на това, което на практика се случва в езика. На практика, как установяваме, че действа езика в света? Сигурно това става по следния начин: въпреки че внасяме собствения си минал опит в езика, което придава на думата специална форма, произведена от собствения ни житейски опит, в същото време чрез грижливата ни употреба съществува достатъчно припокриване на основата на външния свят и на човешкия опит, за да гарантираме, че можем да разговаряме, въпреки че не успяваме да вложим пълния смисъл на употребената дума. Иначе казано, смисълът на нашите думи се припокрива, даже когато те не подхождат напълно за това, заради което ги използваме. И това е начинът, по който всички ние действаме в областта на езика.

Като илюстрация на казаното ще използвам думата „чай.“ Чай е символ в нашата английска езикова система и представлява един истински самостоятелен обект. Но моята жена е родена в Китай и първият ѝ опит с това нещо, което наричаме „чай“ (в нашата езикова символна система) е станало в е китайските домове. Там китайците я научили на нещо, която тя помни и до сега и то е, че начинът да се пие чай е той да се пие от купичка, докато устата е пълна с орис, който държите събран до едната си буза. Фактически вие се научавате да пиете чай, който протича покрай ориза, без да го докосва или

разбърква в устата ви. За жена ми всичко това е свързана с думата „чай.“ За мен думата „чай“ ми напомня за мен и майка ми, когато се намирахме в Германтаун, Филадельфия, където чаят се приготвяше по начин, различен от днешния – чаят се поставяше в алуминиева кутийка с дупчици, която се потапяше в горещата вода. Тези неща маркират думата „чай“ за двама ни, но представяте ли си, даже за момент, че понеже е имало различия в смисъла на тази дума, сега аз не мога да кажа на жена си: „Скъпа, ще ми донесеш ли, ако обичаш, една чаша чай?“ Считате ли, че аз няма да получа една чаша чай? Разбирате ли това, което ви казах? Ако се борите с някакви семантични и езикови анализи, по-добре е да разберете това. Дръжте се надалече от двете крайности: осъзнайте, че има припокривания на смисъла на думите в нашия външен свят и в нашия общ житейски опит.

Това е истина за езика и ние трябва да осъзнаем, че това е истина и за познанието. Не трябва да избираме едната от двете крайности, както по отношение на езика, така и по отношение на познанието. Ние можем да имаме вярно познание, без то да е изчерпателно. Докато нещото е там и аз съм тук във взаимовръзка с това друго нещо, не е нужно да го познавам изчерпателно. В края на краищата, това не ни изненадва, защото ние се примиряваме с факта, че никой не знае изчерпателно което и да е нещо, освен Бог – НИКОЙ.

И така, ние забелязваме, че в областта на езика съществува достатъчно припокриване между смисъла на думите, което ни позволява да разговаряме и да разбираме какво си казваме. Не е нужно да имаме изчерпателно и пълно познание за нещо, за да го познаваме вярно, дотогава, докато то е там и аз съм там и между това нещо и мен има достатъчна взаимовръзка. Според християнското ни разбиране, всички ние сме създания на Бога и живеем в неговия свят. Когато използваме думите, ние не използваме пълният им смисъл, даже за думи като „къща“ или „куче.“ Техният смисъл не се използва изчерпателно, когато двама души си говорят и въпреки, че тези хора влагат собствен смисъл в тези думи, ние можем точно да си предаваме информация, даже и тя да не е напълно изчерпателна. Не трябва да се изненадваме, ако същото е валидно и за областта на познанието, не в чуването на изговореното слово, а във взаимовръзката между субекта и обекта на познанието. Ние не сме изненадани, че не познаваме изчерпателно обекта, нито сме изненадани, ако установим, че можем наистина да го познаваме. Ако същият разумен Бог е направил както субекта, така и обекта на познанието, ние не се изненадваме, че между тези две неща има взаимовръзка.

И така, разбрахме защо християнството няма никакъв проблем с познанието. В миналите епохи, когато учените са разсъждавали от гледната точка на християнството, познанието никога не е било обсъждано с ужасното напрежение, с което това се прави сега. Учените са изучавали много от тези въпроси и техните подробности, но никъде не е съществувала сегашната обичайна дилема. Причината за съвременната дилема е, че учените преминаха от неизменяемостта на природните причини в една отворена система – отворена за пренареждането ѝ от Бога и човека, към неизменяемостта на природните причини в една затворена система. Когато те направиха това, познанието умря. Но от гледната точка на християнството няма никакъв проблем.

Какви са последиците от това? Последиците са три: Преди всичко друго, ето ме тук, гледам извън себе си. Въпреки че е много опростено да се каже по този начин, това изважда на показ основният проблем на познанието. Как бих могъл да имам някакво сигурно познание или познание изобщо, или познание за най-общото познание? Второ, как мога да направя разлика между познанието на онова, което наистина е там, за разлика от халюцинацията и илюзията? Ясно е, че има гранични случаи. Нараняване на мозъка, шизофрения и други форми на умствените заболявания, които могат да замъглят и да затруднят правенето на разлика между обективната реалност и фантазията. Разбира се, употребата на наркотици може да доведе до подобно състояние. Независимо дали това е психическо заболяване или е изкуствено натрапена умствена шизофрения, причинена от наркотици, християнинът гледа на това състояние като на симптом на Грехопадението. В този случай трябва да кажем, че нещата не са такива, каквито Бог първоначално ги е създал. Съществува отчуждение между човека и Бога, между човека и самият него, и между човека и природата. Всичко това е резултат от Грехопадението, поради което не е изненадващо, че има гранични случаи в областта на истинското познание и на фантазията.

Въпреки това, християнинът е в изцяло различна позиция в сравнение със съвременния човек. Например християнинът е в различна позиция от начина на мисленето във филма „Експлозия“ на Антониони, което разгледахме по-рано. Християнинът притежава сигурност още от самия старт, че има външен свят, който е там, създаден от Бога като обективна реалност. Християнинът не е като съвременния човек, който няма от къде да започне и не е сигурен, че там има нещо. Както вече показах, дилемата на позитивизма се състои в това, че в неговата собствена система на мислене човекът трябва да стартира без да има никакво познание, че там, навън, има нещо. Християнинът не

се намира в такава позиция. Той знае, че нещото трябва да е там, защото Бог го е направил да бъде там. Причината, поради която Източното мислене никога не произведе някаква наука е, че учените от Изтока никога не са имали сигурност за обективното съществуване на реалността. Когато липсва външен свят, липсва субект на научното изучаване, няма база за експеримент или за умозаключение. А християнинът, понеже е сигурен за реалността на външния свят, има основа за истинско познание. Въпреки че трябва да признаем, че ние живеем в един пропаднал свят и има ненормални и гранични случаи, въпреки това християнинът не е всмукан в дилемата, с която се бори Антониони във филма „Експлозия.“

И не само това, християнинът може да живее в света, който е създаден от Бога. В края на краищата, това което му се случва може да е изпитание. Ето това е разликата между истинската наука и лъжливата наука. Науката трябва да се пригоди към света, който е там; тя не може да съществува изолирана от света.

Не е изненадващо, че ако разумен Бог е създал вселената и ме е поставил в нея, той би трябвало да даде взаимовръзка и съвпадение на категориите в мозъка ми, за да съответстват те на това, което е там, в света, просто защото аз трябва да живея в този свят. Това е логичното продължение на това, което казах преди. Ако този свят е направен по начинът, по който Юдею-християнската система казва, че той е направен, ние не би трябвало да се изненадваме, че човекът ще трябва да има категории в разума си, които трябва да съответстват на вселената, в която той живее.

Днес се извършва голяма по обем работа от хора като Клод Леви-Щраус или Ноам Чомски относно еднообразните категории в разума на човека, които са свързани с неговата идея за основата на граматика. Тези мъже установяват, че по един или друг начин в човешкия мозък има еднообразни категории. Но християнинът казва: „Какво очаквате вие?“ Бог, който е неограничена личност, е създал този свят и ме е поставил в него и е естествено да създаде категории на мозъка, които да съответстват на мястото, където ме е поставил да живея.

Нека да пренеса това разсъждение към материалния свят. Аз имам дихателна система, която съответства на земната атмосфера, в която живея. Дихателната ми система няма да съответства на условията за живот на Венера или Марс, нито на луната, но тя съответства на атмосферата, в която живея тук на земята. Защо дихателната ми система съответства на света, в който живея? Не е изненадващо, че белите ми дробове са във взаимовръзка със земната атмосфера, защото същият разумен Бог е направил както дихателната ми система, така и земната атмосфера и ме е поставил да живея в този свят. Следователно, ние трябва да очакваме да има взаимовръзка между дихателната ми система и атмосферата, в която живея. Връщайки се обратно в областта на познанието, няма никаква изненада, че Бог ми е дал съвпадение между категориите, които са в мозъка ми и категориите в света, в който живея. Следователно, в областта на познанието, ако разумен Бог е направил света, както и мен, ние не се изненадваме, ако Бог е направил категориите в човешкия разум да съответстват на категориите на заобикалящия ни свят. И двете са създадени от Бога. Има категории в заобикалящия ме свят и има категории в мозъка ми. Трябва ли да се изненадвам, че те съвпадат помежду си?

Това, разбира се, е много различно от позитивизма, който не разполага с нищо в своята система, за да може да обясни защо дадено нещо е там. Както вече казах, позитивизма във всичките си форми умря, защото думата „данни“ за позитивизма е дума на вярата. В неговата система няма нищо свойствено на нея, което да обясни защо данните трябва да са там. Тази система е коренно противоположна на християнската позиция. Нека да обърнем внимание на един друг елемент в предложението на Библията по отношение на категориите. Библията ни учи по два различни начина. Първо, тя ни учи на някои неща чрез нравоучителни изречения, чрез говорене и чрез твърдения. Например, тя ме учи чрез нравоучителни изречения за принципите, с които се занимавам в тази книга. Второ, Библията ни учи, като ни показва как Бог работи в света, който самият Той е направил. Ние трябва да четем Библията поради различни причини. Тя трябва да бъде четена заради фактите, но освен това тя трябва да бъде четена с дълбока вяра в Бога и с искрено желание за преклонение пред Бога. Но ежедневно четене на Библията прави и нещо друго – това променя манталитета (начинът на мислене и поведението) на човека. В съвременния свят ние сме заобиколени от хора с манталитета на неизменяемостта на природните причини в една затворена система, но когато четем Библията, това ни дава различен манталитет. Не подценявайте факта, че когато четем Библията, ние започваме да живеем с манталитет, който е правилен и е противоположен на великата стена на другия вид манталитет, който ни се налага насила от всички страни – в образованието, в литературата, в изкуствата и в средствата за масова комуникация.

Когато чета Библията, аз установявам, че когато самият неограничен Бог, който е личност, работи в историята и в космоса, той прави това по начин, който потвърждава онова, което той вече е казал за

света. Ето това аз наричам „договорът на създанието.“ Това, което прави Бог никога не противоречи на онова, което той ни казва. Когато Бог работи в потока на историята, той прави това в съответствие с онова, което ни е казал за заобикалящия ни свят. Универсалното работи в подробностите, като дефинира и потвърждава онова, което Бог казва за подробностите.

И така, в Библията ние имаме две неща – имаме нравоучително учение на Писанието и освен това имаме това, което ни кара да казваме: „Да, Бог работи по този начин.“ Това наистина е много мъдра представа. В Библията има чудеса, но ударението в Библията не се поставя върху чудесата. Те представляват необичайни случки и поради това ние ги наричаме чудеса. Обикновено ние установяваме, че Бог работи в света, съобразявайки се с природните закони на света, така както той го е създал. Водите на Червеното море са били избутани назад; Бог е използвал източния вятър. Исус е изпекъл риба на брега, следователно е трябвало да има огън, за да се изпече рибата. Тук-там наистина има чудеса, но в по-голямата част Бог действа в света по начин, който потвърждава както моите наблюдения за света, както и онова, което Бог казва в нравоучителните текстове в Библията.

Тези две очи, които Библията ни дава, за да гледаме през тях, винаги са в перфектно съгласие – окото на Библейското учение и окото на Божията работа в историята и в космоса. Това е в хармония с мъдрото изречение в Уестминстърското изповядане на вярата (**Коментар:** Написано през 1646 от Уестминстърската асамблея като част от Уестминстърските стандарти. Това е изповядване на вярата на Реформираната църква на Англия и Шотландия), в която се казва, че когато Бог разкрива отличителните си черти пред човека, те са истина не само за човека, но и за Бога. Бог не просто ни разказва някаква история, той ни казва истината за себе си. Това, което ни казва той не е изчерпателно, защото ние сме ограничени хора и не знаем нищо по неограничен начин. Ние даже помежду си не можем да разговаряме изчерпателно, защото сме ограничени хора. Но Бог ни казва истина - даже великата истина за себе си. Той не си играе игрички с нас.

На същата основа ние установяваме, че науката не трябва да бъде игра. Днес науката се променя и се превръща в игра. Както казах, аз не вярвам нито за миг, че науката, която е изоставила това нещо, с което е започнала преди много години, а сега е изгубила и своя позитивизъм, може да продължи да се развива по наистина обективен начин. Науката се превърна в ига по два различни начина. За много от сегашните учени науката се превърна в умение за манипулиране на хора или събития с цел да спечелят изгода или да надхитрят и да излъжат опонентите или конкурентите си. Съвременният учен играе една сложна игра в рамките на една много ограничена област, поради което никога не му се налага да мисли за истинските проблеми или за истинския смисъл. Има много сегашни учени в своите лаборатории, които се ограничават само до четенето на цифри, а опитните изследвания изчезват. Това не е нищо повече от друг вид игра на посредствени хора, за да си запълват времето, така както богатия плеЙбой се пързала със ски надолу по склона, може би в продължение на 30 години и наблюдава само секундната стрелка на часовника си. Но за християнинът светът има смисъл и притежава обективна реалност. За него науката не е игра. Според мен втория и още по-ужасен начин за превръщането на науката в игра е стремителното втурване към социологическата наука. Понеже учените са изгубили обективната основа за сигурността на познаването на това нещо, над което те работят, все повече и повече се страхувам, че ще установим, че те манипулират науката според своите собствени социологически или политически желаниа, вместо да се опират на конкретните обективни данни. Мисля си, че все повече и повече ще установяваме, че в това, което наричам социологическа наука има хора, които манипулират научните факти. (**Коментар:** Българската социология е подходящ пример за точно такова срамно поведение, на което сме свидетели в периодите преди избори.) Липсата на сигурност в обективността е сериозно нещо за учения, точно така както то е сериозно нещо и за хипито. Ние можем да видим това в хипито – често пъти той губи способността да прави разлика между реалността и фантазията; обективността му е изчезнала, с или без употребата на наркотици. Ние се чувстваме така, все едно че плачем за тези хора и ние би трябвало да плачем. Но често пъти ученият е в същото положение. Ако изгуби основата на познанието, той също се намира в сериозна опасност. Какво значение би имала от тук нататък науката, след като вече не сте сигурни в обективността на нещото, което изучавате или вие вече не стоите на основата на познанието, която ви дава сигурност за съпадението и взаимовръзката между субекта и обекта?

А християнинът очаква да докосне реалното, да го изследва и да направи разлика между това, което е реално и онова, което е нереално, така както са правили учените преди много години. Ето в това положение се намираме ние. Когато християнинът се протегне без цинизъм към областта на познанието, заобикалящия го свят наистина е там. Защо? Защото Бог го е направил да бъде там и той е направил съпадението и взаимовръзката между субекта и обекта.

Вторият резултат от християнската гледна точка относно познанието се отнася до другите хора, които гледат към мен: кой съм аз, вътрешната реалност на моя мисловен свят, за разлика от това, което аз съм от гледната точка на другите хора. Това е ужасен проблем за много съвременни млади хора. Те винаги се опитват да се опознават помежду си и винаги виждат една фасада. Как прониквате отвъд тази фасада? Как прониквате отвъд фасадата, за да стигнете до истинския човек, който е там?

Християнинът не трябва да избира между изчерпателното опознаването на външния или на вътрешния свят или въобще да не знае нищо за тях. Аз не трябва да очаквам до знам перфектно другия човек, защото аз съм ограничен. Но аз мога да очаквам, че това, което знам за него не си противоречи, а взаимно се потвърждава, защото в края на краищата, същият Бог е направил всичко. Здравината на християнската система – решаващото ѝ изпитание е, че всичко в нея съвпада едно към друго под върха на съществуващия неограничен Бог и това е единствената система в света, за която това е вярно. В никоя друга система няма такъв връх, под който всичко съвпада. Поради това аз съм християнин и вече не съм агностик. **(Коментар:** Агностикът е човек, който нито вярва, нито не вярва в съществуването на Бога. Агностикът счита, че човека никога няма да научи дали има или няма Бог. За разлика от него атеистът не вярва, че Бог съществува. Агностицизмът е учение, а не религия.)

Във всички други системи нещо „стърчи навън,“ нещо не може да бъде включено вътре и то или трябва да бъде манипулирано или трябва да бъде пренебрегнато. Но без да загуби собствената си почтеност християнинът може да види, че всичко си пасва на мястото под върхът на християнството – вечно съществуващият неограничен Бог, който е там.

Това е истина, когато гледам към света, но то е истина и когато гледам вътре в другите хора, в тази отчаяно важна област, която занимава токова много мисленето на младите хора. Как те могат да опознаят другите хора? Как могат да проникнат отвъд тази дървена фасада? Как човек може да узнае дали там, отзад има нещо? Какво да кажем за противоречието между това, което аз може би съм вътрешно, това което е вътре в мен и онова, което външно изглежда, че съм? Как мога да опозная някой друг човек?

Библейското откровение според Божието учение, обвързва не само външността, но и вътрешността на човека. Стандартите на Писанието не се отнасят само за външността на човека, а и за неговата вътрешност. Коя е последната заповед в Стария Завет? Тя се отнася за вътрешността на човека: „Не пожелавай!“ Без изпълнението на тази заповед всичко друга пада на земята. Десетте Божии заповеди обвързват в едно не само външното поведение на човека по отношение на морала, но и вътрешността на човека. Бог ни дава познание, което обхваща историята и космоса, и ги обвързва в едно цяло не само по отношение на външния вид на човека, но и на начина му на мислене, на манталитета му и във всички тези неща има единство.

Следователно ние установяваме, че Библията ни дава предложение, изразяващо се в истинско разкриване на Бога чрез правила както за вътрешността, така и за външността на човека. Според Библията вътрешността на човека не е автономна, така както и външността на човека не е автономна. Всеки път, когато вътрешността на човека стане автономна, това е революция, както е революция и когато външността на човека стане автономна. Както съм подчертавал и в предишните си книги, всеки проблем на човека възниква от опитите на човека да направи нещо автономно (неподчиняващо се) на Бога и както вече съм подчертавал, всеки път, когато нещо стане автономно от Бога, природата изяжда милостта.

Същото нещо е валидно и за областта на познаването на другите хора. Нищо не трябва да е автономно от Бога. Вътрешната област на човека – познанието, смисъла, ценностите и морала са обвързани от Бога така, както е обвързан и външния свят. Докато християнинът израства духовно, той трябва да е човек, който съзнателно, все повече и повече ще подчинява начинът на мисленето си, както и външния си свят на нормите на от Библията. А какво да кажем за не-християнинът? Когато християнинът се доближава до не-християнин, той има стартово място, от което да знае другия човек по начин, с който не-християнинът не разполага, защото християнинът знае кой е човека. Един от най-брилянтните мъже, с които съм работил в живота си, веднъж седна в стаята ми в Швейцария и заплака, просто защото беше истински хуманист и екзистенциалист. Той беше напуснал дома си в една южноамериканска страна за да дойде в Париж, защото там беше центъра на цялото това хуманистично мислене. Но той установи, че то беше много грозно. Професорите не се грижеха за нищо. Това беше нехуманното отношение в този хуманизъм. Този човек беше готов да се самоубие, когато дойде при нас. Той ми каза: „Как ще ме заобичате? Как ще започнете?“ Казах му, че аз мога да започна да го обичам: „Аз знам кой сте вие, защото вие сте направен според образа на Бога.“ Това беше стартовата ми позиция от която тръгнах. Даже когато разговаря с не-християнин, християнинът има начин, чрез който да започне – да премине през фасадата на външността, за да стигне до

реалността на вътрешността, защото каквото и да казва човека че е, ние знаем кой е той всъщност. Той е направен според образа на Бога, ето това е човека. И ние знаем, че там, някъде вътре в него – без значение как той е боядисал отвън дървената си фасада, няма значение дали той е убеден, че е само една машина – ние знаем, че зад тази фасада е личността, която говори, обича и иска да бъде обичана. И независимо от това колко често той казва, че е аморален, всъщност той има морални подбуди. Ние знаем това, защото той е направен по образа на Бога. Следователно, даже когато разговаряме с не-християнин, християнинът има начин за да започне, движейки се от външността към вътрешността по начин, с който не-християнинът просто не разполага.

Но сред християните трябва да има по-мъдър начин да се познаваме помежду си. Нека да предположим, че искаме да разговаряме. На нас ни се повдига от този ужасна механична безчовечност, която виждаме около нас. Повдига ни се да сме просто като перфорирани карти за сметачна машина. Християнското момче и християнското момиче, които искат да са отворени един към друг, християнинът съпруг и съпруга, които също искат да бъдат отворени един към друг, пасторът и хората в църквата, които искат да бъдат отворени един към друг – как на практика те могат да правят това, как се придвижват от външността към вътрешността?

Проблемът на взаимното познаване помежду си е в несъответствие с това, което човекът си мисли, че е и какъв е той вътре в себе си. Винаги има проблем с влизането вътре в човека и така да започнем взаимно да се опознаваме. И така, как прониквате до вътрешността на другия човек?

Можете ли да видите, че до нивото, до което хората приемат и се подчиняват на учението на Библията за вътрешността и за външността на човека, съществува нарастваща интеграция между външността и вътрешността на човека, защото те считат, че вътрешността и външността са едно цяло и се подчиняват на едни и същи норми по отношение на ценностите и на знаенето. Възможно е да преинемем от външността към вътрешността на човека, защото има едно увеличаващо се подравняване, защото и двете неща са обвързани към една и съща вселена. В областите на ценностите и на знанието трябва да позволяваме на Божиите норми да обвързват вътрешността с външността на човека, за да има все по-малко несъответствие между вътрешността и външността на човека.

За нещастие, ние няма перфектно да спазваме Божията норма и то повече по отношение на вътрешния си свят, отколкото по отношение на външното си поведение и даже в повечето случаи ние нарушаваме Божията норма. Но след като имаме нормите на Бога за истината, за морала, за ценностите и за знанието, ние имаме коловози (или по-добра е аналогията с Полярната звезда), която ни дава единство между вътрешния и външния свят. Божии норми не само ни дават единство, но ни предоставят и моста между тези два свята. Това се отнася за нас самите, когато се вглеждаме в себе си, а след това когато влизаме взаимно въз вътрешния свят на събеседника си. Когато направим крачка от външността към вътрешния свят на мисленето, ние не сме в море, без да виждаме бряг, както по отношение на нас самите, така и по отношение на жената или мъжът, с когото разговаряме.

За хората, които вървят през мочурищата на настоящето поколение, това е красиво. Когато това бъде разбрано, внезапно вътрешността на човека престава да е автономна и има едно събиране заедно на подробностите за вътрешността и външността на човека и те биват подчинявани на един и същ универсален принцип и с това единение, благодарение на Бога, ние можем наистина да започнем да навлизаме взаимно вътре един в друг.

Това също, трябва да е част от спасението, от продължаващата работа на Христос в живота на християнина. Тъкмо загубата на това нещо е лишило сегашното жалко поколение от истинското човешко разговаряне. Мъжете и жените, които спят заедно в продължение на години, отново и отново, са затворили вратите за достъпа помежду си, защото им липсва универсалното нещо, което обвързва в едно вътрешните и външните подробности. Но християнинът разполага с това нещо. Когато израстваме духовно и подчиняваме вътрешните подробности на света на мисленето си – смисъл, ценности, познание и морал – на нормите на Бога, до това ниво, че те стават външно видими и все повече влизат в хармония с това, което сме ние вътрешно, по този начин ние наистина можем да се опознаваме помежду си.

Аз говорих за себе си, как гледам навън към другите хора и как другите хора гледат към мен. Третият резултат от християнската гледна точка към познанието е следния: реалност и въображение. Това е начинът и той е най-важният от трите резултата. В една от предишните глави разгледахме съвременната гледна точка по отношение на познанието и казахме, че съвременният човек не може да направи разлика между реалността и фантазията. Сега разглеждам същото от обратната страна, от страната на християнина. Ние живеем в свят на мисълта, който е пълен с творчество; вътре в главата ми има творческо въображение. Защо? Защото Бог, който е Създателят, ме е направил по своя собствен образ и във въображението си аз мога да отида отвъд звездите на небето. Това е истина не

само за християнина, но и за всеки човек. Всеки човек е направен по образа на Бога; следователно нито един човек във въображението си не е ограничен до размерите на собственото си тяло. Излизайки навън чрез въображението си, ние можем да променим нещо във формата на вселената, като резултат от нашия мисловен свят – чрез нашето планиране, чрез нашата поезия или като инженер, или градинар. Това не е ли чудесно? Това не е просто някаква фотография, както е във филма на „Експлозия“ на Антониони – щрак, щрак, щрак. Аз съм там и съм способен да предложа на външния свят резултатите от моето въображение.

Но забележете следното. Когато съм християнин и знам, че Бог е направил заобикалящия ме свят, тогава аз не се обърквам, защото мога да правя разлика между това, което е въображаемо и онова, което е реално. Християнинът е свободен; свободен да лети, защото той не се обърква между своята фантазия и реалността, която Бог е създал. Поради това ние не сме вътрешно объркани. Ние сме свободни да кажем „Това е въображение.“ Не е ли чудесно да бъдем художник и да правим нещата малко по различни от природата – не просто като фотографирана природа, а да направим нещата малко по-различни? Не е ли чудесно да бъдем направени по образа на Бога и да сме способни да използваме собствената си творческа способност по този начин? Но въпреки, че това е вярно, като християнин аз притежавам познанието, което ми дава способността да не се обърквам между това, което си мисля и онова, което обективно съществува. Съвременното поколение не притежава това и поради тази причина някои млади хора са разкъсвани в тези области. Но християните не би трябвало да бъдат разкъсвани по тази причина.

И така, християнинът може да притежава фантазия и въображение, без да се чувства заплашен от тях. Съвременния човек не може да има блянове, мечти и фантазии, без да чувства заплашен от тях. Християнинът трябва да е личност, която е жива, чието въображение ври и кипи, въображение което се движи и създава нещо, което е малко по-различно от Божия свят, защото Бог ни е направил да бъдем творци.

В заключение, ние видяхме три вътрешно свързани резултати от християнската гледна точка относно познанието, които не са откъснати един от друг, а се преплитат помежду си: първо, когато гледам към външния свят, към света на връзките между хората, към връзката между субекта и обекта; второ, когато другите хора гледат към мен и аз гледам към тях, когато искам да опозная и да разбера другия човек; и трето, когато гледам към вътрешния свят на моите мисли, фантазии и въображения. Аз гледам към външния свят и разбирам защо има взаимна връзка между субекта и обекта на познанието. Гледам към другия човек, не-християнин и знам, че той е направен по образа на Бога. Когато християните позволяват нормите от Писанието все повече и повече да обвързват помежду им тяхната вътрешност и тяхната външност, тогава ние можем да се опознаваме помежду си по един все по-красив начин и все по-задълбочено.

И понеже християнинът не е заплашван от различието между реалността и фантазията, той трябва да бъде човек с пламтящо въображение и с красотата на творчеството. Всички тези неща са наши. Съвременното отчуждение в областта на науката за познанието може да превърне всяка от тези три области буквално в нещо, което е черен ужас. Загубата на чувството за реалност в отношението субект-обект; невъзможността на хората да се опознават взаимно; и ужасният кошмар на объркването между реалността и фантазията: съвременната наука за познанието превръща всяко едно от тези три неща в ужас. Но ако тези три неща се намират под властта на неограничения Бог, във всяка от тези области ние можем да имаме смисъл, реалност и красота. Това е истина, но е и красота.

Но понеже човекът въстана против Бога и се опита да стане автономен и независим, има велико отчуждение в областта на областта на отделянето на човека от Бога. Когато това се случи, тогава всичко друго изчезва. Тази автономност е пренесена в самата основа на науката за познанието, на знанието и така знанието е отделено само от себе си. (Коментар: Защото Исус казва: „Аз съм истината...“) А ако няма общи категории между вътрешната фантазия и външния свят, човекът е разделен и се чувства отчужден от себе си. Той не притежава универсални неща, които да обхващат подробностите от собствения му живот. Той е едно нещо вътре в себе си и друго нещо – отвън, на фасадата. Тогава той започва да пише: „Кой съм аз?“ Това звучи ли познато на онези от вас, които днес вършите християнска работа? В Л'абри ние имаме млади хора, които идват от всички краища на земята и казват: „Дойдох за да се опитам да установя кой съм аз.“

Това не е просто някакво психологично състояние, както обикновено мислим за психологията. Това е свързано с основата на науката за познанието. Опитът на хората да станат автономни и независими от Бога ги ограби от всяка сигурна реалност. Човекът не притежава нищо, в което да е сигурен, когато въображението му се носи отвъд звездите на небето, за да направи разлика между реалността и фантазията.

Но върху основа на християнската наука за познанието това объркване изчезва и отчуждението е излекувано. Това е сърцевината на проблема на познанието и той няма да бъде разрешен, докато познанието ни не се подчини на волята на неограничения триединен Бог, който е там и не мълчи. Когато това стане и само когато това стане, тогава просто няма да има проблем в областта на науката за познанието.

Приложение 1

Дали Божието откровение е глупост?

Има два начина за осмисляне на въпроса за Божието откровение и за Божията непогрешимост. Първият начин е чрез обмисляне на предположенията, свързани с тези неща, а вторият е чрез обмисляне на детайлните проблеми. Тук ще се занимаваме само с първия начин, защото ако това, което е на първо място не е разгледано и прието, няма никаква логика да се занимаваме с това, което е на второто място.

За съвременния човек и в по-голямата част от съвременната теология, представите за Божието откровение и за историческата гледна точка на християнството за Божията непогрешимост са, че тези две неща не са погрешни, а по-скоро са лишени от смисъл. По същият начин и поради същите причини съвременният човек и в най-съвременните теологии представите за греха и за вината, както и за всяка правило на морала, са считани за лишени от смисъл. Но човек трябва да провери, дали техните предположения за верни и подходящи.

Предположението на християнина е, че всички неща са създадени от личност – от някой, който е бил там и е направил всичко останало. Този „някой“ трябва да е бил достатъчно голям, а това означава, че той е бил неограничен. А ако човекът все още се съмнява в наличието на Бог, който е неограничена личност и винаги е бил там, другите проблеми нямаше да съществуват. *Но независимо от всичко друго, всеки трябва обясни факта, че вселената и той самият, като личност, съществуват; следователно, нещо е „било там“!*

А ако сме съгласни, че този Някой, който е неограничена личност, винаги е бил там, всичко друго щеше да се сведе до съпоставянето на собствените му представи за „достатъчност“ или „неограниченост.“ А сега си представете, че той е направил нещо ограничено, но според своята собствена „дължина на вълната“ - или казано иначе, по своя собствен образ. Тогава ще имаме една неограничена Личност и една ограничена и създадена личност (човек). Ще разгледаме личността на ограничената, създадена личност в това предположение. Защо да не може несътворената Личност да говори на човека, ако поиска? Разбира се, ако неограничената и несъздадена Личност говори на човека, той няма да да разкаже всичко за себе си, докато говори. Тук две неща са ясни:

1. Даже разговорът между две създадени личности не е обхваща целия обем информация, която те не знаят един за друг, но това не означава, че поради тази причина казаното от тях не е вярно. Проблемът свързан с говоренето на неограничената Личност на ограничени човек не би трябвало да е качествено по-различен от разговора между двама ограничени хора. Този разговор няма да изчерпа цялата неизвестна информация, но това няма да направи невярна тази информация, която те си обменили, стига неограничената Личност да не е била лъжец, капризна и непостоянна.

2. Ако несътворената Личност наистина се грижи за човека, тогава не би трябвало да бъде приемано като неочаквано, че Той казва на създадения човек за нещата от природата; иначе, като ограничено същество, за човека ще има много неща, които той не би могъл да знае, ако беше започнал сам да си създава своя, ограничена справочна информация. А ако това е така, тогава няма причина да се чудим защо неограничената Личност може да съобщава някои смътни, но верни неща, както и да съобщава истини, отнасящи се до света, в който живее човека и да наречем това, просто като шегата, с думата „наука.“ Или защо Той да не може да съобщава истина на създадения човек относно поредицата от събития, които се случили след като неограничената Личност направила всичко, което е направила – нека да напечем тази поредица от събития с думата „история.“ Няма логика ние да се питаме защо Той не може да ни каже истината за „науката“ и за „историята.“ Разговорът може да не е изчерпателен, но можем ли да се сетим за някоя причина, поради която казаното от Него да не е истина?

Разбира се, Библията твърди точно това за себе си по отношение на Божието откровение. И ако несътворената Личност е пожелала да съобщи тези неща чрез личностите, създадени от Него по такъв

начин, че те да могат да пишат със свой собствен стил и т.н., точните неща, които несъздадената Личност е поискала от тях да запишат за религиозната истина, за нещата в космоса и за историята – тогава сега е доста трудно да се създаде нещо независимо, самостоятелно и да казваме, че Той не е можал или няма да направи нещо. А това разбира се е Библейското твърдение за вдъхновението, чрез което Бог е насочвал авторите на Писанията.

В рамките на тази схема защо би трябвало да е немислимо, че несътворената Личност ще общува със създадения човек чрез говоренето, след като несътворената Личност е създавала човека така, че той да може да говори? И ние сме (даже когато не знаем защо) говорещи същества. Има само една логика да бъде отхвърлен като немислим факта, че Исус е разговарял със Савел, когато го е срещнал на пътя за Дамаск на юдейски език, използвайки нормалните думи и обичайния синтаксис (Деян.26: 14) или че Бог е говорил на евреите край планината Синай и това е логиката – да се съгласим с другия комплект от предположения – или казано с други думи - ако човек се обърка и приеме предположенията на натуралистичната философия. **(Коментар:** Натурализмът е философско вярване, че всичко се поражда от природните качества и причини. Това течение отхвърля и се отнася скептично към наличието на свръхестествени или духовни обяснения за възникването на каквото и да е във вселената. То твърди, че природните закони управляват структурата, поведението и промените във вселената.) Човек може да се обърка, да изпадне в „сумрак,“ възприемайки тези предположения на натурализма и да каже: „Исус е дал на Савел някаква форма на преживяване, в което използваните думи в Библейския текст за описанието на това, което не може да бъде описано са просто думи, които отразяват обичайната по онова време представа за живота и за космоса.“ Но ако човек избере да тръгне по този път, той ще остане с вяра, за която може само да каже: “Аз вярвам в...” без да може продължи и да каже в какво всъщност вярва.

Нещо повече, ако несътворената Личност е започнала този разговор, който е описан в книгата на историята, защо да е невероятно това, че несътворената Личност е казала истината за историята в тази книга (Библията)? Не е ли странно, че ако несътворената Личност не е лъжец или капризно същество, и той е дал на човека „религиозната истина“ в книга, в която цялата структурна рамка, вътрешно и външно е историческа, но въпреки това ние да считаме, че тази история е фалшива или объркана? Със сигурност, с изключение на предположението за непорочното зачатие, тази книга може единствено да е „човек, усещаш божественото“ в рамката на непроменимостта на природните причини, такава представа е невероятно странна. Това е особено валидно, тъй като самата книга не дава никакви признаци за наличието на две нива. Тя не дава указания за наличието на някаква „религиозна истина,“ която се намира извън контакта с историята в тази книга. Тя постоянно се обръща към историята и е отворена за проверка на истинността на текста, като доказателство за истината, която е написана в нея. В нея няма нито едно указание, че опаковането на историята във времето и пространството е направено така, че човека да не може да провери, за да се увери във верността на тази история. Защо да не е възможно несътворената Личност да научава сътворения човек на това ниво на познанието, което да е основата за толкова много от онова, което ние знаем от нашето ниво на създадени хора. Или казано с други думи, Този който знае, казва на онзи, който не знае – не изчерпателно, но въпреки това истинно?

Със сигурност това е начинът, по който ние се научаваме от някой друг човек. Нещо повече, защо да не може несътворената Личност да ни каже и нещо за себе си (истина, въпреки че не е изчерпателна) – стига ние вече да не сме възприели предположението, че това, което е „несътворено“ трябва да е „философското друго.“ Ако започнем с несътворената Личност, която е създавала човека по своя образ и подобие, кое е това нещо, което отхвърля твърдението в Уестминстърския Катехизис, че ние опознаваме Бога чрез Библията? Има ли някаква причина, поради която несътворената Личност не би могла да ни каже истината за себе си, даже и не напълно цялата?

На този етап две неща трябва да са очевидни: първо, ако бъдат преценявани от гледната точка на от предположението, че всички неща са възникнали от масата или енергията - тогава идеите както за Божието разкриване, така и за Божията непогрешимост са немислими, глупави и абсурдни. Второ, ако бъдат преценявани от гледната точка на от предположението, че светът е създаден от Личност, тогава тези идеи не са немислими, глупави и абсурдни. Следователно логичността на тези две идеи зависи изцяло от стартовата нагласа на човека, което означава, че от вида на старта зависи и вида на крайната оценка. Ако човек възприеме представата, че светът не е сътворен от личност, тогава въпроса естествено няма нищо общо даже с възможността една несътворена Личност да си говори със сътворения човек, това още от началото е ясно, че е глупост. Но даже в този случай има един въпрос който наистина крещи: „Тогава разговорът между двама човека не е ли също толкова глупост?“ Започвайки от представата, че светът не е създаден от личност, досега никой не е открил начин да

открие смисъл в говоренето на един човек на друг човек, нито пък в слушането на втория човек, докато му говори първия човек, освен чрез акта на вярата против цялата му първоначална гледна точка. Още по-лошото от това е, че за хората, които възприемат тази гледна точка, малките хора (аз и всички останали) не сме доволни да мислим, че говорим безсмислено; в същото време всичко от житейския ни опит ни убеждава, че другите хора наистина ни слушат, въпреки че не и изчерпателно.

В този момент всичко това не ви ли прилича като рисунките на Франсис Бейкън? Човек трябва да пише, но цялата ситуация е изгубеност и проклятие, включително и пищенето.

А сега, в светлината на това пълно объркване в което другото предположение (сътворението на света не от Личност, плюс време, плюс шанс) отвежда нас, вярващите, че светът е създаден от Личност, до необходимостта да направим още един внимателен оглед. Ако всичко в света е било създадено от тази несътворена Личност, тогава нито разговора между двама създадени хора, нито говоренето на несътворената Личност към създадения човек са безсмислени. Нито пък тези разговори са присъщо неправдоподобни. Важността на всичко това е, че повечето от днешните хора (даже някои от които все още твърдят, че са евангелисти), са изоставили историческата и библейска идея за Божието откровение и за Божията непогрешимост и че те са направили това не поради обективно обмисляне и разглеждане на детайлните проблеми, а защото са възприели съществуващата мода или сляпо, без да осъзнават, са приели предположението за неличностното сътворение на света. Често пъти те правят това чрез инжектиране, без да разбират какво се случва с тях.

След като са приели другото предположение, което е противно на доказателството на истината, което въпреки че не е изчерпателно, е вярно, тогава се чудя какво ги прави да слушат, когато някой друг човек им говори? Странно е да се съобщава вярно идеята, когато слушателят е отхвърлил представата, че има някаква несътворена Личност, „която е там,“ когато няма начин при това положение да знаем как, защо и за какво разговарям с другия човек.

А в този случай странността продължава за да кажем, че по условие е нелогично да разглеждаме факта, че несътворената Личност е там, когато това би дало отговор на всички въпроси „Защо,“ „Как“ и „За какво,“ които имам относно разговора ми с друг човек!

След като стигнахме до тази точка, ние сме позицията да разгледаме детайлните проблеми. Но историческата гледна точка на Библията и на църквата относно Божието откровение и Божията непогрешимост вече не са глупост по условие. Даже най-детайлните проблеми изглеждат много по-различни, след като сме се справили с внушението за „глупостта.“

Приложение 2

„Вяра“ срещу вяра

Човекът трябва да анализира думата „вяра“ и да види, че тя може да означава две напълно противоположни неща.

Да предположим, че се изкачваме в Алпите и се намираме на голяма височина, стъпили върху една огромна и плоска гола скала и внезапно се спусне плътна мъгла. Водачът се обръща към нас и ни казва, че започва да се образува лед и ако останем на тази скала, няма никаква надежда да оцелеем; още преди настъпване на следващата сутрин ние ще замръзнем до смърт, ако останем върху тази открита и незащитена от вятъра скала. Просто за да не ни позволи да измръзнем, водачът продължава да ни води през гъстата мъгла и да се отдалечаваме по откритата скала, докато накрая никой от нас няма никаква представа къде се намираме. След около един час някой казва на водача: „Ами ако случайно аз падна върху издатината, която се намира 3 метра под нас в мъглата. Тогава какво ще се случи?“ Водачът ще ви каже, че вие можете да оцелеете до сутринта и така ще останете жив. И така, без да има абсолютно никакви познания или каквато и да е причина да демонстрира на практика тази ситуация, един човек от групата увисва на ръба и пада на този корниз. Това би бил един вид вяра – скок на вярата.

Да си представим, обаче че след като сме вървели през гъстата мъгла по скалата, която се покрива с лед, ние спираме и чуваме глас, който казва: „Вие не можете да ме видите, но по гласовете ви аз знам точно къде се намирате. Аз съм на отсрещната скала. Аз съм живял в тези планини повече от 60 години и познавам всяко кътче от тях. Уверявам ви, че на 3 метра под вас има един корниз, една издатина, ако увиснете на ръба и скочите долу, вие ще можете да преживеете през нощта, а на следващата сутрин аз ще дойда да ви взема.“

Аз няма да увисна и веднага да скоча долу, но щях да задам въпроси, за да проверя, дали човекът знае това, за което говори или той просто е мой враг. Например, понеже се намираме в Алпите, аз щях да го попитам как се казва. Ако името, с което той се нарече беше от тази област на планината, това щеше да ми помогне много. В швейцарските Алпи има някои фамилни имена, които показват, че тази хора живеят в тази област. Например, в този район от Алпите, където живея аз, такава име е името „Аванти.“ В отчаяното положение, в което се намирам, въпреки че времето изтича, аз щях да му задам достатъчно въпроси и когато се уверя чрез отговорите му, тогава ще увисна на ръба и ще скоча долу. Това е вяра, но очевидно този вид вяра няма нищо общо с вярата от първия пример. Всъщност ако един от двата вида вяра бъде наречен с името „вяра,“ другият няма да носи същото име.

През целия период на историята християнската вяра не е скок на вярата в пост-Керкегорския смисъл, защото „той не мълчи,“ и аз съм приканен да задам достатъчно въпроси по отношение на подробностите, но и по отношение на съществуването на вселената и на нейната сложност, както и по отношение на съществуването на човека. Аз съм поканен да задам достатъчно въпроси и после да повярвам в Него и на се поклоня пред Него, знаейки, че аз съществувам, защото Той е създал човека, да се поклоня пред Неговия морал, защото се нуждаем от това, което ми е предоставил чрез заместващата умиловителна смърт на Христос.

Списък на преведените книги от Димитър Пращинков

Който поиска, може да получи безплатно копие на тези книги в PDF формат

1. **Аз и моята голяма уста** – от Джойс Майер
2. **Бракът – не само да оцелява, но и да процъфтява** – от Чарлз Суиндъл
3. **Въпроси и отговори** – от Едуард Фюдж
4. **Глад за разбиране** – от Калвин Милър
5. **Да се срещнем в библиотеката** – от Чарлз Суиндъл
6. **Давид** - от Чарлз Суиндъл
7. **Добрата новина за безпокойството** – от Уилям Бекъс
8. **Естир** – от Чарлз Суиндъл
9. **Живот, който винаги сте искали** – от Джон Ортбърг
10. **Здравото семейство** – от Чарлз Суиндъл
11. **Илия** – от Чарлз Суиндъл
12. **Йов** – от Чарлз Суиндъл
13. **Йосиф** - от Чарлз Суиндъл
14. **Когато Бог прошепне твоето име** – от Макс Лукадо
15. **Кой е прав – Бог или Дарвин** – от Кели Секгрейвс
16. **Милост повече, отколкото заслужаваме...** – от Макс Лукадо
17. **Мир с Бога** – от Били Греам
18. **Моисей** - от Чарлз Суиндъл
19. **Молитвата на Явис** – от Брус Уилкинсън
20. **Мъжки разговор** - от Чарлз Суиндъл
21. **Нещо повече** – от Катрин Маршал
22. **Основи на християнството** – от Джон Стот

23. **Павел** - от Чарлз Суиндъл
24. **Победа в Христос** – от Чарлз Трюмул
25. **Посланието на Проповедта на планината** – от Джон Стот
26. **Преведени проповеди от различни автори** – 271 бр
27. **Проповеди от Бил Букнайт** – 24 бр.
28. **Проповеди от Виктор Шепърд** – 255 бр.
29. **Проповеди от Кърк Ниили** – 178 бр
30. **Проповеди от Макс Лукадо** – 20 бр
31. **Проповеди от Чарлз Спържън** – 28 бр
32. **Религиозна класика** – христоматия
33. **Свободни в Христос** – Сесил Хуук
34. **Стремеж към почтен характер и християнски живот** – текстове, подбрани от мен
35. **Тайните на лозата** – от Брус Уилкинсън
36. **Той е там и Той не мълчи** – от Франсис Шейфър
37. **Управлявайте чувствата си** – от Джойс Майер
38. **Цар Давид** – от Дейвид Пиърс
39. **Целенасочената църква** – от Рик Уорън